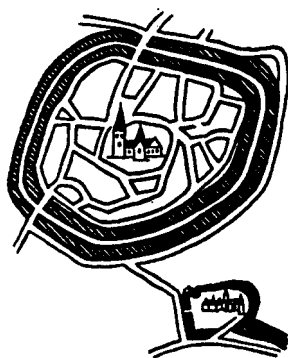

JAARBOEKJE 1999

STICHTING HEEMKUNDE OOTMARSUM

INHOUDSOPGAVE

Van de Redactie

- 1 Een Bijzondere Stadshoek**
- 5 Herinneringen aan mijn Geboortehuis**
- 7 De Nutterse School**
- 18 De Munt**
- 20 Ootmarsum, Ottmarsheim(F), Ottmarsheim(D)**
- 25 Odemarus Historie of Legende?**
- 30 Oud archief Ootmarsum, Inv. 271**
- 32 Wearzeen**
- 33 Van Blokhut en de Klep naar 'n Emter**
- 41 Herinnering aan de Keerweer en de Walstraat en haar Bewoners**
- 44 Een Tragedie op de Commanderie**
- 47 De Staartmees**
- 49 Graven voor de Toekomst**
- 55 Nieuwe Tijden.... Herinneringen van een Siepeltje**
- 66 Scheepersschool**
- 67 Een Jachtongeluk met Dodelijke afloop**
- 73 'n Pröätke met Hendrik Avéres**
- 79 Ontwikkelingen op het Openluchtmuseum..... De Schaapskooi**
- 82 Ach Moedertje, Moedertje Aarde**
- 85 Verkeren op het Platteland**
- 91 Wat zijn buurwegen?**
- 95 Van Tichelwerk tot Steenbakkerij**
- 105 Nationale Boomfeestdag 1999**
- 107 Kroniek 1999**

Van de Redactie

Inmiddels al weer gewend aan het jaar 2000 luiden we met dit jaarboekje het laatste jaar van “de vorige eeuw” nog even uit. Met behulp van de kroniek, die nu in een wat ruimere jas gestoken is, kunnen we nog even naar dat jaar terug kijken. Chronologisch terug kijken naar de achter ons liggende eeuw werd de laatste maanden in allerlei geschriften al uitbundig gedaan en lag, binnen het bestek van ons Heemkunde Jáárboekje, niet zo in de rede. Een belangrijke gebeurtenis uit die periode: “De bevrijding van Ootmarsum na de tweede wereldoorlog”, paste naar onze smaak wél uitstekend in dit laatste boekje.

Met genoegen hebben we ook vastgesteld dat de werkgroep “Dialect en Folklore” die enkele jaren niet van zich liet horen, weer van de partij is.

Overigens hebben we het maken van het jaarboekje als een avontuur, beter gezegd als een ontdekkingsreis ervaren. In de periode die vooraf ging aan deze reis hebben we ons bezorgd afgevraagd of alle deelnemers van vorig jaar weer van de partij zouden zijn en of we nog interessante nieuwe mensen zouden ontmoeten. Beide bleek gelukkig het geval. Toen vervolgens de reisverhalen van alle deelnemers op onze redactietafel begonnen neer te dwarrelen konden we volop genieten van hun belevenissen en van de ontdekkingen die men individueel of in groepsverband had gedaan. In verhaalvorm of als gedicht, in het Nederlands of in het Twents, onthullend, leerzaam en soms ontroerend. Het had allemaal hetzelfde doel: De kennis van het eigen “Heem” en de naaste omgeving vergaren, vastleggen en verspreiden.

Taak voor de redactie: Dit alles te ordenen en er een leesbaar boekje van te maken. Daar hadden we het best druk mee maar dat verhaal hebt u waarschijnlijk al meer gehoord; het hoort er gewoon bij. Wij danken alle, ons inmiddels zo vertrouwd geworden reisgenoten voor hun bijdrage en we zien al weer uit naar een volgende reis.

U lezeres en lezer, wensen wij een aantal prettige en leerzame uren.

*Anton Greven
Marlou Raatgerink-Essink
Ben Velthuis*

Het karakteristieke pand op de hoek Molenstraat-Denekamperstraat

Een Bijzondere Stadshoek

Velen van ons zullen zich wel eens afgevraagd hebben wat voor een huis is dat, daar op de hoek van de Molenstraat en Denekamperstraat.

Het lijkt geen gewoon woonhuis en verschilt veel met de andere huizen in de Molenstraat. Inderdaad is het één van de merkwaardige oude huizen van Ootmarsum. Met de voorgevel aan de Denekamperstraat en de zijkant langgerekt in de Molenstraat valt het direct op. Versierde muurankers ter bevestiging van de moerbalken van het dakgebint en een gevelsteen uit 1889 verraden een bouwstijl uit de 19e eeuw.

Zowel aan de voorzijde als aan de achterzijde van het huis is een buitendeur en ook aan de zijkant bevindt zich nog een voordeur. De indeling binnen is zo, dat er drie families kunnen wonen. In het bovenlicht van deze deuren zien wij een zogenaamde “ing”, dit is een oud Germaans vruchtbaarheidsteken. Aan de achterzijde bevindt zich een aangebouwd stenen schuurtje dat lijkt op een vroegere bovenkamer. De toegang tot de achterzijde is nu afgeschermd, maar vroeger lag daar grote een tuin.

De bovengrondse fundering is grotendeels van Bentheimerzandsteen; nu is deze gepleisterd en geschilderd. Zowel aan de voorzijde als aan de achterzijde heeft het huis een welvende kap of wolfskap.

In het middelste woongedeelte bevond zich een prachtige schouw met blauw / witte tegeltjes die het leven van Christus uitbeeldden. Ook de woning aan de Denekamperstraat heeft een fraaie schouw met stervormige tegeltjes.

De ingemetselde gevelsteen aan de Denekamperstraat met het jaartal 1889, verraadt het jaar van de nieuw- of verbouw van het huis. Hoe het pand vóór 1889 eruit zag, is helaas onbekend.

Kadastraal bestond het uit één nummer (211) met één eigenaar, Berend Jan van Linge, smid en tevens vruchtgebruiker. Wij kwamen te weten, dat de bewoners vóór 1889 van beroep ook smeden waren. Meestal waren in die tijd werkplaats en woning één geheel.

In de twintiger en dertiger jaren van de 20ste eeuw hadden er enkele verbouwingen plaats. In

1923 werd het dak van nieuwe sparren en latten voorzien en met nieuwe pan-nen gedekt. In 1934 werd aan de voorzijde (Denekamperstraat) ruimte gemaakt voor een winkel. Velen zullen zich de tabakswinkel van “Moeke van Zuilekom” nog herinneren. Tot 1961 stond ze zelf in de zaak, daarna nam haar

dochter Gine het nog twee jaar van haar over. In 1940 werd het pand voorzien van waterleiding en riolering.

Ook de nummering van het pand wijzigde men enkele malen. Het eerste plaatselijke nummer was nr.112. De voorkant werd later aangeduid met Marktstraat 345 en naderhand werd het Denekamperstraat 1.

STAMLIJN FAMILIE van LINGE te OOTMARSUM.

Jan van Linge ~ Geesken Scholte
~ 1671 te Uelsen (Duitsland)

Gerrit van Linge ~ Swenneken Loohuis
* 1679
~ 1721 te Ootmarsum

Jan van Linge ~ Fenneke Dasseler
* 1724
~ 1752

Berend Jan van Linge ~ 1e Margrete Anharns
2e Fenneke Scholten
* 1759
+ 1833

Hendrik van Linge ~ Geertruida Eggerink
* 1799
+ 1838

Johannes Martinus van Linge ~ Johanna Wilhelmina Volckers
* 1833
~ 1882
+ 1904

De familie van Linge of van Lingen

De eerder genoemde gevelsteen vermeldt de initialen van Johannes Martinus van Linge en Johanna Wilhelmima Volckers. Johan was smid van beroep.

De familie van Linge kwam uit Uelsen (Duitsland), waar Jan van Linge in 1676 met Geesken Scholte trouwde. Wanneer zij naar Ootmarsum kwamen is niet bekend, wel werden hun kinderen hier geboren.

Zoon Gerrit van Linge woonde met zijn vrouw Swenneken Loohuis op het Schildvierendeel. In 1721 trouwde hij in Ootmarsum met haar.

Hun zoon Jan, geboren in 1724, woonde met zijn vrouw Fenneke Dasseler op het Marktvierendeel. Van beroep was hij eveneens weer smid.

Omdat smeden niet binnen de stad hun beroep mochten uitoefenen vanwege brandgevaar, moest hij buiten de wallen wonen, wellicht al in ons huis op de hoek. Dit gedeelte werd vroeger ook tot de Marktstraat gerekend.

Zijn zoon Berend Jan, geboren in 1759, ook smid, overleed in 1833. Hij woonde bij zijn zoon Hendrik in. De eerste kadastergegevens uit 01-01-1832 wijzen uit, dat dit het pand was: kadastraalnr. 211, hoek Molenstraat / Denekamperstraat. Het stond toen op naam van Berend Jan. Zijn zoon Hendrik, ook smid, was getrouwd met Geertruida Eggerink.

Zoals op de bovengenoemde gevelsteen te lezen is, verbouwde of vernieuwde hun zoon Johannes enkele jaren na zijn huwelijk met Johanna Wilhelmina Volckers (in 1982) het huis in 1889. Hij was de vierde generatie smeden.

Uit gegevens blijkt, dat de familie van Linge in de loop der jaren financieel niet slecht geboerd heeft. In de omgeving waren zij grondeigenaar van meerdere percelen weide- of bouwgrond, terwijl zij ook enkele huizen bezaten.

Testament

Bij het opmaken van zijn testament in 1904, had Johannes bepaald, dat al zijn onroerende goederen vermaakt werden aan zijn vrouw. Deze had echter in bijzijn van getuigen moeten beloven, dat na háár overlijden Johannes' wens ten uitvoer gebracht moest worden: dat het onroerend goed vermaakt moest worden aan de Nederlands Hervormde Kerk. De opbrengst van die goederen moest strekken tot vermeerdering van het predikantstractement. De goederen werden door de Hervormde Gemeente ondergebracht in het "van Linge-fonds".

Na het overlijden van Johanna W. Volckers in 1914 werd het huis aan verschillende personen verhuurd. O.a. woonden hier de families: Boot, Langkamp, Krom, ter Braak en van Zuilekom. Waarschijnlijk bood het pand eerst onderdak aan twee families, maar kon het na enige verbouwing door drie families bewoond worden. In 1988 werd het pand verkocht aan de heer P. Klaas.

*Foto uit begin jaren dertig
De familie Krom
V.l.n.r.: Mevr. A. van Zuilekom-Krom,
Mevr. G. Krom-Rademaker (geboren op
haverzathe het Everloo),
Mevr. Krom-Bouwman, Hr. M. Krom*

Opknopbeurt

Enkele jaren geleden kreeg het pand een opknopbeurt waardoor het een aanmerkelijk fraaier aanzien kreeg.

Nu is het een opmerkelijk beeldbepalend huis, dat een vooraanstaande plaats verdient in de lange rij van monumentale panden in Ootmarsum!

Bronnen

1. Archief Gemeente Ootmarsum.
2. Archief Engels van Beverforde.
3. Archief N.H. Gemeente.
4. Dienst voor het kadaster en de openbare gegevens te Zwolle.
5. Mevrouw G. Veldhuis-van Zuilekom.

Met bijzondere dank aan de heer J. van Assen te Berlikum.

Herinneringen aan mijn Geboortehuis

Joke en Gine van Zuilekom voor hun huis in de Molenstraat. Foto uit 1933

Herinneringen zijn het enige dat niemand je af kan nemen. Het staat er nog steeds, het huis waarin ik geboren ben. Als ik het zie komen er duizenden herinneringen bovendrijven. Ik zie in gedachten vertrouwde gezichten en hoor bekende stemmen van mensen die al lang overleden zijn. Ik zie mezelf als klein meisje van een jaar of zeven de huiskamer binnenkomen. Het is er nog koud en mijn moeder is bezig de kachel aan te maken. het ronde kachelkje, waar aan de voorkant in gietijzeren letters stond: "Je brûle tout l'hiver". Pas vele jaren later toen ik Franse les kreeg, kwam ik er achter wat het betekende.

Het is nog erg vroeg en ik zit op mijn knietjes voor het raam, dat helemaal vol zit met prachtige ijsbloemen. Na een poosje hard blazen heb ik een stukje van de ruit vrij en kan ik de Marktstraat inkijken. Het is nog schemerig, maar ter hoogte van Tijhuis komt Hanna van "Na" aanlopen. Hanna heeft een donkerblauwe gabardine jas aan en een grote zwarte wollen omslagdoek om het hoofd geslagen. Ze houdt deze stevig onder haar kin vast. Ze is op weg naar de Nederlands Hervormde school om de twee grote

zwarte kachels aan te steken in de lokalen van meester Reinders en juffrouw Davids. Straks komen de kinderen van de boerderijen van het Springendal en omgeving. Die mogen zich vóór de kachel opwarmen, omdat ze zo'n eind door de kou moeten.

Hanna van "Na" woont op het Kerkplein direct naast het Pláske; ze wast ook voor andere mensen. Als ik de gestreken en gesteven overhemden op moet halen, mag ik altijd even gaan zitten aan de grote tafel waarboven een porseleinen groene met roze bloemen versierde petroleumlamp hangt. Onder de lamp hangt een schommeltje met een poppetje erop.

Verder in de straat is het rustig, maar dan komen uit de richting van de Denekamperstraat de twee boerenvrouwwtjes. Ze zijn op weg naar de mis in de R.K. kerk. Het is een tweeling. Ze hebben allebei een kapothoedje op, lange zwarte jassen aan en zwarte schoenen. Ze lopen mank. Elke morgen kijk ik hoe ze lopen, van elkaar af, of tegen elkaar aan.

Melkboer Floot komt aanrijden, die is op weg naar de melkfabriek aan de Oldenzaalsestraat, even later gevolgd door melkboer Meinders.

Mijn moeder roept, dat het water in het zakkeltje warm is dus ik moet me wassen, daarna kleren aantrekken, eten en dan naar school.

Ja, elk raam en elke kamer van dit huis zijn vervlochten met een ge-

lukkige jeugd en de beelden zijn zo levendig alsof ze gisteren gebeurden en geen zestig jaar geleden.

Familiefoto gemaakt in de tuin aan de Molenstraat

*V.l.n.r.: Oma Krom-Rademaker,
dochter A.J. van Zuilekom-Krom en de
kleindochters Gine en Willy van Zuilekom*

De Nutterse School

De wandelaar of fietser die "*een rondje Nutter*" doet vanuit Ootmarsum, verlaat onze stad veelal via de Molenstraat, steekt de rondweg over richting Vasse en gaat rechts af bij voorheen Café Bolscher om daarna via een fraai beekdal en de Laagsestraat terug te keren.

Veel streekgenoten weten nog dat de bebouwing links van de weg na de eerste afslag bij voornoemd café in vroegere jaren een school was: "De Nutterse School". Het 2-klassige gebouw staat er nog; haaks op de Nutterseweg. Het werd ca.1950 omgebouwd tot een dubbel woonhuis waar nu de families R. Bekhuis en M. Keupink hun domicilie hebben. In het er naast gelegen "hoofdenhuis" wonen thans de heer en mevrouw Frons. Op dit moment, juist nu in onze stad er over wordt gedacht om een 23-klassige basisschool te bouwen als alternatief voor de St. Jozefschool, de Scheepersschool en 'n Profiet en we gewend zijn geraakt aan de vaak gigantische onderwijscomplexen waarin onze opgroeiende jeugd onderwijs geniet, kan zo'n, buiten de stad gelegen, 2-klassige school, gedachten oproepen aan lang vervlogen tijden. De klassen 1, 2 en 3 in het ene lokaal en de hogere klassen tezamen in het andere, of soms zelfs alle 6 klassen in één lokaal ondergebracht; zoiets kunnen we ons nauwelijks nog voorstellen.

Toch is het nog maar, de huidige levensverwachting in aanmerking genomen, ongeveer een mensenleven geleden, dat de eerste steen voor dit gebouw werd gelegd en dat de eerste leerlingen uit de regio Nutter en Hezingen dit gebouw gingen bevolken.

Interessant dachten wij om er eens iets nader op in te gaan. Gaandeweg groeide de behoefte er iets meer over te weten dan de eerder genoemde fietser of wandelaar die "het rondje Nutter doet" en wiens kennis vaak ophoudt bij: "Kijk, dat is de Nutterse School."

Zonder al te gedetailleerd de geschiedenis in te duiken - de liefhebber kan zijn hart ophalen via de aan het slot vermelde bronnen- is het voor een goed begrip toch zinvol even in de geschiedenis terug te bladeren en zelfs iets verder dan het eerder vermelde mensenleven.

De ontstaansgeschiedenis

We gaan, net aangekomen in de 21ste eeuw, schrik niet, twee eeuwen terug naar rond 1800. De leerplicht bestond nog niet. Als er al onderwijs werd gegeven dan doen we er goed aan ons van de huisvesting, de inrichting en de mate van opleiding van het onderwijzend personeel geen al te grootse voorstellingen te maken. Globaal gezien hebben we de periode van 1800 tot ruim 1900 nodig gehad om via steeds nieuwe wetten deugdelijk onderwijs mogelijk te maken.

Het ging aanvankelijk om de vrijheid van onderwijs voor ieder en na bereikte afspraken over eerbiediging van ieders godsdienstige overtuiging in de Openbare scholen ook over de financiële gelijkstelling van alle scholen, zowel Openbare als Bijzondere. De Lager Onderwijswet van 1920 regelde deze gelijkstelling.

Het lange gevecht om tot deze gelijkberechtiging te komen is bekend als "De schoolstrijd".

De zorg voor het onderwijs was aanvankelijk ook geen gemeentelijke aangelegenheid. Voor zover het al geregeld was op het platteland gebeurde dat door de "marken".

In onze omgeving is de school in Groot-Agelo hiervan een goed voorbeeld. Omdat uit het markeboek van Nutter niet blijkt dat men over een "marke-school" beschikte, mogen we aannemen dat de kinderen uit die buurtschap toentertijd naar school gingen in Ootmarsum.

In de loop van eerder vermelde 19e eeuw werden gemeenten meer en meer gevraagd en vervolgens door nieuwe wetgeving ook verplicht te zorgen voor onderwijs voor hun inwoners. In de onderwijswet van 1878 werd o.a. bepaald dat het onderwijs, zonder financiële drempels, in beginsel voor ieder toegankelijk moest zijn. Omdat de buurtschap Nutter bij de gemeente Denekamp behoorde, sloot deze gemeente in 1875 een overeenkomst met de gemeente Ootmarsum waarin voor een periode van 20 jaar, voor fl.1,50

per kind per kwartaal, aldaar onderwijs kon worden genoten. O.a. met het oog op de afstand had men er van af gezien de school in Agelo met een lokaal uit te breiden om aldaar dan de kinderen uit Nutter onder te brengen. Alles schijnt op rolletjes te hebben gelopen tot de einddatum van de overeenkomst in zicht kwam. Dan begint een periode van ongeveer 10 jaar met veel touwtrekken en gesteggel tussen de gemeenten Denekamp en Ootmarsum. Denekamp wil het contract wel voortzetten, maar Ootmarsum vraagt omdat dan de bouw van een extra lokaal nodig is, een aanzienlijke verhoging van de gemeentelijke bijdrage. De bijdrage van fl. 6,- per kind per jaar zou volgens Ootmarsum moeten stijgen naar fl.17,-. Te hoog vindt men in Denekamp. Overleg volgde tussen burgemeesters, wethouders en raadsleden. Individuele acties en acties van buurtcommissies volgden. De provincie mengde zich in het conflict. Er werd gezocht naar geschikte terreinen voor nieuwbouw. Gepoogd werd het eerdere contract te lijmen. Het leidt tenslotte allemaal niet tot een school in Nutter. Wél komt er een nieuwe school in de gemeente Denekamp; op de grens met Ootmarsum. Er wordt namelijk in 1898, in Oud-Ootmarsum, aan de Laagsestraat, een 2-klassige school gebouwd inclusief een "hoofdenwoning".

Achteraf gezien kan men zich in gemoede afvragen waarom, zo dicht bij de onderwijsvoorzieningen van Ootmarsum, een nieuwe school moest worden gebouwd. Immers, een belangrijk deel van de kinderen zat nóg op een te grote afstand. Men bedenke dat alles te voet moest en van verharde wegen nauwelijks sprake was.

Voornamelijk bij de bevolking van Nutter zette de gang van zaken kwaad bloed. Er gloorde echter nieuwe hoop, toen ook de gemeente Tubbergen voor de kinderen uit o.a. Hezingen, ging meepraten. Toen bovendien, rond 1904 de uitbreiding van de school in Oud-Ootmarsum met een derde lokaal aan de orde kwam - de schoolbevolking daar was gegroeid tot ruim 90 leerlingen - werd de vraag op tafel gelegd of in plaats van dat derde lokaal dáár, het niet verstandiger zou zijn een afzonderlijke school in Nutter te bouwen. Natuurlijk ontbrandden opnieuw heftige discussies op allerlei niveaus. De afloop kennen we. Er wordt een 2-klassige school gebouwd op de Bovenes in Nutter met een bijbehorende hoofdenwoning. In november 1907 aanvaardt de heer F.J. Bernink zijn benoeming als eerste hoofd van deze Openbare Lagere School.

In gesprek met oud-leerlingen

Een huis, hoe mooi ook qua architectuur, komt pas echt tot leven door zijn bewoners. Zij zijn belangrijk. Dit geldt natuurlijk ook voor een school. Stoppen met het verhaal nu de school er staat in 1907 zou gelijken op het neerzetten van een toneeldecor zonder de acteurs er in te plaatsen. Binnen de coulissen van de Nutterse school waren dat natuurlijk de leerlingen.

De nadruk op wáren, want reeds in 1937 verstomden de kinderstemmen in de hoge lokalen. De school werd gesloten. Nieuwsgierig geworden naar de periode van pakweg 30 jaar dat de school draaide gingen we op zoek naar oud-leerlingen en naar anderen die er meer van zouden kunnen weten. We klopten aan bij de familie H. Frons die in het "Hoofdenhuis" woont en bij de warme haard bespraken we onze plannen. We gingen koffiedrinken met heerlijke eigen gebakken "kniepekes", bij de familie M. Keupink. We werden gastvrij onthaald aan de andere kant van het eerdere schoolgebouw bij de familie R. Bekhuis. In beide laatste gevallen zaten we, zo realiseerden we ons met enig vermaak, op de plaatsen waar vroeger de leerlingen in hun bankjes zaten. We keken wéér richting het bord, ook al is daar door de inrichting niets meer van te zien. Bijzonder is wel dat in de drie vermelde locaties ook drie generaties Frons een onderkomen hebben gevonden, beginnend met de jongste: Sonja Bekhuis-Frons, Ria Keupink-Frons en Herman Frons.

We gingen buurten bij An Luttikhuis. De bijna 90-jarige oud-leerlinge weet nog hoe het er vroeger toeling. Ze deelt met enige trots mee: "Oðns pa hef de steen veur de school nog met peerd en waag oet de Pruus haalt." Natuurlijk streken we ook even neer bij oma Kuks-Kimman, haar man was oud-leerling en haar schoonvader bestuurlijk betrokken bij het reilen en zeilen van de school.

Vanzelfsprekend vereerden we "juffrouw" J.M.H. Staverman aan de Wortelboerstraat met een bezoekje. Na haar opleiding aan de "kweek" kon ze, op min of meer vrijwillige basis, in het schooljaar 1927-1928 in Nutter, haar eerste echte ervaring opdoen. Het bleek een echte vuurdoop. Toentertijd waren er op de school ca. 30 leerlingen: verspreid over 6 klassen.

Omdat men nogal spaarzaam om moest gaan met zaken als verwarming en verlichting was besloten om van slechts één lokaal gebruik te maken. Dit betekende dat zij, onervaren als zij was, les moest geven aan klas 1, 2, en 3 en daarbij de godganselijke dag op de vingers werd gekeken door het hoofd van de school, de heer Bos, die klas 4, 5 en 6 deed. Alhoewel het allemaal perfect op zijn pootjes terecht kwam moest toch de hele dag opgelet worden, dat je bijvoorbeeld niet alle twee tegelijk iets luid ging uitleggen of op hetzelfde moment van het bord gebruik ging maken. Desondanks een waardevol jaar met nu nog prettige herinneringen aan mensen die ze indertijd leerde kennen. Minder leuk was het om soms te voet naar haar werk te moeten: "We hadden thuis twee fietsen en drie meisjes en dan weet je het wel." Dat de haar in het vooruitzicht gestelde fl.100,- voor een jaar werken tenslotte niet werd uitbetaald was een afknapper.

Tijdens verdere naspeuringen bleek dat de vroegere leerlingen van de school nog al eens honkvast bleken en in de regio waren blijven wonen.

Gelukkig waren zij ook bereid samen nog eens wat herinneringen op te halen. Zo kon het gebeuren dat even voor de jaarwisseling, op uitnodiging van Heemkunde Ootmarsum, een aantal leerlingen uit de jaren twintig zich schaarde rond de gastvrije tafel van één van hen, mevrouw E. Tenniglo (Biel'n Feem), aan de Kooiweg in Tilligte.

Als we de tafel (foto links), rond gaan zien we de oud-leerlingen Jan Heesink (Hèesman), Bernard Rekers (Geerman), Jan Eertman ('n Bleumink) en aan het hoofd van de tafel Herman Frons.

Op de volgende foto zien we weer Herman Frons met naast zich zijn vrouw Marie (Westerhof); beiden oud-leerlingen. Verder Marie Heesink uit Geesteren. Op de foto daaronder zien we Marie Eertman, Marie Nijhuis (Biel'n Marie getrouwd met Bernard Rekers) en haar zus Feem Tenniglo-Nijhuis (Biel'n Feem). Dan de schrijver van dit stuk met naast zich Jan Heesink (Hèesman) en zo zijn we de kring rond.

Jan Westerhof, bekend als "Jan van 't Los Hoes, die aan deze ontmoeting niet kon deelnemen werd thuis bezocht zodat we ook zijn ervaringen niet hoeven missen. Al deze oud-leerlingen staan ook op de schoolfoto van 1926.

Een zestal jaren brachten ze door op de kleine school. Naar hun zeggen zijn ze niet beroemd geworden, maar ze hebben zich met de aldaar opgedane kennis wel gered in het leven. Kennis die verder in de praktijk (en vaak in de avonduren) met het nodige werd aangevuld. Onder het genot van koffie met "iets de bie" en later "n praotbörrelke" komen de verhalen los.

Ze zien zichzelf nog zitten in de bankjes met het iets schuinaflopende werkblad. In het midden een inktpotje met schuifdekseltje, de kroontjespen en een potlood in een uitgewerkte sleuf boven aan het werkblad en de inktlap binnen handbereik. Zo zaten ze daar, jongens naast jongens en meisjes naast meisjes. De pen in de rechterhand, want links mocht absoluut niet. De wijsvinger moest recht langs de pen. Een kromme wijsvinger werd wel eens gecorrigeerd door een tik met een liniaaltje.

Namen van leerkrachten komen ter sprake, zoals Meester Bos bijvoorbeeld. Bij deze gelegenheid, vlak voor we de drempel overgaan naar het nieuwe millennium, herinnert ieder zich weer zijn ooit gedane uitspraak: " Jullie kunnen allemaal nog het jaar 2000 halen."

Ook zien ze nog voor zich hoe tijdens het "spölketeer", sommige leerkrachten heel waardig heen en weer wandelden op de speelplaats. En alsof het gisteren gebeurde herinneren ze zich de commotie die ontstond toen een juffrouw door wild spelende jongens onderste boven werd gelopen en in een grote plas water belandde.

In tegenstelling tot de jeugd van nu kregen ze niet graag "de beurt". Eén van de aanwezigen kreeg bijvoorbeeld eens een 4 op het rapport, omdat hij weigerde alleen voor de klas een liedje te zingen. Hij durfde gewoon niet. "Achteraf" zo relateert hij nu, "hek nog geluk had want at hé mie wà har heurn zing'n dan hak nog minner krèg'n."

Ze weten nog precies hoe het rapport er uit zag met de waardering van de cijfers: 10= uitmuntend, 9= zeer goed en 8 goed, enz.

En naast de cijfers voor de verschillende vakken kreeg je ook een cijfer voor Gedrag, Vlijt en Netheid.

Kostelijk de laconieke opmerking van iemand die een 4 had voor vlijt: "Jao, jao, dat hek nooit good könt."

Nee, rapporten uit die tijd hebben ze niet bewaard en dan iemand openhartig: "Ik heb der gin bewaard, mear ak der nog wa een har had dan hak em oe nóg nig met bracht."

Met de cijfers komt natuurlijk ook het overgaan en het zittenblijven aan de orde. Ter sprake komt een jongen: "Ik was dom mear dén was nog dommer"....die voortdurend bleef zitten...."Den mos zich op't lest'n 's modd'ns à scheer'n"....."Jao, jao....aans hung e met'n baord in't inktpötkje." Op een vraag van de onderwijzer waar de zon opkomt antwoordde de bij iedereen

18 dec. 1924: V.l.n.r. boven: Meester Bos, Marie Bouwhuis, Gerard Groeneveld, Frans Wilbers, Gerda Harmsen, Marie Lutikhuis, Hendrik Schuurman, Jan Schuurman, Lies Frons, Juffr. Benneker, 2de rij: Herman Veldscholten, Lies Steggink, Marie Steggink, Riek Harmsen, Feem Veldscholten, Marie Heesink, Dika Frons, Sina Molendijk, An Rekers, An Bouwhuis, Sien Groeneveld, Marie Groeneveld. 1ste rij: Hendrik Veldscholten, Bernard Steggink, Gerard Bouwhuis, Jan Groeneveld, Toon Schuurman, Toon Veldscholten, Herman Frons, Herman Veelers, Gerard Schuurman, Gerard Kuks, (met bord) Bernard Heesink.

1928: V.l.n.r. boven: Herman Frons, Ferdinand Harmsen, Riek Harmsen, An Rekers, Riek Lutikhuis, Marie Heesink, Bernard Schuurman. 2de rij: Bernard Harmsen, Gerard Kuks, Gerard oude Vrielink, ? Zoeteven, ? Zoeteven, ? Zoeteven, Sientje oude Vrielink, Marie oude Vrielink, Toon Schuurman, Meester Loman, Meester Brummelhuis, 3de rij: Feem Veldscholten, Dika Frons, Henk Frons, Jan Groeneveld, Dina Groeneveld, An Groeneveld, Jan Westerhof, Marie Westerhof, Johanna Scholten, Gerard Schuurman, Marie Schuurman, Sina Molendijk, 4de rij: Marie Nijhuis, Marie Heesink, Sientje Frons, Sientje Rekers, Lies Pegge, Gerard Eertman, Marie Steggink, Gerrit Molendijk, 5de rij: Feem Nijhuis, Jan Heesink, Bernard Rekers, Gerard Rekers, Toon Eertman, Jan Eertman, Bernard Eertman, Marie Eertman, Lies Steggink.

bekende leerling: "Achter Posselman". Boekdelen sprak de kwalificatie van een der leerkrachten: "Hij kan dingen onthouden van 12 uur tot de middag". De zittenblijver zelf bleek nogal onverstoorbaar onder de situatie want op een vraag van de burens: "Bi'j zitt'n blew'n?" was zijn antwoord steevast: "Nee ik bin wa vot gaon."

Verjaardagen werden niet echt gevierd en het hoofd der school deed weinig plechtig over Sinterklaas. Gaande in de richting van de schoorsteen hoorden de kinderen hem eens mompelen: "Lao'w ees kiek'n of den oal'n griez'n nog wat bracht hef."

Kachels, gestookt met turf en kolen, zorgden voor verwarming en verlichting werd verkregen via "petrolie-laamp'n".

Ieder liep op klompen; 's winters heerlijk warm met een stromatje er in en uitstekend geschikt om er mee te glijden op het ijs. Als er stukjes autoband onder getimmerd waren om slijtage tegen te gaan dan ging dat duidelijk minder. Schaatsen had niet iedereen. In gezinnen werd, om de kosten te drukken, onderling gewisseld. Een van de aanwezigen zegt: "Jao ik heb wa lear'n schaats'n mear nooit op twee schaats'n tegliek."

Spelletjes waren er bij de vleet: Zakdoekje leggen, herder laat je schaapjes gaan en knikkeren natuurlijk. Eén van de onderwijskrachten speelde graag zelf mee....liet doorspelen tot hij zelf veel gewonnen had en.....luidde dan de bel met de woorden: "'t Is tied."

"Hoedjebal" werd vaak gespeeld. "Dat deed'n wie met oonze pèt mear umdat wie oons 'n luk deftig woll'n veurdoon, neum'n wie het "hoedjebal." De deelnemers legden hun pet op een rij, men ging op enige afstand staan, iemand gooide een bal naar de petten en de eigenaar van de pet waar de bal in terechtkwam probeerde vervolgens een van de deelnemers af te gooien.

Gevoetbald werd er ook al. Tekenend voor de tijd het verhaal hoe via wettelijke inleg van een stuiver tenslotte een "echte leren bal" kon worden aangeschaft. Voor het trappen echt kon beginnen moest ook nog iets aan "Meester ten Dam" worden betaald voor het geval er eens ruiten zouden sneuvelen.

Nóg trilt er iets als wordt verhaald hoe de bal na een snoeihard schot van "Akker-Gait" richting de Nutterseweg gaat en tot aller schrik belandt tussen de cabine en de oplegger van een juist passerende grote vrachtwagen. "Zo plat as nen paanekook'n." Ze weten het allemaal nog: "Het was nen auto van Witzand."

Natuurlijk waren ze soms balorig en de straf die een van de leerkrachten in petto had voor de onverlaat herinneren ze zich ook allemaal nog. De ondeugd werd zonder pardon in een grote hectolitermaat, die boven op een hoge kast stond, geplaatst met de woorden: "Ik laat je daar zitten tot je uitgedroogd bent."

Bij het onderwerp "Liedjes" herinnerde zich één der aanwezigen nog 3 strofen van een vers met, naar zijn zeggen, 12 coupletten.

Hij declameerde: Als iemand verre reizen doet
 Dan kan hij veel verhalen
 Daarom nam ik mijn stok en hoed
 En ging terstond aan 't dwalen.

 De noordpool werd het eerst bezocht
 Daar mag het winter heten
 'k Was blijde dat ik op die tocht
 Mijn pels niet was vergeten.

 Eskimo's zijn ruw en plomp
 Dat mocht mij niet behagen
 Ik noemde er eentje log en plomp
 En kreeg de huid vol slagen.

Mogelijk is één onzer lezers in staat de volledige tekst aan te leveren. Reacties welkom bij de redactie.

De aanwezigen herinneren zich nog wel dat er destijds al sprake was van een schoolreisje: een dag met de bus naar de H. Landstichting waarbij in Arnhem een grote speeltuin werd aangedaan. Uit een bepaalde vermakelijkheid kwamen ze kletsnat tevoorschijn en na enig overleg worden ze het er met elkaar over eens, dat dat de "Bedriegertjes" wel geweest moeten zijn.

Met name de mannen in het gezelschap weiden uit over katapulten en de pijl en boog. Over het helpen appels en peren plukken in de tuin van meester ten Dam. Ze moesten helpen bij de fruitoogst in de tuin van het hoofd van de school. Die gaf opdracht om tijdens het plukken te fluiten. Dit om te voorkomen dat de jongens zich tijdens het plukken stiekem te goed zouden doen aan het fruit. Zalig is het om achteraf vast te kunnen stellen dat ze, na ondeling overleg, om beurten floten en aldus menige appel naar binnen wisten te werken.

Meester ten Dam was zijn tijd vooruit: hij had al een motor. Een DKW. Op een dag kregen "Jan van 't Los Hoes en Bennad van de Rêker" opdracht om de motor, die voor een kleine reparatie bij garage Doornweerd aan de Vasserweg stond, op te halen. De jongens moesten, zo was de bedoeling, de motor van Ootmarsum naar Nutter duwen. Om te voorkomen dat de motor gestart zou worden had meester ten Dam voor alle zekerheid de bougie er zelfs uit genomen. Maar....de garagehouder draaide er een oude bougie in en Jan, als kind al de techniek in zijn vingertoppen, kreeg de motor aan de

praat. "Jao, jao, wat har Doornweerd daor'n wil an." Ze reden, de koning te rijk, richting Nutter. Ze hadden alle geluk van de wereld dat de politieagenten in hun bureau, waar nu Aveskamp en Loman wonen, een tukkie deden en arriveerden zonder kleerscheuren bij Jan zijn huis...."t Los Hoes". Ze konden rustig even een pauze nemen want door de snelle rit hadden ze een flinke tijdwinst geboekt. Doordat ze, vóór de motor werd afgeleverd, er ook nog een emmer water over uitstortten om af te koelen, verliep alles verder vlekkeloos.

Vlekkeloos eindigde ook de prettige middag in Tilligte waarin we ongedwongen mochten rondneuzen in de jeugdherinneringen van eerdere Nutterse leerlingen.

De sluiting van de school

Gekeken naar de gemiddelde levensduur van scholen en andere openbare gebouwen kan gesteld worden dat de Nutterse school, als onderwijsinstelling, geen lang leven beschoren is geweest. Dertig jaar om precies te zijn. Dat is opmerkelijk gezien de energie die er, voorafgaande aan de bouw, in was gestoken. Alhoewel er in de loop der jaren wel mensen waren die er een zwaar hoofd in hadden of op den duur het aantal leerlingen wel toereikend zou zijn - een agrarische omgeving levert nu eenmaal relatief weinig voortdurende groei op van het aantal inwoners - ligt aan het definitief einde wellicht een andere oorzaak mede ten grondslag, die de sluiting ongetwijfeld heeft versneld.

Onder het kopje "de ontstaansgeschiedenis" is al even "de Lager-Onderwijswet van 1920" vermeld. In Ootmarsum, zo lezen we in: "Het onderwijs in Ootmarsum" werd de "schoolstrijd" nog even voortgezet. In het kort kwam het er op neer dat een belangrijk deel van de katholieke bevolking van de stad, af wilde van het openbaar onderwijs en een katholieke school wenste. Het kerkbestuur, tevens schoolbestuur, onder voorzitterschap van pastoor Scheepers, steunde deze wens fanatiek. De voorzitter van de gemeenteraad, burgemeester E. Von Bönninghausen, was er mordicus tegen. Eerder vermeld boekje geeft weer hoe de strijd in alle hevigheid werd gestreden. Rond 1930 buigt tenslotte de burgemeester voor de pastoor en in 1932 wordt de R.K. Jongensschool aan de Denekamperstraat geopend. De school wordt later de "Pastoor Scheepersschool" genoemd, nu Scheepersschool.

Wat heeft dit te maken met de gang van zaken in Nutter? Veel. Natuurlijk, Nutter hoorde nog altijd bij de gemeente Denekamp en nog steeds was de bekostiging van de school een Denekampse en een Tubbergse aangelegenheid maar de overwegend katholieke inwoners van Nutter hoorden bij de parochie Ootmarsum en daar had pastoor Scheepers de leiding. Hij, zo valt op uit onderzoek en overlevering op te maken, gebruikte zijn invloed om de

Nutterse ouders warm te maken voor de Katholieke school in Ootmarsum. Uiteraard leverde dit ook de nodige onenigheid op met de gemeente Denekamp waar de heer J.L.C. van der Heyden burgemeester was. Het liep op zeker moment zo hoog op dat de toenmalige bisschop van Utrecht, Mgr. dr. J. de Jong, naar de regio afreisde om de kempfanen tot kalmte te manen. Ondanks het feit dat in 1936 al enkele Nutterse leerlingen richting Ootmarsum togen ontvingen de ouders in Nutter, in maart 1937, nog een geruststellende brief van hun gemeentebestuur: " De school blijft open." In mei echter komt de kwestie aan de orde in de Denekampse raad en daar wordt besloten tot sluiting.

Voor de toenmalige leerlingen geen leuke boodschap. "Nen zoer'n zet" zo geeft Ben Poppink zijn gevoelens weer. Hij was één der leerlingen die net een half jaar op gang was in de eerste klas en toen over moest naar de andere school. Maar ja, je had geen keus. Ook het jongetje niet dat drie dagen lang in zijn nieuwe klas alleen maar riep: "Ik wil nen hoer hèn!"

Burgemeester van der Heyden deed nog pogingen een andere bestemming aan het gebouw te geven. In 1939 ketste het plan, er een jeugdherberg van te maken, af op te hoge kosten (fl.3000,-).

Een tijdlang werd het gebouw gebruikt als graanopslag door J.H.A. Bökkers uit Ootmarsum. In 1950 werden tenslotte de nodige verbouwingen doorgevoerd om de school voor bewoning geschikt te maken.

Herman Frons en zijn vrouw Marie Westerhof hebben nooit echt afscheid kunnen nemen van de Nutterse school. Na het trouwen zijn ze gaan wonen in de voormalige woning van het hoofd van de school.

Bronnen

1. Het onderwijs in Ootmarsum-1988-Stichting Heemkunde Ootmarsum.
2. -'t Onderschoer- Heemkunde Denekamp-1982-3 en 1984-1 en voorwerk voor vervolgartikelen over het onderwerp, in dit contactorgaan, van de hand van de heer H. Boink.

De Munt (*Mentha*)

Als je door de heemtuin op het Los Hoesterrein loopt, dan valt je op dat er nogal wat munt in staat:

- de pepermint (*mentha spicata*)
- de wollige munt (*mentha rotundifolia*)
- de kruizemunt (*mentha spicata crispata*)

De natuurstudiegroep
levert een waardevolle
bijdrage in aanleg en
onderhoud van de heem-
tuin op het terrein van het
openluchtmuseum 't Los
Hoes.

Mentha piperita

Alle muntsoorten hebben vierkante stengels, kruisgewijze, enkelvormige bladeren en witte, lila tot donkerrode bloemen in schijnkransen of lange dunne eindstandige schijnaren.

Ze breiden zich allemaal snel ondergronds uit en zijn in staat grote stukken van de tuin te overwoekeren. Ook in de heemtuin zijn we de strijd al aangegaan met de kruizemunt die zich werkelijk ongebreideld heeft vermeerderd.

De munt heeft altijd in hoog aanzien gestaan, bij de Egyptenaren, Romeinen en Grieken, maar ook bij de nomadenstammen in Noord-Afrika, als geneeskruid, als toekruid in de bereiding van voedsel of als aftreksel voor thee.

Muntsoorten bevatten een hoog gehalte aan vluchtige oliën, bitterstoffen en looistoffen. Dit verklaart waarom alle muntsoorten een heilzame werking hebben op de spijsvertering, op het stillen van kramp en wanneer de transpiratie gestimuleerd moet worden.

Kruizemunt is een pijnstillend middel tegen lichte hoofdpijn en maagpijn.

Voorals de pepermint bevat een hoog gehalte aan menthol, dat heden ten dage aan zeer veel 'vriendelijke' geneesmiddelen wordt toegevoegd, zoals crème (voor de spieren), kauwgom, tandpasta enz.

Ook had en heeft de munt een symbolische betekenis van gastvrijheid. In Noord Afrika wordt men verwelkomd met een kopje zeer zoete sterke pepermintthee. Ook de Romeinen zetten als teken van gastvrijheid vroeger een bosje kruizemunt op de tafel.

Je kunt heerlijke thee zetten van kruizemunt- en pepermintblad, zowel van vers als gedroogd blad. Pepermunt drank is ook uitstekend geschikt als slaapmutsje en wordt dan als volgt bereid:

Een ¼ liter kokende melk op een eetlepel fijngehakte of geknipte pepermintbladeren gieten en 5 minuten laten trekken. Dan door een zeefje gieten en heet opdrinken. Welterusten!

Als keukenkruid smaakt munt heerlijk bij groenten, zoals peentjes, boontjes, appelmoes en in gelei en taart. Ook bij lamsvlees, rosbief, aal en in sauzen smaakt het verrukkelijk.

Vanaf ± 400 v. Chr. werden er botanische werken en kruidenboeken geschreven. Ook in ons land werd de behoefte gevoeld aan "herbaria". De eerste, die zich aan die taak zette was Rembertus Dodonaeus, wiens Cruydtboeck in 1554 verscheen, nadat in 1553 reeds verschenen was zijn 'De Stirpium Historia' (over de geschiedenis van kruiden).

In 1608 kwam van het Cruydtboeck een uitgave te Leiden uit en in 1644 kwam de 4de en laatste druk tot stand.

Hieruit volgt een beschrijving van de

Mentha Prima

Van de eerste Munte oft Bruyn-Heylighe (mentha arvenris L. – Veldmunt)

Ghedaente. Bruynheyliche heeft vierkante / bruyn oft doncker roode ende wat haerachtigehe steelkns, aen de welcke wassen ronde bladeren / aen de

kanten gekertelt / doncker-groen van verwe: bloemkens zijn rood / ende wassen in de ronde om de steelkens: de wortel is krom / ende kruypt dwars onder d'aerde / niet sonder veselinghen / somwijlen herwaerts an derwaerts nieuwe spruytsels ghevende. Dit hele ghewas is lieflijck von reuck; ende is meer ter aerden ligghende / dan zijn selven over eynde houdende oft recht-op wassende.

Plaetse. *De Munten worden meest overal in de hoven ghesayt / sonderlinghe de eerste.*

Tijdt. *Alle soorten van Munte bloeyen ende zijn op haer beste in den Somer: des Winters blijven de wortelen alleenlijck over.*

Aerd. *Munte wort gherekent onder de dinghen die in den derden graed verwarmen ende verdrooghen Sy heeft wat bitterheys.*

Kracht ende Werkinghe. *Den reuck van de Munte / verquickt den gheest; ende haeren smaeck maeckt gretigh ende lusigh om eten; ende doet de spijsse verteren.*

Boven alle dinghen is de Munte seer nut ende bequaem voor de maghe. Met het sap van eenen suren Granaetappel ingenomen zijnde / doet den hick ophouden / stilt het galachtigh braecken / ende belet alle opworinghen ende walginghen der maghen / ende gheneest als men overvloedigh overgeeft ende den buyckloop 'tsamen heeft. Met azijn ende water ghedroncken / doet het bloedigh overgeven ophouden. Munte op het voorhoofd oft aen alle beyde sijden ghedaen / kan alle pijn des hoofts versoeten / segt Plinius. *Sij gheneest alle ghebreken van den aersdarm.*

De quade zeerighheden ende sweeringhen / die op de hoofden van de heel jonghe kinderkens komen / kan sij wonderlijcken haest (snel) ende lichtelijck ghenesen. Sommighe nemen se tegen de scorpioenen / slanghen / ende andere verghiftigh ghedrocht. Sij en laet geensins toe / dat het melck rinne / oft kaesachtigh word; jae / soo Plinius seght / belet dat het geensins suer en wort; daarom degenene die melck drinken willen / sullen seer weldoen / dat sij daer wat munte by doen.

Literatuur

Bloemlezing uit het Cruydt-boeck van Rembert Dodoens door Dr. A. Schierbeek (uitg. 1941).

Ootmarsum, Ottmarsheim(F), Ottmarsheim(D) Een correspondentie over deze steden

Aan Rob Meijer

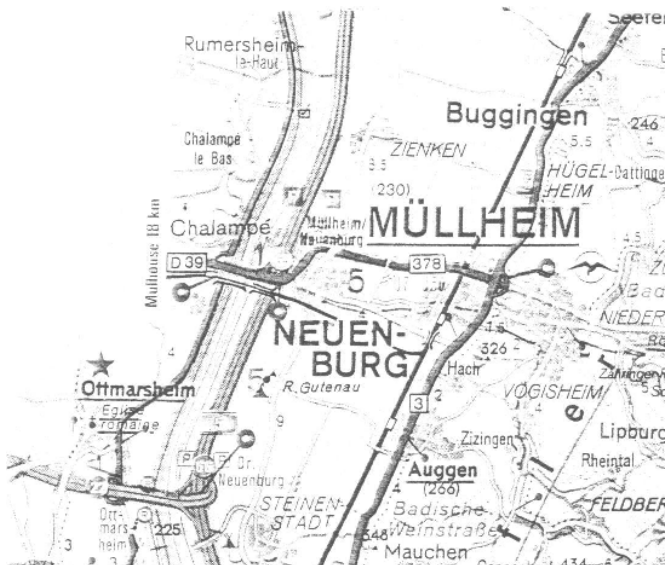
Beste Rob,

Een paar jaar geleden schreef je een artikel over enkele Othmarsheimen, die je in Duitsland had gevonden. Ootmarsum is dus niet zo enig als soms wordt voorgesteld.

Je hebt toen niet in Frankrijk gezocht. Begrijpelijk; maar Frankrijk heeft in de Elzas een oorspronkelijk Duitstalig gebied. En jawel, daar ligt een Ottmarsheim.

We wisten dit eigenlijk al enige jaren, maar pas deze zomer zijn Anne en ik, op weg naar Zwitserland, gaan kijken. Als je de Autobahn A5 volgt krijg je op ongeveer 25 km. voor Basel de afslag 66 naar het Franse Mulhouse. Je bent direct bij de Rijnbrug en meteen over de brug is rechts de afrit naar Ottmarsheim. Van de Duitse Autobahn naar het centrum is misschien twee kilometer. Waarom hebben we dit niet eerder gedaan?

Het is een heel aardig stadje. Een paar prachtige huizen in vakwerkbouw, veel huizen met zandsteen gebouwd. Er is wat meer ruimte tussen de gebouwen dan in ons Ootmarsum. Maar dat komt waarschijnlijk door de wallen, die hier dwongen tot bebouwing binnen een beperkte ruimte.

De H. Quirinuskerk in Ottmarsheim (Frankrijk)

De kerk is de trots van Ottmarsheim. Gebouwd in 1020 als achthoekige kerk, in geel-rode zandsteen en behorend bij een Benedictinessenklooster. De kerk was gewijd aan de H. Quirinus en werd een pelgrimsoord. Het beeld van de heilige werd in 1445 door een troepenmacht uit Bazel geroofd.

In 1580 werd het Benedictinessen-

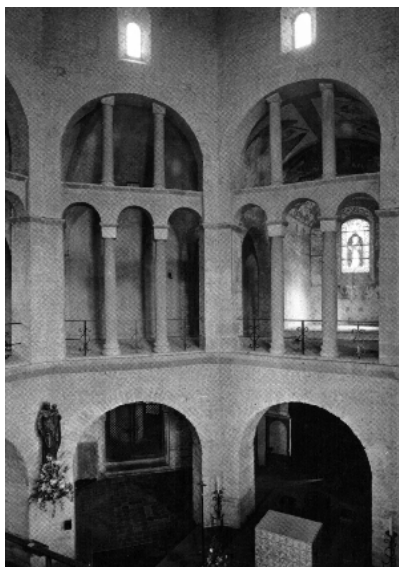
klooster in een adellijk vrouwenstift omgezet.

De Dertigjarige Oorlog, samenvallend met de laatste dertig jaar van onze Tachtigjarige Oorlog, liet zijn sporen achter. Het klooster werd door de Zweden geplunderd en de bewoonsters moesten vluchten. Bij de vrede van Münster werd Ottmarsheim Frans.

In 1790 werd het vrouwenstift opgeheven, de kloostergebouwen grotendeels gesloopt, maar de kerk werd eigendom van de gemeente en aldus gespaard. In het eveneens bewaard gebleven gastenhuis werd in 1848 weer een Benedictinessenklooster gesticht.

De indruk bij het betreden van de kerk is overweldigend.

De grote ruimte is drie verdiepingen hoog. De muren zijn van stuclagen ontdaan, zodat de warme kleuren van de zandsteen zichtbaar zijn. Maar op meerdere plaatsen zijn de middeleeuwse wandschilderingen bewaard gebleven. De verlichting is fantastisch. De twee hogere verdiepingen zijn

Interieur van de H. Quirinuskerk

te bezichtigen, mits er iemand is die de deur naar de wenteltrap kan openen. Ook daar zijn fresco's te bewonderen.

Als verklaring van de zeldzame achthoekige bouwwijze van de kerk wordt verondersteld, dat de kerk als begraafplaats voor de stichter Rudolf von Altenburg bedoeld is. De vergelijking met de 'Pfalzkapelle' in Aken, waar Karel de Grote begraven werd, ligt voor de hand. Rudolf sneuvelde in Italië tijdens een gevecht tegen de binnenvallende Noormannen.

In 1991 werd de kerk nog door brand getroffen, maar bij ons bezoek was hiervan niets meer te zien.

De kerk is beginpunt voor een tocht langs Elzasser Romaanse kerken. Een bij de kerk gelegen VVV kantoor geeft informatie.

De Romaanse H. Quirinuskirche in Ottmarsheim

Dit Ottmarsheim-overigens genoemd naar de heilige Otmar, circa 750 abt van het klooster St. Gallen-is een bezoek meer dan waard. Het is uniek en bovendien anders dan ons Ootmarsum.

Zou het geen goed idee zijn, nu we nog een zelfstandige gemeente zijn, een jumelage met Ottmarsheim tot stand te brengen? De taal kan geen bezwaar zijn. De oudere mensen spreken zeker nog goed Duits. Had jij ook niet een Duits Othmarsheim gevonden, Rob, dat veel overeenkomsten met Ootmarsum heeft? Een driehoeksverhouding heeft ook iets aardigs.

We horen wel iets van je!

Vriendelijke groeten,
Gé Westgeest

Beste Gé,

Ootmarsum in Duitsland en in Frankrijk, het wordt een stadje dat “veelzijdig en toch anders is”!

Het is alweer 7 jaar geleden dat ik een gespeurd heb naar de Othmarsheimen in Duitsland. Ik kwam verscheidene keren een soortgelijke naam tegen: Othmarsheim, Othmarsbocholt, Othmarshaussen, Othmarschen, Othmar-ring, Othmarshart. Het bleek in alle gevallen dat deze plaatsen genoemd waren naar een bisschop Ottmar ofwel Audemar die abt was van een groot

Otmarsheim (D)

klooster in Sankt Gallen en stierf in 759.

Het Ottmarsheim dat ik ontdekte ligt in het Neckardal tussen Heilbronn en Stuttgart. Dit Duitse Ottmarsheim heeft een gemeentelijke herindeling achter de rug en is ingedeeld bij de gemeente Besigem. Mijn artikel in het Jaarboekje 1993 heeft de titel “De Dubbelganger van Ootmarsum”. Het is verbazend hoeveel overeenkomsten er zijn: stadsrechten in 1300

(wij ook), eerste schriftelijke vermeldingen in 766 (wij in 733), grafheuvels in de directe omgeving, men betaalde in guldens (!), Franse overheersing in 1600, Raadhuis van 1765 (het onze is van 1778), er lag een kasteel in de omgeving dat is afgebroken (Commanderie!?).

En alsof dat alles nog niet toevallig genoeg is vind jij ook nog een Ootmarsum in Frankrijk!

Het lijkt mij bijzonder in deze tijd van Europese integratie en groeien naar een groter Europa, dat er een band tot stand komt in een driehoeksverhouding: Nederland-Duitsland-Frankrijk van de drie “Othmarsheimen”.

Er zou een commissie moeten komen die dat onderzoekt en een bezoekje brengt aan de drie partners! Een bijzonder dankbare taak. In het kader van de Europese stedenpartnerschappen kan voor een dergelijk project bij de Europese Raad van gemeenten en regio's zelfs een subsidieaanvraag worden ingediend. Dus.....

Met groeten,
Rob Meijer

Odemar, Historie of Legende?

Het zou in het begin van de 19de eeuw zijn geweest, dat koning Odemar zijn intrede deed in het stadhuis van Ootmarsum. Zoals het een koning betaamt, kwam hij eerst in de kamer van de burgemeester, later verhuisde hij naar de gang beneden.

Het gaat hier niet over een echte koning, maar ... over een schilderij met zijn portret, dat op de huidige plaats in de donkere gang van het stadhuis weinig opvalt. In luxueus kostuum met kroon en staf, staat koning Odemar in vol ornaat afgebeeld met in de rechter bovenhoek een kleine doorkijk met een gezicht op Ootmarsum. De inscriptie op het schilderij vertelt van de Frankische koning Odemar, fundator van de stad Othmersheim en gestorven in 126 na Chr.

Het schilderij

De heerser is staande, tot zijn knieën, weergegeven. Hoewel het zonder meer om een fantasieweergave van hem gaat, heeft de voorstelling het karakter van een staat-sieportret.

Op een dergelijk portret diende de officiële functie van de voorgestelde duidelijk tot uiting te komen. In dit geval duiden de hermelijnen kraag van zijn met fluweel gevoerde paltrok, de scepter en de kroon op zijn koninklijke status. Collega Riet Luiten van het Van Deinse Instituut in Enschede heeft erop gewezen, dat de kraag niet vervaardigd is van hermelijn in het algemeen, maar van een groot aantal hermelijnstaartjes, wat de rijkdom van de voorgestelde nog meer beklemtoont. Ook is zijn gulden kroon bezet met kostbare stenen.

Het opzichtig vertoon van materieel vermogen van de afgebeelde persoon past goed binnen het tijdsbestek, waarin dit

Schilderij van Koning Odemar
"Fundator van de stad Othmersheim"

¹ kunsthistorische aspecten

portret naar mijn mening is vervaardigd: de tweede helft van de 17de eeuw. Wat deze datering betreft kunnen wij ons geheel verenigen met die, welke E.H. ter Kuile in zijn deel Twente uit de reeks " De Nederlands(ch)e Monumenten van Geschiedenis en Kunst " uit 1934 opgeeft.

Ook de nagestreefde elegantie - hier in de vorm van overslanke handen - kan goed met genoemde periode in verband worden gebracht. In kunstzinnig opzicht is de voorstelling echter niet sterk. De houding van de koning is stijf, zijn lichaam heeft een vlak voorkomen en zijn rechterarm is perspectivisch niet juist weergegeven. Mogelijk was de schilder zich van zijn artistieke beperktheden bewust, en heeft hij het schilderij om die reden niet gesigneerd.

De door Ter Kuile genoemde maten van het schilderstuk (99 cm. hoog en 78 cm. breed) stemmen niet geheel overeen met die van de eigen waarneming (100 x 80 cm.). Een verklaring hiervoor zou kunnen zijn, dat het schilderij na 1934 is verdoekt d.w.z. dat het oude linnen op een nieuw, sterker doek is overgebracht.

De achterzijde geeft aan, dat het in 1917 behandeld is door de firma Husterman en Zoon te Amsterdam. Waarschijnlijk heeft deze een nieuw doek gebruikt dat iets groter is dan het oorspronkelijke.

De betekenis van ons schilderij ligt op historisch terrein. Daarbij dient niet zozeer te worden gedacht aan een 17de-eeuwse weergave van een historisch personage, waarvan het bestaan overigens zeer twijfelachtig is, maar meer aan de afbeelding van de stad Ootmarsum op de achtergrond. Zoals bij vele staatsieportretten het geval is staat de figuur vóór een zware draperie, die niet het hele beeldvlak bedekt, maar ruimte overlaat voor een doorkijk. Maar alvorens tot de bespreking van dit gezicht op Ootmarsum over te gaan, willen wij eerst iets mededelen over de mogelijke herkomst van het schilderij, en U meer wettenswaardigheden bieden over de voorgestelde.

Mogelijke herkomst van het schilderij

In de Overijsselsche Almanak van 1843 schrijft P.C. Molhuijsen dat het schilderij "eertijds bewaard werd op het huis Saesveld of Saterslo". Begin 1800 werd deze havezate afgebroken. De bron van dit bericht is onbekend. Pastoor Geerdink neemt in zijn bekende boek uit 1895 deze mededeling kennelijk zonder meer over. Men kan zich afvragen waarom het schilderij in Saesveld zou hebben gehangen, dat geen enkele binding had met Ootmarsum.

Zou het niet veel meer voor de hand liggen, dat het deel uitmaakte van het bezit van de familie van Heiden van het Huis Ootmarsum ? Ook dit werd begin 1800 afgebroken.

Van de inboedel werd veel verkocht: een staande klok, een haardplaat, vazen enz. Helaas geeft een onderzoek in de boedelbeschrijvingen bij de verkoop van de goederen (voorlopig) geen uitsluitsel. Odemarus geeft dit geheim tot nu toe niet prijs!

Odemar

Een andere vraag is, wie Odemar was en waar hij vandaan kwam.

Is het verhaal op de inscriptie historisch of een legende?

Voor een antwoord hierop is de publicatie in de Overijsselsche Almanak van 1843 weer van belang.

In een artikel in deze almanak, getiteld " Geschiedkundige herinneringen omtrent de stad Ootmarsum " vertelt Molhuysen over een bericht van Johannes Trithemius. Zijn gegevens ontleende hij aan een kopie van de oude stadsrol, opgemaakt in 1710 met latere bijvoegingen uit het Oud-archief van Ootmarsum (inventarisnummer 2).

Het bericht van Trithemius verhaalt ons van een koning Richimer, een Frankische vorst. Zijn oudste zoon Odimar volgde hem als koning op en zou 14 jaar hebben geregeerd. Hij sloot overeenkomsten met de Romeinen en Galliërs en bouwde tot eer en sieraad van zijn rijk veel steden, burchten en vestingen.

Een vooraanstaand priester en overste in zijn rijk was Vechtan. In het vijfde jaar van de regering van Odimar verdronk deze in een klein watertje, dat naar Vechtan de Vecht zijn genoemd.

Op de plaats waar Vechtan begraven werd bouwde Odimar een stad, die hij naar zich zelf "Odemarshem" noemde.

Odimar zou in 127 na Chr. (dus niet in 126) zijn gestorven en werd in Ootmarsum begraven.

In de publicatie van Molhuysen wordt ook J. Picardt (een Drentse predikant uit de 17de eeuw) aangehaald. Picardt vertelt in zijn boek Antiquiteiten, dat Odimar, Osmar of Otmeyr in een gewelfd graf begraven was. Verder weet hij te melden, dat Odimar als een aanvoerder, Prins of Dynast in Ootmarsum zijn hof gehouden heeft. Later - na zijn overlijden - moest er op zijn graf tot zijn gedachtenis een piramide of gebouw van stenen worden opgetrokken. Op deze plaats zou nadien een oratorium of kerk zijn gebouwd. Onder de drempel van dit gebouwtje moet het gewelfde graf van Odimar liggen, aldus Picardt.

De schrijver vermeldt geen bronnen. Molhuysen hecht overigens weinig geloof aan het verhaal van Picardt.

Trithemius

Deze monnik van de orde der Benedictijnen werd in 1462 in Tritheim bij Trier geboren. In 1483 werd hij abt van het klooster Sponheim en later abt van de St.-Jacobusabdij in Würzburg, waar hij op 13 december 1516 overleed.

In zijn tijd was Trithemius een belangrijk auteur. Hij schreef boeken zowel op het terrein van de theologie als op dat van de geschiedenis. De geestelijke had contacten door heel Europa, ook met Nederland.

Trithemius bericht in zijn " Hirschauer Annalen " over het bestaan van een Frankische koning Richimer. Als bron van zijn gegevens noemt hij de Frankische geschiedschrijver Hunibaldus. In gedichtvorm bericht Hunibaldus over koning Richimer, gestorven 113 na Chr. en over de priester/ziener Vechtanus, die in de naar hem genoemde Vecht verdronk.

De annalen en verhalen over Franken en andere volkeren van Trithemius baarden in zijn tijd veel opzien bij autoriteiten zoals keizer Maximiliaan en andere hoogwaardigheidsbekleders.

Allerlei geleerden en geschiedkundigen in Duitsland onderzochten na zijn dood zijn mogelijke bronnen, maar vonden deze niet. Zelf laat Trithemius in brieven doorschemeren de gestalte van de geschiedschrijver Hunibaldus zelf ten tonele te hebben gevoerd. De "Hirschauer Annalen" worden als historische bron dan ook onbetrouwbaar beschouwd. Blijft de vraag hoe het verhaal van Trithemius in de oude stadsrol van Ootmarsum terecht is gekomen.

Ootmarsum op het schilderij

Detail van het schilderij:gezicht op Ootmarsum

In de rechterbovenhoek van het schilderij is - in het klein - een gezicht op Ootmarsum opgenomen. Na fotografisch uitvergroten zien wij het stadje met kerk en Commanderie afgebeeld. Waarschijnlijk heeft de schilder vanuit het zuidwesten, waar het terrein richting Klein-Agelo naar beneden helt (van 15 tot 20 m.), zijn schets gemaakt. Zijn standplaats was waarschijnlijk zó, dat hij de poort van de Commanderie en het hoofdgebouw in één lijn zag. Het poortdak is in tegenstelling met het schilderij van Meindert Hobbema (van omstreeks 1670 of later) niet met leien gedekt, maar met rode pannen. Naast de poort lijken stallen of andere dienstgebouwen te liggen. De kapel met leien dak naast het hoofdgebouw is duidelijk

zichtbaar. Op het terrein vóór de poort liggen een aantal kleine bouwwerken, eveneens met rode pannen. Wellicht hebben wij hier met woninkjes van dienstpersoneel te maken (zie ook kaart uit 1560 van Jacobus van Deventer). Helemaal links bevindt zich waarschijnlijk een ophaalbrug over de buiten-

gracht van de Houten- of Poelpoort. De oude kerk is ook met leien gedekt en rijst boven de rode daken van de omliggende huizen uit. Het merendeel van deze woningen heeft een schoorsteen. Naast laagbouw zijn ook enkele hogere huizen te onderscheiden.

De afbeelding behoeft niet in alle opzichten de feitelijke weergave te weer- spiegelen, aangezien zij een subjectieve uitdrukking is van de waarneming van de schilder.

Tenslotte

Bij gebrek aan historisch-feitelijke aanwijzingen voor een werkelijk bestaan van koning Odemarus blijft de vraag overeind: is hij een legendarische figuur? Of Odemarus nu wel of niet heeft bestaan, het College van Burgemeester en Wethouders en de Raad van de gemeente Ootmarsum zouden een goede daad stellen door een schoonmaak- en restauratiebeurt van het schilderij te willen bekostigen. Daarmee dragen zij in ieder geval bij tot de instandhouding van het schimmige historische begin van de stad!

Bronnen

Oud-Archief Gemeente Ootmarsum, inventaris nr. 2.

Literatuur

Geerdink. J.: Eenige bijdragen tot de geschiedenis van het Archidiaconaat en Aartspriesterschap Twenthe, heruitgave Smit, Hengelo 1978.

Gevers. A.J.: en A.J. Mensema, De havezaten in Twente en hun bewoners, Waanders, Zwolle 1995.

Kuile, E.H. ter: De Nederlandsche Monumenten van Geschiedenis en Kunst. Geïllustreerde Beschrijving uitgegeven vanwege de Rijkscommissie voor de Monumentenzorg, deel IV, de provincie Overijssel, eerste stuk, Twente, heruitgave Gijsbers en Van Loon, Arnhem 1971.

Molhuijsen. P.C.: Overdruk Overijsselsche Almanak 1843.

Schneegans. W., :Abt Johannes Trithemius und Kloster Sponheim, Schmithals, Kreuznach 1882.

Snuif. C.J.: Verzamelde Bijdragen tot de geschiedenis van Twenthe, heruitgave Broekhuis, Hengelo 1975.

Trithemius J.: en K. Arnold, De laude scriptorum, Mainfränkische Hefte, Heft 60, Würzburg 1973.

Voorloopige Lijst der Nederlandsche Monumenten van Geschiedenis en Kunst, VII, de provincie Overijssel, Algemeene Landsdrukkerij, 's Gravenhage 1923.

Met dank voor het fotowerk door W. Kampjes te Hengelo.

Oud archief Ootmarsum, Inv. 271

Stuk betreffende het maken en onderhouden van straten in en buiten de stad 1654.

Up huden den 12 Januarij 1654 sinnen Borgemeisteren Schepen ende Raedt deser stadt Oothmarssem mett Steven Janssen Straetemaker geaccordeert ende eendrechtich overkoemen datt vorss: Meijster steenen angenoemen heeft, ende nimpt ahn mitz desen ein nije straete up sijn eigen kosten tho maeken eerster gelegenheit in den Willigen Dijk middel up den selvigen dijk, beginnende van den hoeck van Geese Kips Meedeken, eindigende tegens den uitersten post van vorss: Mr. Stevens Schoppe, zijnde twelfff holt voeten breedt.

Item datt noch mehr gemelt Steven Janssen mett sijn Soens annemen in den anderen Wilgendijck gaende benevens Kips Medeken na de eerste Flassbecken wijtters ronden straeten up sijn eigen kosten alss voeren te maeken van breete alss vorss:

Wijders geaccordeert ende geconditioneert, datt vorgemelt Steven Janssen cum suis sall gehalten weesen alle keselinghe over steene boven sijn arbeit hiertho te leveren, waertho die denstplichtige Stadts waegens oder buiren sollen gehalten wesen de steene ende sandt tho voeren.

Angevende de versteerdunge deser voergeroerter beijder straten, daer tho sollen die borgerije hoer behoerlicke Stadt wercken tott hett gemeene besten plegen ende wullen voeren.

Hieran tegens, sall Steven Janssen cum suis den tijdt van Sestien Jahren na dato deses int gebruick nemmen, den nijen gemakenden Telligenkamp de Stadt tho behoerende, liggende voer up den Morss; ende daruth geneten holtgewass van gross en eckelen. Maer niet gehalten wesen eenige telligen tho besnoijen sunder bij wesen van Borgemeijsteren, sall oock mehrgemelte Meijster Steven desen Telligenkamp in goeden befredunge ende fruchtunge holden. Unstrafflick, ende hett geene hij buiten an den wall tott vastunge desselven potten wert, sall tott sijn profijth wesen; waernamen sick sall reguleeren, ende tott meerder Confirmatie sijnnen hiervan twe alleens luidende Acten ververdiget ende ten beiden zijden beteykent, warvan tott na-rechtungen ein jeder eene na sick genoemen,

Actum in Curia Oothmorsensi Anno 1654

hijndrick Staveman

Tonis palten

ditt Iss Steven

Janssen ↑ zijn
getogen | merck

Johan Krop

*Jan Steffens ten
Bern. Kremer Secret*

Vrije vertaling van bovenstaand stuk

Heden 12 januari 1654 zijn burgemeesters, schepenen en raad van de stad Ootmarsum met stratenmaker Steven Janssen overeengekomen, dat Steven Janssen stenen ontvangen heeft, om daarmee een **nieuwe straat op de Wilgendijk** op zijn eigen kosten en bij eerste gelegenheid te maken. Beginnen de vanaf de hoek van Geese Kips Meedeken en eindigende bij de laatste gebintstijl van Steven Janssen zijn schuur, breed 12 houtvoet (± 3 meter). Verder dat Steven Janssen met zijn zonen aannemen, de andere kant van de Wilgendijk vanaf Kips Meedeken tot aan de eerste Flasbeek, op zijn kosten op bovengenoemde voorwaarden. Verder is overeengekomen en als voorwaarde gesteld, dat Steven Janssen met de zijnen, het grintzand dat over de stenen komt tevens zal leveren.

De om de stad liggende boeren zijn verplicht met hun wagens stenen en zand aan te voeren. De burgers van de stad zijn tevens verplicht hand- en spandiensten te verlenen.

Als tegenprestatie mag Steven Janssen met de zijnen na 16 jaar de nieuwe aangelegde Telgenkamp, eigendom van de stad en liggend aan het begin van de Mors, in gebruik nemen. Daaruit mag hij het snoeihout, gras en eikels benutten. Hij mag geen enkele jonge eik snoeien zonder aanwezigheid van de burgemeesters, tevens moet Steven Janssen de Telgenkamp in goede staat houden. Hetgeen hij buiten aan de wal ter versteviging poot, zal tot zijn profijt zijn. Hieraan moeten beide partijen zich houden, waartoe twee gelijke aktes zijn opgemaakt en door beide partijen zijn ondertekend en waarvan ieder partij een akte ontvangt.

Actum in Curia Oothmorsensi Anno 1654.

hijndrick Staveman

Tonis palten

dit is Steven

Janssen ↑ zijn
handgeschreven | merk

Johan Krop

*Jan Steffens ten
Bern. Kremer Secret*

Wearzeen

Beand is doad en Schilder Jan
Putke en 't oale Buis
Mösk'hoes en de Koffiekan
en Hendrik van 'n Druis

Timmesboer en Neutelgraads
Veek'n Marie en de Pandoer
Lamers Gerriet, Kaamphoes Naats
de Kès, de Wonderboer

Kaant'n Snieder en taant Miet
Koats Leide, Die'n Janoa
en ik wet, ééns komt de tied
dan goa'k ze achternoa

Dan zee ik Beand en Schilder Jan
Putke en 't oale Buis
Mösk'hoes en de Koffiekan
en Hendrik van 'n Druis

Fiedel Bartels met zien 'boad'
en ok mien Pa en Ma
Tant Jo en ome Frits oet Goa
now ja...etcetera

Chris Velthuis

Van Blokhut en de Klep naar 'n Emter

Nu de Blokhut¹ is afgebroken en verdwenen (evenals de in 1950 goed verstopte koker met oorkonde van Scouting) is het wellicht goed iets uit de historie te vermelden wat niet algemeen bekend is.

Toen ik in 1968 benoemd was in Ootmarsum kwam ik aldaar in contact met het Jeugdwerk, via de Jeugdraad.

Het oude jeugdgebouwtje aan de Gasthuisstraat was afgebroken en de jeugd voelde zich ontheemd en verbeidde nakoming van de toezegging door de toenmalige burgemeester J. Grotenhuis dat de gemeente zou zorgen voor huisvesting. Met twee jongeren, Erna Weierink en Marius Legtenberg, heb ik toen een gesprek aangevraagd met de burgemeester en daarbij zijn diverse mogelijke oplossingen besproken. Zo was er een plan om de leegstaande en in slechte staat verkerende huisjes aan

het Kerkplein te restaureren en dit te bestemmen tot jeugdhuis en subsidair... als dit op den duur niet levensvatbaar zou zijn tot VVV-gebouw. Echter omdat dit een monument was, met dus stringente voorwaarden voor restauratie, en het niet mogelijk bleek een gebouw te creëren dat voor beide doeleinden geschikt zou zijn, speciaal ook omdat daar geen mogelijkheid was voor voldoende fietsstalling is dit plan niet doorgegaan. Thans is hier de bibliotheek gevestigd.

De staf van Scouting poseert trots voor hun in 1950 gebouwde Blokhut.

Op deze foto achter v.l.n.r. Fred Budde, Ben Veldboer, Wim Polman, Marinus Bolscher, Johan Steinmeijer, kapelaan Altenburg, Gerard Veldboer, Gerard Heesink, Jan Veldboer, Frans Nijhuis, en Ben Veelers.

Voor v.l.n.r.: Siny Wilms, Siny Reinders, Annie Kerkhof Jonkman, Annie Bolscher, Riet Heupink en Miep Tenniglo.

¹

Dit is een kleine rectificatie van de tekst op pagina 91 van het voortreffelijke jubileumboek over Scouting Ootmarsum: er bestond geen Stichting Blokhut en geen Stichting Open Jeugdwerk; van een fusie tussen dezen tot Stichting Jeugdbelang Ootmarsum was geen sprake

Nadat ook andere pogingen op niets waren uitgelopen rees het plan om de Blokhut mede voor het jeugdwerk te bestemmen en hiervoor geschikt te maken.

Deze Blokhut was eigendom van de daartoe bij de bouw in 1950 opgerichte Stichting Jeugdbelang, welke vanaf het begin een bestuur had van25 voornamelijk mannelijke personen uit alle geledingen, van wie er inmiddels toen al diverse mensen waren overleden.

De enige, die in feite nog actief was, was de penningmeester Jan Bolscher, die ook penningmeester was van het Kerkbestuur.

Dit was wel gemakkelijk, want de enige gebruiker was Scouting, die dit pand vrijwel uitsluitend gebruikte als punt van samenkomst. Vandaar trok men naar buiten, spoorzoeken e.d. want Scouting was toen nog vrijwel uitsluitend een buitenspel van verkennen. Alleen bij slecht weer bleef men binnen ... om te voetballen en goal te schieten. Indien er dan een ruitje sneuvelde of andere onkosten ontstonden overlegde Jan Bolscher in zijn dubbelfunctie met de pastoor en werd dit door het Kerkbestuur betaald.

Er ontbrak verwarming, waardoor de kosten laag waren. Vele jaren later (na verbouwing) bleek zelfs dat het water was aangesloten op de waterleiding van de Pastoor Scheepersschool en dus "clandestien" en gratis werd afgetapt. Dit dateert uit de tijd dat de school Parochieschool was.

Zelfs Jan Oude Veldhuis, als directeur van die school en de schrijver als voorzitter van de Stichting Katholiek Onderwijs (het Schoolbestuur) wisten dit niet.

Hoewel de Blokhut ook een tijdlang de wandelclub heeft gehuisvest, was deze toen geheel in gebruik bij Scouting, die geen geld bezat en ook geen subsidie ontving. De Blokhut verkeerde toen in armoedige staat. Scouting was toen zwaar op haar retour en (bijna) op sterven na dood (het open jeugdwerk, sporten e.d. waren daarvoor in de plaats gekomen).

Er moest veel overlegd worden: met Scouting, met het grote (slapende) bestuur van de Stichting Jeugdbelang, met Ministerie van Cultuur Recreatie en Maatschappelijk Werk (vooral via Inspecteur Schareman) en met het gemeentebestuur. Uiteindelijk werd algehele overeenstemming bereikt op 9 oktober 1970.

Het grote bestuur van de Stichting Jeugdbelang zou aftreden en worden vervangen door een nieuw klein bestuur; de statuten van deze stichting zouden geheel worden gewijzigd. De Blokhut zou ingrijpend worden verbouwd en uitgebreid met een verdieping en daarmee geschikt worden gemaakt voor

gebruik door Scouting en Jeugdwerk (Sociaal Cultureel Werk) gezamenlijk, voor rekening van de Stichting Jeugdbelang.

Toen konden er plannen worden gemaakt, waarbij Architect Wim Morsink belangeloos bouwtekeningen maakte en vele diensten bewees. Aannemers-bedrijf Gebr. Koopman en anderen wilden voordelig meewerken.

Maar dit alles was uiteraard allemaal onder voorwaarde dat hiervoor van het Rijk voldoende subsidie zou worden verkregen. Alle plannen en tekeningen waren steeds grondig besproken met Inspecteur Schareman, die laaiend enthousiast was.

Ter afronding werd er een grote vergadering gehouden op het stadhuis met alle geledingen en betrokkenen. Henk Loohuis, die vele functies had, maakte de notulen doch deed dit nu als gemeentesecretaris en secretaris van het (oude) bestuur van de Stichting Jeugdbelang. Inspecteur Schareman deelde toen officieel mede dat alle plannen waren goedgekeurd en het zeker was dat subsidie gegeven zou worden.

In verband met het toekomstige gezamenlijke gebruik en uit economische motieven (n.l. om meer subsidie te krijgen en ook de leenschuld in termijnen te kunnen aflossen) leek het mij gewenst de Stichting Jeugdbelang om te turnen met een ruim doel; deze eigenaar van de Blokhut te laten blijven en de verbouwing te financieren met een lening en daarnaast een nieuwe stichting: Stichting Sociaal Cultureel Werk op te richten (sept. 1971)¹.

Bij slechts één stichting zou immers slechts de rente van de schuld worden gesubsidieerd en was er geen geld voor aflossing, terwijl nu de waarde van het bestaande gebouw met grond en verbouwing telde en werd verdisconteerd in de huur(prijs) door de Stichting Jeugdbelang aan de Stichting Sociaal Cultureel Werk.

Het bestuur van de Stichting Jeugdbelang zou bestaan uit vertegenwoordigers van de Stichting Sociaal Cultureel Werk (Ans Budde) en Scouting (Jan Bolscher, penningmeester), Jan Oude Veldhuis, wethouder Johan Bloemen en deze schrijver als (onpartijdig) voorzitter.

Het bestuur van de Stichting Sociaal Cultureel Werk was bij de start samengesteld vanuit de Jeugdraad, n.l. Jan Hulshof, voorzitter, Henk Eweg, secretaris, Ans Budde, de jeugdleden Erna Weierink en Marius Legtenberg en schrijver dezes als penningmeester.

Vol enthousiasme werd met de verbouwing (toen nog met vide) begonnen, het benodigde bedrag was door mij zolang voorgeschoten.... en toen kwam de domper!

Na een kabinetscrisis besliste het nieuwe kabinet dat er bezuinigd diende te worden en daarom nieuwe initiatieven niet meer gehonoreerd zouden worden. Inspecteur Schareman moest met het schaamrood op zijn kaken berichten dat wij helemaal geen subsidie zouden krijgen. Bij navraag bij het Ministerie CRM werd medegedeeld dat Inspecteur Schareman geen subsidie had mogen toezeggen. Hij was buiten zijn boekje gegaan: subsidie was een gunst en geen recht. Dit zou pas een recht worden nadat de minister dit officieel had toegekend en de beschikking ondertekend zou hebben. Mijn argument dat dit geen nieuw initiatief was en dat het gebouw inmiddels zelfs al gerealiseerd was vond geen gehoor, evenmin mijn verzoek om althans geld voor het gebruik van het gebouw te verstrekken. Geen geld om een beroepskracht te kunnen betalen en (derhalve) zonder beroepskracht geen subsidie.

Inmiddels had Johan Bloemen ons gezegd dat wij gemeentegarantie zouden krijgen, doch verzuimd dit aan te vragen. Toen dit alsnog werd aangevraagd en de gemeente deze wilde verlenen, stak de Provincie er een stokje voor en weigerde goedkeuring hiervoor. Daardoor was het niet mogelijk een hypothecaire lening van de bank te krijgen.

Johan Bloemen was zeer pessimistisch en zei toen: "Zie je wel, ik heb er nooit vertrouwen in gehad".

De Blokhut was dan wel gereed en werd op 18 december 1971 officieel als Jeugdhuis geopend, maar moest ook nog ingericht worden en daarvoor was helemaal geen geld. Maar het geluk was aan onze zijde. Toen ik van vakantie terugkeerde vernam ik dat ik in het inmiddels verlaten bedrijfspand van de opgeheven Fa. Blom (Fablo-overhemden) een veiling moest houden van de complete inventaris. Het was druk, maar de meesten kwamen voor de machines e.d. en toen kreeg ik een inval en vroeg of ik ook mocht meebieden .. voor het armlastige jeugdwerk. Niemand had bezwaar en zo bood ik mee op kantinetafels, stoelen, klok, brandblusapparaat, koffiezetapparaat e.d. alles voor de Blokhut.

Dit werkte aanstekelijk: ik liet een tafel gaan omdat de prijs te hoog werd; de man die tegen mij opbood en mij overtroefde werd dus koper en riep direct daarna, ziezo ..voor het jeugdwerk; applaus. Een mevrouw vertelde mij na afloop: "Ik heb maar niet tegen u opgeboden op het grote koffiezetapparaat, dat u nodig had voor het jeugdwerk en ik heb daarom maar de kleine gekocht". Met dit alles kon de Blokhut geheel en gratis worden ingericht. Die inventaris is vele jaren gebruikt.

Ondanks de afwijzing van elke subsidie startten wij toch..... zonder beroepskracht, maar met behulp van veel vrijwilligers (cursussen bloemschikken, houtbewerking etc.), waaronder ook veel jongeren, die o.a. de bar bedienden (barcommissie), disco draaiden, entree hieven, alle onderhoud en timmerwerk deden (gebroeders Bever), terwijl het bestuur (ouderen) vele avonden in touw was om bij de entree, in de koude hal, toezicht uit te oefenen met al het lawaai van dien.

De disco-avonden draaiden op volle toeren en in het begin lieten wij de jeugd tot in verre omtrek toe (zelfs uit Rijssen en Enter) tot het bomvol was, wat wel eens wrijving gaf. Later konden wij het ons permitteren om alleen bezoekers uit de naaste omgeving te accepteren. Zodoende kwam er genoeg geld binnen om te kunnen overleven.

Bovendien startten wij met een verjaarsactie, waarbij jarige inwoners een felicitatie ontvingen en nadien werden bezocht in de hoop een bijdrage te ontvangen, hetgeen meestal succes had.

Menig gezellig uurtje werd aan de bar doorgebracht.

V.l.n.r.: Herman Koops,, Hanneke Koops, Marijke Vos, Christien Jansen, Ijsbrand Eilers

En toen, lachte het geluk ons wederom toe...ik had n.l. drie (studie)vrienden in het Kabinet te weten Dries van Agt, Roel Nelissen (financien) en Fons van der Stee, die ik normaal nooit om een gunst zou willen vragen, maar gezien het goede doel en de preciaire situatie heb ik hun alledrie geschreven, de situatie geschetst en hen verzocht bij minister Henk Vonthoff van CRM te pleiten. Dit hebben zij gedaan en Fons (helaas afgelopen jaar overleden) schreef mij dat dit persoonlijk met Vonthoff was doorgesproken en dat het goed zou komen.

Binnen drie weken kreeg ik bericht dat de subsidie alsnog en zelfs met terugwerkende kracht was verleend.

Toen konden wij een beroepskracht benoemen en Peter Wicherink uit Oldenzaal halen, die het sindsdien allemaal heeft (mee)gemaakt en veel heeft geleid en ook wel geleden.

Wij hebben vele goede en vette jaren gekend dank zij de overvolle disco, zuinig beleid en zeer veel (vooral jeugdige) enthousiaste vrijwilligers, waarin zeer veel aan de Blokhut kon worden verbeterd en uitgebreid, allemaal door inzet van eigen jongeren: plavuizen vloer in entree en grote ruimte, bar, disco, berg-ruimten, kastjes, toiletgroepen, wat een normale huurder nooit zou doen¹.

Met eigen jongeren werd aan de verbouwing van de Blokhut gewerkt..

*V.l.n.r.: Marcel ten Kate,, Gerben ten Buuren,
Ger de Jong, Vincent ten Kate (?)*

Alfons Steggink in actie als DJ

Daarnaast werd een kapitaal opgebouwd van meer dan een ton. Het samenspel tussen de eigenaar Stichting Jeugdbelang en de huurder Stichting Sociaal Cultureel Werk was altijd zeer goed.

Na enige jaren is de Blokhut verbouwd, waarbij de vide werd dichtgemaakt en daardoor ruimte werd gewonnen voor een bovenzaaltje (voor schilderen en andere cursussen).

Voorts werden hoge eisen gesteld aan brandpreventie, hetwelk een ingrijpende en kostbare verbouwing (met o.a. een brandtrap) vergde. Ook moest het oude kapotte rieten dak worden vervangen door een pannendak, waarbij de Stichting Sociaal Cultureel Werk een lening verstrekke aan de Stichting Jeugdbelang. Zo helpt de een de ander.

¹ Alle interne verbouwingen zijn steeds met eigen geld van de twee stichtingen en met eigen vrijwilligers van de Stichting Sociaal Cultureel Werk uitgevoerd en daarvoor is nimmer een beroep op de gemeente gedaan. Al met al heeft dit de gemeente veel geld bespaard.

In 1991 vond wederom een verbouwing van het interieur plaats.

Ik stuurde regelmatig aan CRM goede en enthousiaste berichten, met krantenknipsels, over ons werk, dat het zo goed ging en de subsidie goed werd besteed. Zo schreef ik eens dat het werk zó toenam dat het best denkbaar zou zijn dat wij ooit zouden toe zijn aan een tweede beroepskracht. Wat schetst mijn verbazing toen prompt daarop bericht werd ontvangen, dat een tweede beroepskracht werd toegestaan die dan ook werd aangesteld.

Enige jaren ging het samengebruik goed .. totdat Scouting weer volop in bloei kwam en ruimte te kort kwam. In overleg is toen besloten dat Scouting de Blokhut zou verlaten en met financiële hulp van de Stichting Jeugdbelang een eigen gebouw zou verkrijgen. Stichting Scouting kocht in 1975 het pand De Klep van de gemeente, met een jaarlijkse bijdrage en een goedkope lening van Stichting Jeugdbelang.

Scouting hield diverse acties, o.a. een succesvolle huis-aan-huis inzamelingsactie en een fancy fair om het benodigde geld bij elkaar te krijgen om de Klep, met behulp van vele vrijwilligers en medewerkers te verbouwen en in te richten. Op 12 december 1975 werd De Klep officieel geopend. De schuld aan Stichting Jeugdbelang werd jaarlijks in termijnen kwijtgescholden en het restant is in één keer kwijtgescholden op zondag 9 juni 1985 bij het 40jarig-jubileum van Scouting.

Door het vrijkomen van de voortrekkers- en gidsenruimte kon Peter een ruimer kantoor betrekken en het Sociaal Cultureel Werk uitbreiden, doch toen redeneerde ik...meer ruimte, dan ook meer huur en dus meer subsidie. Wij kregen nul op het rekest: gebruik van meer ruimte werd royaal toegestaan, doch de daaruit logisch voortvloeiende huurverhoging...ho maar!

Kort daarna werd een "technische herziening" doorgevoerd, waarbij het Rijk de gehele subsidiëring overdroeg aan de gemeenten, doch "vergat" de daarbij behorende geldbuidel mee te geven.

Toen de "bijenzwerm" wegvloog uit onze Disco naar Oldenzaal en naar Thijs (o.a. wegens late sluitingstijden), waardoor de inkomsten terugliepen en voorts de gemeenten sterk werden gekort, waardoor de subsidie door de gemeente telkens werd verlaagd, braken voor de Stichting Sociaal Cultureel Werk slechte tijden aan. Dit was reden voor de Stichting Jeugdbelang om de huur van de Blokhut tweemaal te verlagen. Door sterk verminderde inkomsten en grote bezuinigingen op de subsidie verdween het opgebouwde vermogen van de Stichting Sociaal Cultureel Werk als sneeuw voor de zon.

Dientengevolge moesten de tweede beroepskracht, beide schoonmaaksters en later de conciërge worden ontslagen.

In 1990 heeft het bestuur van de Stichting Jeugdbelang op verzoek van burgemeester Urlings erin toegestemd geen huur voor de Blokhut te vragen,

waartegenover de gemeente zich verbond om alle eigenaarslasten en het volledige onderhoud van de Blokhut en de Klep te betalen, hetgeen budgettair neutraal zou zijn.

Daarmee zijn wij zwaar op de koffie gekomen: wij ontvingen slechts een fractie van de toch al sterk verlaagde huur.. zulks op basis van een foutief en zeer onvolledig onderhoudsschema. Bovendien werd dit ten onrechte aangemerkt als subsidie waarop men elk jaar wilde gaan korten; van geld voor reservering en afschrijving was geen sprake. Integendeel, de Stichting Jeugdbelang moest uit haar eigen middelen ongeveer tienduizend gulden ophoesten en "voorschieten" voor urgente reparaties van de buitengevels (het houtwerk was onderaan slecht en moest vervangen worden door metaalwerk). Nadien is er nauwelijks onderhoud geschied.

De laatste jaren is in het kader van het accommodatiebeleid veel beraadslaagd tussen gemeente en de stichtingen, waarbij in goed overleg gestreefd werd naar een doelmatige en eigentijdse huisvesting.

De conclusie was onafwendbaar, dat de Blokhut en de Klep hun tijd hadden gehad, kwalitatief niet goed meer waren, duur in onderhoud en energielasten en dat het mitsdien noodzakelijk was deze te vervangen door een modern eigentijds gebouw.

'n Emter

Dit is 'n Emter geworden, in de volksmond ook wel genoemd "het Deuske", gelegen naast de sportzaal en de Jozefschool. Het gebouw is thans gezamenlijk eigendom van de Stichting Jeugdbelang en Stichting Scouting, en is gebouwd op grond, die door de gemeente gratis in langdurig recht van erfpacht (met opstalrecht) is uitgegeven. De akten hiervan zijn op 14 januari 2000 gepasseerd. Hoewel dit de meest praktische en haalbare oplossing is, is het begrijpelijk dat er toch velen zijn die uit nostalgie en met weemoed terugdenken aan (vooral) de Blokhut en een aantal van hun het betreurt dat deze moest verdwijnen.

Herinneringen aan de Keerweer en de Walstraat en haar Bewoners

Graag heb ik gehoor willen geven aan het verzoek om in dit jaarboekje iets te schrijven over mijn jeugdjaren in mijn buurt.

De naam Keerweer zegt al genoeg: in de jaren dertig was mijn straat een doodlopend straatje tot aan de Oostwal. Aan het eind stond een klein boerderijtje. Nog zie ik aan de rechterkant, gezien vanaf het Kerkplein de cichoreifabriek van "Slutken Bloom", zoals wij die naam in de buurt geregeld gebruikten.

Dika Scholten woonde aan het einde van de straat aan de linkerkant. Zij was een weduwe die met vijf kinderen achterbleef, nadat haar man verongelukte bij de bouw van de kerk in Latrop. In die tijd was er geen sprake van financiële hulp en kwam men terecht bij het armenbestuur of de Vincentiusvereniging.

Links van Scholten stond de sigarenfabriek van de gebroeders Frans en Jan Reinders: "Vlaamsche Kunst Sigaren", waar je op straat een spoor van kof-fiedik kon volgen uit de koffiekannetjes die men leegde, als men om twaalf uur de fabriek verliet.

De Keerweer voor de doorbraak in 1938

De kippen liepen in de Keerweer altijd op straat. Iedereen had in die tijd ook een eigen gemest varken, dat in de slachtmaand (november) aan de ladder vóór het huis hing!

Erg druk was het in de Keerweer in de eikeltijd. Dan zag je vanaf het stadshuis een lange rij kruiwagens, kiepkarren en fietsen beladen met zakken eikels de Keerweer inrijden, waar de eikels bij de cichoreifabriek van Bloemen werden opgeslagen en verwerkt. Het verdiende geld was voor de Kolde Karmse!

Aan het midden van de Keerweer (waar nu het huis van mevrouw Budde staat) stond een grote kolenschuur van Veldboer. Van daaruit werden bricketten, eierkolen en antraciet verkocht.

Links ernaast lag een huisje waar de bekende Bernard Bodde woonde. Hij was stadsomroeper en hij was de eerste gemeentearbeider van Ootmarsum.

Ook de buurtput nam een voorname plaats in. Bij ons huis stond er ook een, waaruit wij via een pomp in de keuken water kregen.

Van het Drostenhuis kan ik mij nog herinneren, dat het onbewoonbaar was en dat ik als klein jongetje door het raam de muizen en de ratten zag rondrennen.

We gaan nu richting Walstraat. Daar woonden toen de families van Ben-them en Oude Voshaar. De familie Oude Voshaar had in die tijd wel zeven tot tien geiten. Toen deze buurt er nogal vervallen uitzag met oude schuurtjes, die uitkwamen op de Oostwal, was de stank vaak niet van de lucht!

Voordien stond er ook een schuur, nu locatie kantoor Gibo, waar Gerard Hulsink als jongen begonnen is. Hij had een technische knobbel en hij verzorgde o.m. de distributieradio. Je kon gratis op verzoek een plaatje laten draaien. Een paar keer per week werden de verzoekplaatjes dan uitgezonden. Later werd Gerard Hulsink de grondlegger van de nu landelijk bekende Hulsink kabelwerken. Zijn ouderlijk huis stond aan het einde van de straat, nu woning Emaus. Zijn vader Hendrik Hulsink was sigarenmaker. Een broer van hem, Jan Hulsink, woonde ook in de straat en was tuinman van het klooster.

Links van de put in de Walstraat stond het huis van Marie Kötters (Veldboer) en zoon Johan, die later met Tilda Tijink trouwde (nu woont er A. van der Kolk).

Koln Jan, was de daagse naam van Jan Weustink. Hij was kolenhandelaar, maar overdag werkte hij als wever bij de Damastfabriek. Hij woonde achter Kötters. Op dezelfde plek woont nu nog zijn jongste zoon Fons.

Links naast Hulsink woonde Johan Klaas, die als timmerman op zolder zijn werkplaats had. Links daarnaast lag de woning van de familie Floot. Hendrik Floot begon ná Koln Jan (Weustink) met een kolenhandel. Ik herinner me nog dat ze met elkaar in een hevige concurrentieslag verwickeld waren.

In de Walstraat woonde bovendien de familie M. Ten Brink (nu praktijk dokter Dekkers). Destijds was zij de enige Joodse familie in Ootmarsum.

Eveneens weet ik mij een ongetrouwde dame (Eschendal) in de Walstraat te herinneren, die leed aan wat we toen noemden "de vallende ziekte". Ze had een kamer naast de oude schuur van G. Hulsink.

Garage Doornweerd stond op de plek waar zich later het transportbedrijf Koldemeule vestigde en waar nu een gedeelte van de bibliotheek staat.

Jan Polman en Sina Polman-Veldboer met hun kinderen voor de kruidenierswinkel aan het Kerkplein.

V.l.n.r.: achter Johan en Mimi, voor Wim, Bertus, Fien en Theo

We zijn nu rond en komen bij ons huis op de hoek Keerweer/Kerkplein. Mijn vader en moeder vertelden mij, dat de slaggers Bernard en Hendrik Steinmeijer hun bedrijf begonnen zijn in onze woning, waarvan zij het winkelgedeelte huurden. Later begonnen zij hun slaggerswinkel aan het Kerkplein en nog later ging Bernard naar de Grotestraat.

Ons huis was tot aan 1943 één van de vele kruidenierswinkeltes in de stad. Later werd het mijn bloemenzaak. Over dit gedeelte van 'den Oostenborg' is nog veel te vertellen, maar daarover misschien een andere keer.

Een Tragedie op de Commanderie

(Uit een acte van 1604)

In Ootmarsum gaf de eeuwwisseling van 1500 naar 1600 weinig aanleiding tot feestvieren. De voortdurende gevechten tussen de Spaanse en Staatse troepen met daarbij plundering van het platteland hadden veel boeren in de omtrek van de stad uit hun huizen verdreven. Berichten uit die tijd lichten ons in over geroofd vee, platgebrande boerderijen. De bewoners waren de bossen en moerassen ingevlucht en leefden daar onder erbarmelijke omstandigheden.

Ook de Commanderie van de Duitse ridders in Ootmarsum leed onder het oorlogsgeweld. In 1593 bij zijn komst als Commandeur trof Gisbert up den Berge het huis met toebehoren in zeer slechte en verwaarloosde staat aan.

Op de watermolens van de Commanderie, waarvan alleen het Molenhuisje over is, zat in 1604 als molenaar Johan Westerholt. Hij had de zorg over de twee waterkorenmolens: de voorste molen aan het tegenwoordige Oldenzaalsvoetpad en de St. Johannismolen bij de huidige visvijver aan de Alleeweg.

De pachters van de Commanderie moesten hun graan bij Westerholt laten malen. Als pachter van de watermolen moest hij zelf ook pacht betalen aan de Commandeur maar had daarnaast ook andere taken opgedragen gekregen. In die zin werd hij "dienaar" van de Commandeur genoemd.

Een andere "dienaar" van de Commandeur was Gert ten Wechhuijsz. Zijn hoofdtak als "grote voerknecht" was het zorgen voor het vervoer. Daarbij behoorde natuurlijk ook de zorg voor de stallen en het vee.

Zeker moet de Commanderie een behoorlijke veestapel gehad hebben, die veelal los liep te grazen op uitgestrekte niet bebouwde gronden.

Zo ook op de gronden in de buurt van de grens van de marke Agelo en de marke Tilligte, 't Wijmsell of Wiemsel genoemd. Vaak waren er problemen als paarden op de grond van een andere marke kwamen. In dat geval kwam het schutrecht in werking, waarbij de dieren geschut (opgevangen en opgesloten) werden. Eerst nadat er een boete betaald was, kon de eigenaar weer zijn vee terugkrijgen.

Het was op de 28e augustus van het jaar 1604 dat "de grote voerknecht" van de Commanderie Gert ten Wechhuysz met zijn werk bezig was op 't Wijmsell om het "schutten" te voorkomen.

Toentertijd liepen er allerlei sporen kris en kras door de niet bebouwde en niet afgezette markegronden, die vaak weer op een hardere verbindingsweg uitkwamen. Op een kruispunt van een aantal paden in het veld kwam hij de molenaar van de Commanderie, Johan Westerholt tegen. Onduidelijk is, wat er zich toen afspeelde. Westerholt zou een heetgebakerde man geweest kunnen zijn; in ieder geval ontstond er een behoorlijke ruzie.

Op een gegeven ogenblik trok Westerholt zijn mes en stak Gert ten Wechhuijsz daarmee, met als gevolg dat hij dood neerviel.

Kennelijk toch erg geschrokken, sloeg de molenaar op de vlucht.

Het bericht van de moord bereikte de Commandeur Gisbert up den Berghe; hij stuurde enkele (gewapende) dienaren om de mulder te vangen, wat ook gelukte. De dader werd eerst op de Commanderie opgesloten maar enige uren later naar het huis van de onderrichter (plaatsvervangend rechter) Johan Clauwsen in de stad gebracht, wellicht voor een eerste verhoor.

Het toenmalige recht bracht echter met zich mede dat de staatse drost van Twente, Ernest van Ittersum, de hogere rechtspraak onder zich had. Hieronder viel o.a. doodslag en moord.

In het kleine landstadje Ootmarsum deed het bericht van de gepleegde moord als een lopend vuurtje de ronde.

Burgemeesters, vier in getal kwamen in spoedzitting bij elkaar en besloten dat de "mijssdeder" (misdadiger) overgebracht moest worden naar de stadsgevangenis in de poort.

De vroedschap van Ootmarsum kon echter alleen een delict zoals doodslag berechten, indien de drost of de richter als zijn plaatsvervanger het gericht voorzat. Richter van het landgericht Ootmarsum was Hinderick van Voltelen, vertegenwoordiger van de drost van Twente. Inmiddels had richter van Voltelen Drost van Ittersum gewaarschuwd.

Later kwam de drost persoonlijk naar Ootmarsum alwaar hij zich naar de Commanderie begaf. Hij ontbood de burgemeesters bij hem te komen.

Het proces-verbaal berichtte verder, dat Westerholt al eerder vrijwillig een bekentenis had afgelegd. Dit was gebeurd in tegenwoordigheid van de burgermeesters Otto van Helle, Engelbert Cronenberrich, Otto Aelberijnck en Johan Staverman met als secretaris Johan Valke der Junge.

Ongeveer vier weken na de moord vond op 17 september 1604 de eigenlijke berechting van Johan Westerholt plaats. Waarschijnlijk in een herberg in de stad.

Het recht schreef voor dat er een heijmaelsgericht gehouden (een gerichtszitting inzake strafzaken) moest worden, voorgezeten door richter van Voltelen en Roleff Helmechs, als aanklager namens de drost van

Twente. Richter van Voltelen werd geassisteerd door Otho van Hellen en Albert ter Haszelbeck als keurnoten (een soort jury). Ook de rest van het stadsbestuur was aanwezig. Gedurende de zitting bekende Westerholt "der doet schuldich tho sijn".

Na dit werd de beklaagde door de "borgemeisters ende schepenen ende raedt van Othmerszum" overgegeven in handen van de drost (in dit geval de richter) teneinde met de verdachte "naar rechtz behoeren" te handelen.

De aanklager ging hiermee akkoord.

Nu volgde de berechting en de uitspraak van het vonnis door de richter van Voltelen namens de drost. In het proces-verbaal werd dit weergegeven:

"Dien volgende heeft der Richter in plaetze desz Drosten die Banck gespannen geassisteert sijnde van den Borgemeisters voornoemt alsz Koernoten (juryleden) unddt het ordell bestadet op gedane bekenntnisze an den Nachrichter (plv.richter)".

Diezelfde dag nog werd Westerholt naar het Galgenveld van Ootmarsum gevoerd om het gevelde vonnis te doen voltrekken.

Even later vond de onthoofding plaats, waarschijnlijk door een scherprechter van elders. Bij de terechtstelling was het gehele gericht aanwezig. Daarnaast zal er zeker publieke belangstelling geweest zijn, immers de voltrekking was openbaar.

Wie Johan Westerholt als molenaar op de Commanderie opvolgde vermeldt de historie niet.....

Bronnen en literatuur

Eijken, E.D.: Inventaris Drostambt Twente 1610-1811, Rijksarchief Overijssel, Zwolle (1993).

Eijken, E.D.: De Drost van Twente, Verslagen en Mededeelingen Vereeniging tot uitgaaf der bronnen van het oud-vadelandisch recht, deel XIV No.1, Kemink en Zoon, Bussum (1974).

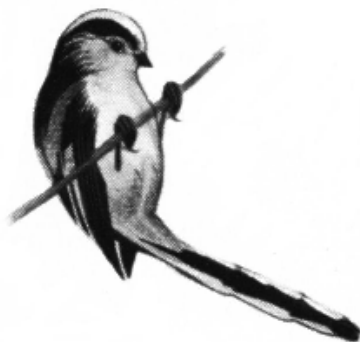
Oud-archief Oldenzaal: Acte nr. 526.

Schlüter, D.: Met den koorde of door het zwaard, Twents-Gelderse Uitgeverij-De Bruyn, Oldenzaal (1994).

Vereniging Oudheidkamer Twente: Rekening van Gosen van Raesfelt, de jonge, Drost van Twenthe over de jaren 1567-1572, Uitgave Twents-Gelderse Uitgeverij Witkam B.V., Enschede (1982).

De Staartmees (Aegithalos caudatus)

Op een droge grijze zaterdagmiddag eind november harkte ik de laatste bladeren van het gras van de grote appelboom die aan de rand van het gazon staat. Het is een ruim 60 jaar oude boom, een zogenaamde Pannenkoek-appelboom, die mijn vader in 1938 nog heeft geplant. Dit jaar droeg hij door de mooie zomer, volop prachtige rood gekleurde appels. Het kunnen heel dikke appels worden die uitermate geschikt zijn voor appelmoes en natuurlijk voor de pannenkoek. Niet alleen wij vinden het lekkere appels, maar ook de vogels lusten ze graag. Eind oktober komen de kramsvogels op bezoek en met de merels houden ze een wedstrijd in schrokken. Op een dag telde ik 15 kramvogels en 20 merels in de tuin onder de boom. Als je naar buiten gaat vliegen ze snel weg en de kramsvogels laten niet na je keihard uit te lachen. Hun witte stuit is het laatste wat je van hen ziet. Niet voor lang echter, want na een kwartiertje zij ze al weer terug.

Nu zijn de laatste appels en bladeren verdwenen en is het rustig in de tuin. Opeens hoor ik een fel *tuk tuk tuk*. Ik kijk naar de dennenboom waar ik begin deze week een paar goudhaantjes in zag zitten en hoopte dat heel kleine vogeltje opnieuw te ontdekken. Al snel zag ik dat het een groepje staartmezen was. Ze buitelden aan de dunne twijgjes van een berkenboom op zoek naar hun hoofdvoedsel: insecten en spinnen. Het zijn echte acrobaten, want het lijkt of ze elk twijgje willen uitproberen of het onder hun gewicht zal afbreken of niet. Aan de lange dunne staart herken je de vogel direct en tijdens hun jacht op voedsel steekt die staart alle kanten op, waardoor ze prima hun evenwicht kunnen bewaren. Het is vermakelijk om er naar te kijken. Niet heel lang echter, want ze zitten geen moment stil en haasten zich wel dra naar een volgende groep bomen of struiken.

In deze tijd van het jaar leven ze meestal in groepsverband. Vaak zie je er een stuk of tien bij elkaar. Het vogeltje op zich is heel klein, zelfs nog kleiner dan het goudhaantje dat maar 8 – 9 cm groot wordt. Echter de lange staart van de staartmees zorgt ervoor dat het dier 14 cm lang is. Het volwas-

sen mannetje heeft een roze stuit en rode kringen rond de ogen. De vogel komt in heel Noordoost-Europa voor en ook in heel Nederland kun je hem aantreffen als er tenminste voldoende bomen staan. De staartmezen komen wel overal voor, maar niet in grote aantallen. Eén paartje heeft wel 5 ha nodig. Wanneer ze in groepsverband leven verdedigen ze hun territorium fel tegen ander groepen. Vooral in de winter kunnen vanuit het noorden groepen staartmezen ons land binnen trekken.

Een paar jaar geleden nestelde een paartje zich in een grote jeneverbesstruik vlak achter ons huis. Ik ging boven op een trap staan om in het nestje te kunnen kijken, maar dat viel tegen. Ik zag niets, want het nestje was van boven dichtgemaakt en alleen aan een zijkant was een opening.

's Winters als het hard vriest en de bomen bedekt zijn met een laag rijp hebben de staartmezen het moeilijk. Ze kunnen met moeite aan voedsel komen en sterven massaal. Ze kruipen 's winters dicht tegen elkaar aan om zich warm te houden. Als er een zachte winter geweest is, herstelt de populatie zich weer heel snel, want ze beginnen in maart al met het eerste broedsel. In Nederland wordt nu, na inventarisatie, het aantal broedparen geschat op 20.000 paren.

Graven voor de Toekomst

Ze worden de laatste jaren bijna aan de lopende band opgegraven: de verdwenen kastelen en kloosters, die in een ver verleden ons landschap evenzeer beheersten zoals de torenflats, industrieterreinen en snelwegen dat nu doen. En anders worden er wel bestaande kasteelterreinen heringericht, 200 grafheuvels hersteld of 150 kleine cultuurhistorische objecten gerestaureerd b.v. aardappelkelders, landkruisen, schuren, houtwallen en grenspalen! Die belangstelling voor archeologische vindplaatsen en monumenten "heerst" momenteel, zullen we maar zeggen. Prachtig natuurlijk, maar het is niet helemaal duidelijk waaraan ze die aandacht te danken hebben. Het zullen wel meerdere factoren zijn die allemaal tegelijk een rol zijn gaan spelen. Een eerste mogelijkheid: misschien is Nederland lang genoeg een keurig opgeruimd en aangeharkt land geweest met weinig ruimte voor "nutteloze" terreinen of gebouwen. We willen misschien met z'n allen terug naar wat we in het buitenland zoveel meer zien: plekken die er alleen zijn voor de afwisseling in het landschap ter herinnering aan ons verleden, onze afkomst.

Het is zeker een feit dat veel overheden tegenwoordig proberen iets moois en vooral iets zichtbaars te maken van oude archeologische vindplaatsen en hopen iets tastbaars over te houden aan nieuwe opgravingen. Stukken muur of grachten worden daardoor vaker geconsolideerd en gevonden kunst- en gebruiksvoorwerpen worden sneller geëxposeerd, zodat ze naast het gebruikelijke informatieve en educatieve doel een toeristisch doel kunnen dienen. Want om dat toerisme draait het: het is in Nederland bijna de belangrijkste bedrijfstak geworden en steeds meer overheden beseffen dat ze hierop op de één of andere manier moeten inspelen. Ook op het cultuurtoerisme, al is dat misschien het allermoeilijkst.

De aantrekkelijkheid van een gemeente op de toeristische markt wordt voor een deel bepaald door fraaie en fraai gelegen archeologische monumenten. Zo vermeldt Tubbergen al sinds mensenheugenis haar grafheuvels in haar promotiemateriaal en iets verder weg heeft Hellendoorn van een voormalig opgravingsterrein een bijzondere attractie gemaakt die dan ook overal wordt vermeld. Deze gemeente besloot kortdaat dat in cultuurtoerisme geïnvesteerd moest worden en dat, waar niets meer is, gewoon iets gemaakt kon worden, d.w.z. hersteld op de oorspronkelijke plaats!

Nog één recente en zeer belangrijke factor moet worden genoemd: onze florerende economie. Die heeft talloze bouwprojecten geschapen en waar

bouwterreinen zijn krijgen archeologen tegenwoordig vaker de kans om enige tijd hun werk te doen. Ze kunnen soms zelfs, door de grootschaligheid van veel projecten, het werk niet aan. Op landelijk niveau is de Betuwelijn een mooi voorbeeld. Op het tracé van de toekomstige spoorlijn zijn al veel opgravingen gedaan waarbij interessante feiten aan het licht zijn gekomen en waardevolle voorwerpen gevonden zijn. En in Oldenzaal spreekt winkelcentrum De Driehoek, met de opgravingen die daaraan vooraf gingen, voor zich.

Contouren

Met gemak is een lijstje te maken van een zestal plaatsen in de omgeving waar de laatste tien jaar is gegraven voor archeologische doeleinden, en waar met de vondsten iets heel moois is gedaan.

Bij Borne lag tot 1821 kasteel Het Weleveld, dat eens een belangrijke toelicht was. Tot voor kort was er ter plaatse niets te zien dat aan het kasteel herinnerde. Nu is de oorspronkelijke gracht, uiteraard op exact dezelfde plaats, weer uitgegraven en is er een informatiepaneel bij geplaatst. Samen vormen ze een nostalgisch plekje in het buitengebied van Borne.

In Hengelo kon na de afbraak van de oude Heemaffabriek grootschalig onderzoek worden gedaan naar het Huis Hengelo en naar zijn voorgangers op dezelfde plaats. Dit kasteel moet in zijn laatste vorm hebben geleken op kasteel Twickel te Delden. Er zijn fraaie voorwerpen en fundamente-resten gevonden en de contouren van de voor- en hoofdburcht werden volledig zichtbaar. Tot vreugde van de Hengelose historici zullen de grachten worden uitgegraven. Ze komen te liggen in een nog aan te leggen plantsoen. Zo krijgt ook het niet al te toeristische Hengelo een interessante attractie waar de Hengeloërs trots op kunnen zijn.

De grachten van voormalig kasteel de Schuilenburg te Hellendoorn zijn opnieuw aangelegd.

Van kasteel De Schuilenburg bij Hellendoorn was geen spoor meer te vinden, behalve dan het vroegere bouwhuis van het kasteel. De oude Zwolse Weg, die op het kasteelgebied de Regge passeerde, liep lange tijd dood in een weiland. Maar het ontbrekende deel van de weg is intussen min of meer gerestaureerd en ook van het kasteel zijn de omtrekken weer uitstekend waarneembaar, doordat de grachten van de voor- en hoofdburcht zijn allebei in ere hersteld.

Tegelijk is er een minibrug gebouwd om een indruk te geven van de tolbrug in de handelsweg en worden in de horecagelegenheid, gevestigd in de wagenshuur van het oorspronkelijke bouwhuis, opgravingvondsten geëxposeerd. Hier worden ook "kasteel en sagenactiviteiten" georganiseerd! Aangezien de omgeving mooi is en de Zwolse Weg, hier Twentse Weg geheten, soms de allure heeft van een oprijlaan, is er een schitterend gebied ontstaan voor wandel- en fietstochten.

In Oldenzaal heeft men vóór de bouw van de Driehoek gegraven naar overblijfselen van het vroegere Agnesklooster. De resultaten waren prima maar de grootste opgave was het vinden van een manier om er iets van zichtbaar te maken voor het publiek. Dit zal

Bouwhuis van het vroegere kasteel Schuilenburg Hellendoorn

gebeuren door in vitrines vondsten uit te stallen en in de parkeergarage is een put van het klooster gerestaureerd "als trefpunt van het oude en het nieuwe Twente" (Zie Twentsche Courant Tubantia).

Elders in Oldenzaal kunnen we een restant bewonderen van het voormalige gasthuis van de stad. Ook daardoor wordt Oldenzaal weer iets interessanter. Na de opgraving van dat middeleeuwse gebouw heeft men een stukje van de fundamenteën onder de nieuwbouw laten liggen en dit is nu door een raam en een glazen bodemplaat heen zichtbaar vanaf de Steenstraat: een prachtig stuk Middeleeuwen, natuurlijk niet veel maar wel voor iedereen toegankelijk.

Er is tenslotte één verdwenen instituut dat ons altijd blijft verbazen: het Sint Anthoniusklooster in Albergen. Bij diverse deelopgravingen is veel gevonden; er zijn mooie publicaties en exposities over verschenen. En vorig jaar is gewoon nog een ontbrekende schakel opgespoord, nu nota bene door middel van luchtfoto's. Binnenkort zal men zoveel mogelijk fundamenteën van het kloostercomplex, die helaas grotendeels verborgen liggen onder de kerkparkeerplaats, gaan markeren op het asfalt. Bovendien komt er een bronzen maquette van het hele klooster, die ook bij de kerk geplaatst wordt. Langzamerhand is het niet eens meer het klooster dat iedereen blijft verbazen, maar zijn het de prestaties van de actieve werkgroep die zich daarmee bezig houdt!

Mogelijkheden voor Ootmarsum

Uit het voorafgaande blijkt, dat er in Twente en omgeving wordt gegraven naar het verleden en voor de toekomst. Meer en sneller dan vroeger poogt men tegenwoordig van het gevondene iets zichtbaar te maken voor ons en voor ons nageslacht. Daardoor is in slechts tien jaar tijd het aanzicht van Twente in monumentaal en cultuurtoeristisch opzicht iets veranderd: het is gevarieerder geworden en vooral iets ouder, iets karakteristieker.

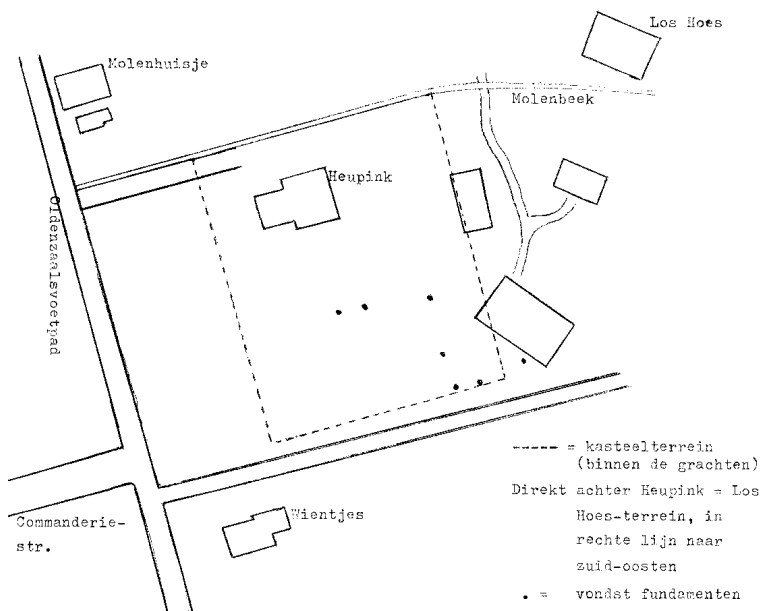
Nu zijn we ook in Ootmarsum gezegend met een voormalig kasteelterrein dat in theorie allerlei fraaie mogelijkheden biedt. Het is de plaats, waar ooit het Huis Ootmarsum lag. Het vroegere Huis, in de Middeleeuwen bekend als de Commanderie van de Duitse Ridderorde, vormde waarschijnlijk tot het laatst in ±1811 een ronduit merkwaardig bouwwerk van zandsteen, vakwerk en volledig bakstenen muren. Dit is goed te zien op het bekende schilderij van Meindert Hobbema maar ook op latere tekeningen van het kasteel. Allereerst zouden we dan ook maar al te graag eens graven naar restanten, die ons meer zouden kunnen vertellen over het uiterlijk van het kasteel dat zeker voor Nederland uniek was. Ook zouden we natuurlijk meer sporen willen vinden van de Duitse Orde en van haar opvolgers de familie Van Heiden.

Daarnaast is de ligging van het terrein zo ongehoord gunstig dat het bijna te mooi is om waar te zijn. De fundamenteën van het hoofdgebouw liggen grotendeels onder het huidige Los Hoes-terrein! Onder de tuinen tussen Los Hoes en Oldenzaalsvoetpad liggen verdere restanten van hoofd- en bijgebouwen. Dit alles is zo dicht bij het Los Hoes en het historische centrum van Ootmarsum dat ieder overblijfsel van het gebouw dat zichtbaar kan worden gemaakt of het nu originele fundamenteën betreft of een aanduiding ervan, een toegevoegde attractie zal vormen. Een attractie die het eventueel uitgebreide Los Hoes-terrein en dus Ootmarsum toeristisch gezien zeer zal versterken.

Tot voor kort is er echter nooit grondig onderzoek gedaan op het terrein. Behalve door de Stichting Heemkunde een voorlopig onderzoek. Dat is helemaal niet vreemd: er was nooit geld genoeg beschikbaar, er was daartoe geen dringende noodzaak, omdat daar geen nieuwbouwwijk was gepland en er was buiten de kring van heemkundigen iets minder interesse dan nu. Daarbij komt dat de grond van verschillende eigenaren was.

In 1997 veranderde er veel. Door financiële schenkingen werd een uitvoeriger bodemonderzoek door het Rijksarcheologisch adviesbureau R.A.A.P. gedaan en kregen we enige zekerheid. Metingen en boringen hebben enkele gebouwesten getraceerd. Onder een laag puin die op zichzelf misschien al interessant is, bleken in ieder geval enkele fundamenteën te liggen van bak-

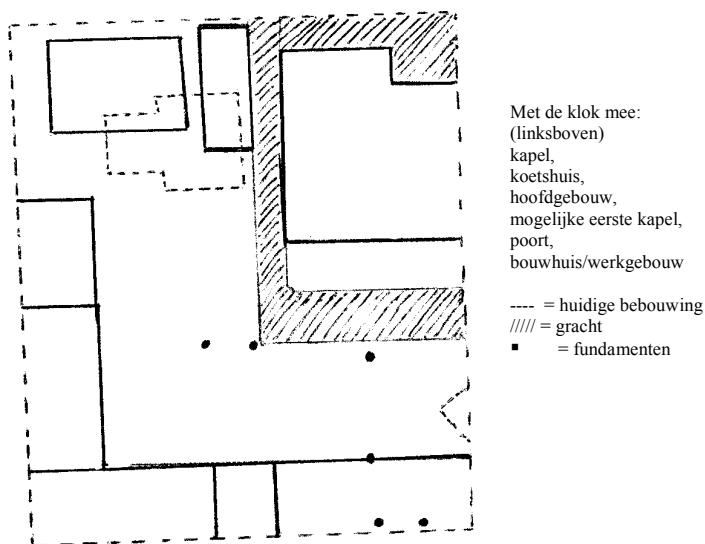
steen. Een keermuur van de gracht en het hoofdgebouw is mogelijk gevonden aan de noordzijde van het onderzochte gebied. Aan de zuidzijde vond men het bijgebouw dat misschien de allereerste kapel vormde van de Commanderie. Duidelijk werd aangegeven dat er beslist ook zandsteenresten in de bodem zouden kunnen zitten, want deze waren om technische redenen niet meetbaar, maar moeten wel door de bodemgesteldheid ter plaatse indertijd moeilijk verwijderbaar zijn geweest.

Ligging van het Huis Ootmarsum (schatting)

Alle reden kortom, om in de toekomst in de één of andere vorm een vervolgonderzoek te verrichten. Misschien kan er zelfs direct worden gegraven. De financiën en het grondbezit zullen de grootste problemen vormen. Ook zal de gedeeltelijke bebouwing een grote belemmering zijn: niet het hele kasteelterrein zal kunnen worden onderzocht.

De tekeningen tonen echter dat er flinke delen zijn die onder handen kunnen worden genomen.

Plattegrond van het kasteelterrein, globaal, op basis van oude afbeeldingen

Met organisatie en geld zou het hoofdgebouw, dat praktisch volledig op het huidige Los Hoes-terrein lag, daartoe kunnen behoren. Het moet ook mogelijk zijn om naderhand tenminste delen van het gebouwencomplex in of op de grond te markeren. Eigenlijk is elk fragment meegenomen, al is het slechts van één gebouw: bijvoorbeeld de kapel, het poortgebouw, een stuk hoofdgebouw.....of misschien een deel van de grachten. Het Los Hoesmuseum zou met deze toevoeging, in combinatie met andere huidige en toekomstige uitbreidingen zoals de hofboerderij, de watermolen en de historische siertuinen, meer dan ooit een unieke historische plaats zijn midden in Ootmarsum. Een plaats die informatief en tegelijk sfeervol nostalgisch is.

Nieuwe Tijden

Herinneringen van een siepeltje

Die morgen, vlak voor Tilligte, in de bocht bij Enkman, komen we drie vrouwen op de fiets tegen. Het zijn juffrouw Staverman, onderwijzeres aan de school in Agelo, en twee anderen.

“Ga maar terug, roepen ze ons opgewonden tegemoet. Ze komen eraan!”

Maar mijn vader wil de gebeurtenissen niet afwachten, hij wil erop af. En zo zie ik even later voor het eerst een *tank*, een lomp en kleurloos monster. Hij rijdt moeizaam en walmend op een klein boeren erf. Het loopwerk ram-melt en piept hevig.

Chariot of fire!

We bevinden ons op bevrijd gebied. Het is 4 april 1945.

Vanaf de dag der bevrijding bekijk ik als zesjarige de wereld met extra nieuwsgierigheid en ook met enige argwaan. Dit is immers de tijd die de grote mensen mij zo dikwijls veelzeggend in het vooruitzicht hebben ge-steld: Na de oorlog...! Wacht maar, als de oorlog eenmaal voorbij is...!

Ik heb geen andere tijd meege-maakt dan deze, de oorlog. Wat moet dat andere wel niet zijn? Bij dat magische begrip "na de oorlog" heb ik me van lieverle-de een bijna paradijselijke voorstelling gemaakt, vol vage, maar verleidelijke beelden en gelukzaligheden. "Na de oor-log". Dat is de tijd dat alles perfect is en alle wensen on-middellijk worden vervuld. De tijd van de *bananen* bijvoor-

beeld, wat voor dingen dat ver-der ook mogen zijn. De tijd waaraan je elke eis mag stellen.

Ootmarsum bevrijd.

Een bren-carrier van de geallieerde strijdkrach-ten rijdt door de Grotestraat richting Vos.

Maar nu die oorlog dan écht voorbij is, lijkt het allemaal nogal tegen te vallen. A.* heeft zijn conclusies getrokken en is op een stille zondagmiddag rustig de stad uitgefietst, na eerst zijn koeien aan de Laagsestraat te hebben gemolken. En ook de Duitsers zijn nu vertrokken. Veel ophef werd er niet van gemaakt. Ze werden bij hun *Rückzug* tevreden en verder *anteillos* gadeslagen door de Ootmarsummers. Deze mensen waren immers geen vuurvreter geweest, eerder burgerjongens die het liefst zo vlug mogelijk weer naar huis wilden. En ik geloof achteraf ook niet dat de Ootmarsumse bevolking, afgezien van alle ongemakken natuurlijk en ondanks de twee zinloze geallieerde bommen kort daarvoor, zo buitensporig onder hun aanwezigheid te lijden heeft gehad.

Van nu af aan zal ik de colonne missen die elke morgen de stad uit marcheerde voor oefeningen op het Springendal of langs de grens. Hun schallende liederen die wij meezongen zonder er veel van te begrijpen, wanneer we probeerden een eindje met hen mee te stappen: "*Leb' wohl mein Schatz (boem, boem). Leb' wohl mein Schatz, leb' wohl, lebe wohl.*" Of hun raadselachtige mars waarop wij jongetjes onbegrijpelijke teksten moeten hebben meegebruld: "*Rio de Janeiro, o ahoy, ahoy mein Lambo, Amandel leb' wohl...*" - Hun merkwaardige laarzen, mooi geworden door het vele marcheren, meende ik, met prachtig knerpend ijzerbeslag. (*Und es heisst.... zwei... drei... vier: Eeeee-rika!*) - En bovenal hun *geur*. Niet te beschrijven, zoals de meeste geuren niet te beschrijven zijn, maar niettemin ook herkenbaar uit duizenden, deze mengeling van leer en geweerolie, van zuur Duits brood, snert en gezond soldatenzweet. Ik rook die soldatengeur voor het eerst toen ik als kleuter in het klaslokaal van meester Reinders aan het Schoolplein rondkeek. Duitse soldaten waren juist bezig om op de houten vloeren hun slaapkwartier in te richten met planken, beddentijk en stro.

Voorbij dus, net als de dagelijkse zwermen geallieerde vliegtuigen die, monotoon dreunend, hoog langs de blauwe lucht naar Duitsland vlogen. Voorbij, net als die foerier die levensmiddelen verstrekke vanuit een van de schuiframen van de R.K. pastorie. Wilhelm Meyering, Gefreiter uit Osnabrück, die als het donker werd bij ons binnenkwam met honing en onder vier ogen met mijn vader zat te kankeren op die verrekte oorlog. Ze zaten achter de kachel en spraken plat tegen elkaar. En paar dagen voor de aftocht werd Wilhelm naar het oostfront gestuurd. En dat was niet best.

* Deze initialen hebben geen betrekking op bestaande namen.

En nu waren ze dus weg gegaan. De mensen waren opgelucht en dit begreep ik maar ten dele. Goed, ze hadden hier niets te zoeken gehad, ze hadden geprobeerd onze fietsen mee te nemen, ze hadden mijn vader op kabelwacht gestuurd. Ze hadden de zusters uit het klooster verdreven en de meisjes uit het internaat. En daarom sprak men ook niet van "Duitsers", maar van "die verdomde rotmoffen". En als ik af en toe met Nollie op het Schoolplein (Oostwal) speelde, dan kwam mijn grootvader menig keer in zijn kaki kruideniersjasje zijn winkel uitgerend om mij in mijn nekvel te grijpen en naar binnen te sleuren, omdat ik Nollie probeerde te imiteren. Die verstond namelijk de kunst om op hoge commandotoon Duitse kreten te slaken, die hij had opgevangen van Duitse officieren in het hotel van zijn ouders. En zoiets kon natuurlijk niet, zeker niet op dat nette Schoolplein.

Maar zulke rotzakken, nee dat waren die Duitse jongens die in Ootmarsum gelegerd waren nu ook weer niet geweest, vond ik in mijn onbenul (politiek volkomen incorrect natuurlijk). En inderdaad, de meesten waren eerder natieve sukkels of ze hielden zich braaf gedeisd:

*Ja, wir sind Soldaten,
Wollen Soldaten sein und bleiben,
Treue Kameraden,
Kämpfen für das Vaterland.*

Tien jaar later komt de voormalige Oberst Hintze naar Ootmarsum om de familie Bank op te zoeken, bij wie hij ooit ingekwartierd was. Aan het eind van zijn bezoek informeert hij langs zijn neus weg, hoe het met diese Partizanen is afgelopen, die damals op de zolder zaten. Mijn grootouders verschietsen alsnog van kleur. Maar Hintze stelt hen gerust. Hij had geen belang bij herrie in zijn kosthuis. Hij droeg dan wel een officiersuniform, maar was op de eerste plaats zakenman, genau wie Sie Herr Bank. - Hij was thans bankier in het Ruhrgebied, droeg een zwarte jas met witte sjaal en reed Mercedes, uiteraard.

Van nu af aan rolt een eindeloos leger dagelijks door de Molenstraat in de richting van Lage. Kort daarvoor was een haveloze, ongeordende bende dezelfde route gereden: slecht verzorgde en vermagerde Duitsers, op alles wat maar wilde rijden: aftands legermaterieel en geconfisqueerde of gestolen voertuigen, een fijn bureaucratisch onderscheid dit laatste. Een enkele keer kon een afgepeigerd paard zijn zwaarbeladen kar niet meer houden en schoot bij Avères door de winkelruit.

De doortocht van de geallieerde tanks en rupsvoertuigen is een spectaculair schouwspel. De zware stalen tracks wringen in de bocht bij het tabakswinkeltje van Moeke van Zuilekom de kas-seienbestrating los en in een mum van tijd ontstaan er sporen van meer dan een halve meter diep, waar de volgende tank dan op zijn kop induikt. Parman-

tig wuivende bevrijders rollen over elkaar. Dat is kicken voor de toeschouwers. Dat is sensatie!

NSB-ers zijn bezig met het herstellen van de Molenstraat

Wanneer de kuilen in de straat te diep worden, komen de Binnenlandse Strijdkrachten of de Ondergrondse (waarvan vooral na de oorlog menigeen nog snel lid werd) in actie. Niet om de kuilen te dichten. Nee, men laat een

groep arrestanten opdraven, mensen die lid

zijn geweest van de NSB en nu in hechtenis zitten op de kazerne van de marechaussee (anno 2000 het Wapen van Ootmarsum). Wanneer in de eindeloze colonnes soms een gaatje valt, moeten zij onder de geamuseerde blikken en de soms jennende opmerkingen van het publiek de zaak met spaden weer enigszins in orde brengen. Na gedane arbeid worden ze door de gehelmde blauwe overalls weer afgemarcheerd. Het was trouwens geen schouwspel waar Ootmarsum lang trots op is geweest.

In diezelfde tumultueuze dagen van feesten en sensatie stapt ene B.*, die nu ook bij de ondergrondse blijkt te zijn, want hij draagt een blauwe overal enzovoort, met zeer lange en zeer vastberaden schreden door de Schiltstraat.

Een kleine nerveus-joelerige menigte dwarrelt om hem heen, maar houdt enige afstand. B.* heeft een geweer in zijn handen en is op weg naar C*, een armoedige en schlemielig ogende kleine middenstander. Deze is een N.S.B.'er, een kleine weliswaar, maar niettemin. B.*, daarentegen staat aan de goede kant. Hij draagt als gezegd een blauwe overall en een helm. Hij heeft bovendien een geweer. Dus gaat de één de ander arresteren.

De engel der wrake is nu het winkeltje binnengegaan. Het blijft even heel stil. Wij staan ademloos naar de enige deur van het huisje te staren. En dan begint het gejammer. Met het geweer in de rug wordt de N.S.B.'er naar buiten gedreven. Hij kijkt een ogenblik met zijn droeve, lamlendige verliezersgrijns naar al die mensen. De groten om me heen zeggen dat de familie net aan het eten was. Na hem komt de huilende schare kinderen naar buiten, de kleinste op de arm van zijn moeder.

Vrede en gerechtigheid, jawel. Men had er tenslotte vijf jaar om gebeden.

Een groter gevoel van gerechtigheid ervaren de Ootmarsummers kort daarna. Er gaat het gerucht dat men A* heeft gepakt. En Lucas, zijn zwager. En vooral de zijn zoon, die in de oorlog zelfs jacht maakte op zijn vroegere schoolkameraden, naar men zei.

De mensen verzamelen zich opgewonden langs de straat. Ik zit op de schouders van een van mijn ooms. We staan bij hotel Tubantia, het hotel van A*, op de hoek van de Westwal, bij de metalen reclamezuil, waarin de benzinepomp zit voor de lijnbussen van Frederiks. Een jongeman rent higgend langs de toeschouwers: "Ze komen eraan! Ze zijn al bij Huls, ik heb ze gezien." En hij vertelt hoe de jongste en beruchtste van de drie met één hand op zijn hoofd moet lopen en in de andere een bord draagt met de tekst: "Ik ben een moordenaar".

Dat blijkt juist te zijn als de drie even later, aan alle kanten beschermd door gewapende mannen, door dichte hagen toeschouwers voorbij komen. Ze kijken strak voor zich uit. De beschamende tocht door de stad zal eindigen bij de kazerne, waar ook wij nu naar toe gaan.

Nu had ik tegen het einde van de oorlog door menigeen wel eens een spotlied op de N.S.B. horen zingen:

O, N.S.B.

Jij hebt ons land verraaien.

O, N.S.B.

Ze moesten jou de nek omdraaien.

Jij in je zwarte pak, altijd in de rouw.

Als er geen vlees meer is, slachten wij jou.

Het liedje was waarschijnlijk meer baldadig dan wraakzuchtig bedoeld, maar dat was mij als kind ontgaan. Ik vond het nogal luguber. Want ik had wel eens gezien hoe Frans Heisterkamp een vetgemest varken van mijn grootvader slachtte, buiten in de Kloosterstraat. Dat was een heel lawaai-ge bedoening, voordat het beest keurig netjes, ondersteboven en geheel opgevouwen aan een laddertje hing.

Als we aankomen aan de achterkant van de kazerne staat daar naast de staldeuren ook een laddertje, net zo'n laddertje. Het lied schiet me te binnen!

Nou gaat het gebeuren, denk ik en voel angst opkomen.

Voor de kazerne op het gazon heeft zich een ongeduldige menigte gevormd. De mensen roepen dat ze de drie gevangenen willen zien. En dus gaan boven drie ramen open en verschijnt er in elk raam een man.

Achter ons begint een vrouw vreselijk te huilen en te schreeuwen: "Maak hem dood !" (of woorden van deze strekking). Dan hoor ik dat kort geleden haar broer door toedoen van de jongste van de drie gevangenen is omgekomen.

Wat later krijgen de drie opdracht het Wilhelmus te zingen. Twee reageren niet, blijven strak voor zich uitkijken. De derde doet een mompelende poging. En dan is alles voorbij. Het lijkt of iedereen even zijn gram heeft kunnen halen, even maar, na vijf lange jaren. En zich er goed bij voelt.

Het leger dat nu bezit neemt van Ootmarsum heeft vooral een andere kleur. Was bij de Duitsers alles *feldgrau*, bij de nieuwe machthebbers is alles groen. En verder onderscheidt de geallieerde soldaat zich in mijn ogen vooral door zijn jongensachtigheid. Alles gaat zo makkelijk en losjes, lijkt het wel. Dan ging het er bij de Duitsers toch heel wat hoekger, "zackiger" aan toe. En ook ernstiger, dacht ik. Nu hebben die Amerikanen natuurlijk makkelijk lachen, want zij zijn tenslotte de winnaars en dus de getapte jongens. Bovendien bevinden ze zich niet op vijandelijk gebied. Maar goed. Jongensachtig dus, en atletisch. Dat valt vooral op wanneer ze marcheren. De benen worden ontspannen naar voren gezwaaid, de armen bungelen losjes. Hun bewegingstempo lijkt net een tandje lager te liggen dan dat van de Duitsers, die zich toch heel wat gecontroleerder bewogen. Ook als ze in hun vrije tijd elkaar eindeloos een vreemde, puntige bal toewerpen, lijken hun bewegingen traag en losjes, bijna slap en lui.

Er komt in die dagen heel wat Amerikaanse lifestyle over ons heen en we absorberen die met volle teugen en volkomen kritiekloos. Van enige dorpse achterdocht of terughoudendheid kan ik me niets herinneren. Het is nieuw, adembenemend soms en bovenal: het is Amerikaans. Vooral dit laatste le-

gitimeert bijna alles. Als kinderen leren we al vlug te schooien: "Tjoklat for eks". Ik weet niet of ze echt wel zo om onze eieren verlegen zitten, misschien zijn die eieren ook alleen maar een excuus om te bedelen, een mogelijkheid vooral om bij al dat gescharrel ons zelfrespect te bewaren, ik weet het niet. Maar we krijgen in ieder geval de chocolade die we zo lang hebben ontbeerd, en whisky en wittebrood en sigaretten. En ook *kauwgum*, wat iets totaal nieuws voor ons is. Een soort van snoep die je echter niet moet eten maar kauwen. Het bevestigt nog maar weer eens de algemene opvatting dat alles wat die Amerikanen doen, zijn, hebben of meebrengen goed, mooi of fantastisch is, of in ieder geval nieuw en opzienbarend. Geen mens die zich in die dagen afvraagt of het ook inderdaad wel allemaal zo geweldig is. En dus doen we mee, nemen woorden of gewoonten over. En dus staat op een goeie dag ook mijn oom Joan demonstratief en met klappende kaken op zijn Wrigley's te kauwen.

Ook heel wat meisjes hebben nu de tijd van hun leven. Ieder kent dit kernachtige liedje:

*Trees hef nen Canadees
Samen in den sjiep en dan mer gas.
(Rotte bananen!) - Bis*

En anders is er wel deze tragische ballade op de wijze van Lilly Marleen. Voor de tekst steek ik overigens mijn hand niet in het vuur.

*Achter 't Duutse klooster
Steet nen Canadees
Lekker te vri'jen
Met zienen bloonden Trees.
Treeske den kan hem nich verstaon
Hoe möt dat gaon?
't Is niks gedaon.
Hallo - yes - boy -oke. (Bis)*

Bij ons thuis was in die dagen een meisje van elders dat hielp in de huishouding. Ze heette Marijke, was goedgehumtst, hoogblond en doorlopend in gevecht met haar hormonen, stel ik achteraf vast. Ook zij ging dus de straat op met eieren, onze eieren. En pas tegen de avond was de deal blijkbaar perfect. Ze kwam althans weer thuis, moe maar zichtbaar voldaan. En met een stukje kauwgum....

"De eieren zullen wel niet zo best zijn geweest, dat het zo lang duurde", dacht ik in mijn onschuld..

Het straatbeeld is volslagen veranderd. Her en der staat rijdend materieel geparkeerd, legertrucks, kleine rupsvoertuigen en vooral jeeps. Als je daar in kruipt, vind je tussen de pedalen een glanzende knop. En als we daar met onze klompjes op trappen, springt het autootje een halve meter vooruit.

Ambulances komen dagelijks van het verre front met draaiende ventilatoren aangereden bij het klooster, want een gedeelte daarvan is ingericht als lazarret. Dus staan wij kleine kinderen op een karretje dat we onder een van de vensters hebben gereden en kijken toe hoe de chirurgen hun geneeskrachtige messen zwaaien boven half uitgekleden gewonden. Of we kijken naar het uitladen van de brancards. Dat gebeurt nogal ruw, het is tenslotte oorlog. Menige gewonde rookt een sigaret terwijl hij naar binnen wordt gedragen. Op een dag sijpelt uit een van die auto's een stroompje bloed (dachten we, wat moest het anders zijn?) . Dat is toch wel schokkend. Maar Guus Brons stelt ons gerust: -"Ach, bi'j toch gek. Dat is gin blood. Dat is ja gewoon jam. Dat ku'j röstig oplikken. *Doot mer es!*"

Nou vooruit dan maar, hij kon het weten. Hij was tenslotte ouder dan wij. En mijn jongere broertje was gek op jam...

Werd er nog gewerkt in die dagen? Stond het gewone leven stil en werd er alleen nog gevierd? Bijna 55 jaar na dato vind ik mijn vaders beduimelde debiteurenboek terug. Pagina 87, de klant genaamd N.B.S. (inderdaad geen letter verschil), Nederlandse Binnenlandse Strijdkrachten. In energieke hanenpoten staat genoteerd:

April	7	Letters gezet auto en motor	4.15
„	11	„ „ auto en motor	2.50
„	21	2 Borden wit gesch	1.00
		Letters gezet	3.00
		Voorschot hout	2.50

Dat hield dus niet over. Zijn kasboek vermeldt in die maand dan ook niet meer dan 2 (twee) debetposten:

April	21	Behang werkloon	35.00
„	15	Doodskist	3.50

Soms brengt hij van zijn werk dingen mee naar huis, zoals wittebrood of een blik biscuits. Ik kan me nu nog de smaak van het wittebrood uit die dagen herinneren, het heerlijke zachte brood dat misschien meer dan wat anders de bevrijding gestalte gaf, althans voor mij. En nog jarenlang stonden in de donkere bergruimte onder de trap enkele goudkleurige conser-

venblikken met waarschijnlijk witte bonen en schapenvlees. Ze veranderden met de jaren van begeerde voeding in vreemde souvenirs.

Anderen maken gretig gebruik van de royale medische voorzieningen die nu plotseling voorhanden zijn. Zo laat zich een mevrouw (maar zij is beslist niet de enige) door een Amerikaanse legertandarts die in het klooster resideert, een nieuw kunstgebit aanmeten.

Het is een voorjaar als een groot feest, dat maar niet wil eindigen. Er hangt een sfeer van permanente blijheid, elke dag weer. Er zijn ook opeens zo onafzienbaar veel mogelijkheden: de feesten, de bals, de optochten (met Gait Ekelhof als soldaat op de Grebbeberg en Truus Brandehof als Vrijheidsbeeld), de vele vreemdelingen in de stad die onze vrienden zijn.

Een praalwagen van het Marktveerln.

V.l.n.r.: Siny Heisterkamp met de Russische vlag, onbekende met de Engelse vlag, Betsie Rikmanspoel met de Nederlandse vlag en wimpel,

Ans Budde met de Canadese vlag en Mientje Bank met de Amerikaanse vlag.

Op de zwarte gevel van het Poorten Frederikhuys heeft Jan Jansen, de zoon van de kosten, in een reusachtig hart de koppen van onze drie grootste helden getekend: Montgomery, Eisenhower en prins Bernhard. Het Schiltvearel heeft op de driesprong tussen de pastorie en de winkels van Hendrik Stroot en Kresters Marie (zeg maar: op de plaats waar nu het bronzen

beeldje van de Nachtwacht staat) een prachtige fontein gebouwd met verlichting onder het spuitende water en met echte goudvissen in het bassin. Daar kan de fontein van het Marktvearel echt niet tegen op, zeg ik tegen mijn opa, die in dat vearel woont. En ook bakker Wientjes heeft alles uit de kast gehaald om zijn winkel feestelijk te tooien. Zo staan op de vitrines en hoge glazen bonbonkasten overal gebakken bloempotten en kannen, gebakken van brood wel te verstaan! Ze zullen nog lang in zijn winkel te bewonderen zijn.

Op die mooie voorjaarsavonden staan bij Kip, hotel Tubantia, bij Luttikhuis of Van der Maas ramen en deuren open. Muziekinstrumenten worden uitgepakt en geprobeerd, Heini Wilbers zet zijn drumstel in elkaar en zijn collega Ginie, een meisje met een rode bloem in haar lange zwarte haar, verdwijnt bijna achter haar enorme accordeon. Ik zie jonge mannen met gebogen hoofd over de lege, bruine vloer schuifelen alsof ze in diep gepeins verzonken zijn. Het lijkt me dat ze nog een gebed doen voor het bal begint. Maar dan bemerk ik dat ze met een aardappelmesje kaarsen over de vloer versnipperen, zodat die tijdens de dans goed glad zal worden.

“De vele vreemdelinen in de stad die onze vrienden zijn.”

Johan Vos met een van onze geallieerde vrienden.

In Engels' tuin, die weer toegankelijk is, wordt een soort motorcross gehouden. Gerriet Heisterkamp, met indrukwekkende rijglaarzen en witte gebreide trui, is, met de jongens van Doornweerd en waarschijnlijk ook Jan Floot,

een van de helden. Ze rijden een wedstrijd over de wandelpaden, over een wip van zo'n halve meter hoog, of zelfs over een aantal olievaten die op de kant zijn gelegd. Twee planken dienen als op- en afrit en grasplaggen dichtten de kloof tussen de drums. Er zijn geen veiligheidsvoorzieningen, er is zelfs geen afzetting. Het moet allemaal heel simpel zijn geweest, maar in die dagen is het een sensatie, die niemand wil missen.

's Middags tegen een uur komen vele mensen bijeen voor het huis van Hulsink en fotograaf Haarhuis, thans het Posthoes. Men gaat op het muurtje van veldkeien zitten of leunt in een van de grijs geschilderde vensterbanken. Uit een raam is de ruit verwijderd en daarvoor in plaats is er een plaat triplex met in het midden de zwarte schijf van een luidspreker. En klokslag één uur komen de eerste klanken (Beethoven? Big Ben? In Naam Van Oranje? - ik weet het niet meer.): Radio Oranje, de Stem van Herrijzend Nederland. Een ferme stem leest het ene optimistische bericht na het ander: hart onder de riem, kop op, het gaat goed met de oorlog. Op straat staan de mensen gespannen mee te luisteren.

Uit diezelfde luidspreker leer ik de marsen van Sousa kennen, Anchors Aweigh, Strike up the Band, Stars and Stripes Forever, en ook Yankee Doodle en misschien al de muziek van de Glenn Miller Band, swingende melodieën, de mooiste die ik ooit gehoord heb en die zo voortreffelijk passen bij de manier waarop die Amerikanen marcheren: swingend en vitaal! De soundtrack bij de film van die dagen.

September 1945. Een zondagmiddag. Het Schoolplein is leeg, De Marktstraat, de Wal en de Molenstraat ook. Geen auto's, geen soldaten. Geen mens op straat.. *Er is in Ootmarsum niks te doen.* Dat heb ik in mijn zesjarig leven nog nooit beleefd.

Dan komt daar een ander jongetje aanlopen. Het is Jannes Drees.

Wat goa-r-ie doen?

Niks.

Wat he'j dan?

Ik verveel mie.

Wat hadden ze ook weer gezegd?

Wacht maar, als de oorlog eenmaal voorbij is!

Scheepersschool

Die oude school, ach weet je nog?
Meester Arens voor de klas.
Het leesplankje, waarop je de
allereerste woordjes las.
Je zat op de eerste rij, dicht bij het raam.
Het jongetje naast je ken je nog bij naam.

Onderweg naar huis werd vaak getreuzeld,
op straat gebeurde altijd wat.
Soms zag je er zigeuners lopen,
of klonk muziek ergens in de stad.
Een orgel speelde in de straten,
zo mooi dat we de tijd vergaten.

Het leven was wat sprookjesachtig
tot aan die ochtend op 10 mei.
D'oorlog kende je alleen uit boeken,
maar kwam beangstigend dichtbij
toen een joodse jongen uit je klas
er op een ochtend niet meer was.

Chris Velthuis

Een Jachtongeluk met Dodelijke afloop

Op 8 november 1786 vond in Tilligte tijdens de jacht een ongeluk plaats, waarbij een inwoner van Ootmarsum het leven liet. Dit bracht nogal wat beroering teweeg. Bij vriend en vijand zal het een "dankbaar" gespreksonderwerp zijn geweest, ook al omdat het jachtrecht in beweging was, evenals de bevoegdheden van de rechtspraak.

Na het lezen van de stukken betreffende dit ongeluk, ontstond bij mij de behoefte om meer over de jacht te weten te komen. Ik heb daarvoor een aantal boeken nageslagen en kwam tot de conclusie dat het recht van de jacht nogal gecompliceerd is geweest. Hoewel het geen direct verband houdt met het ongeluk, denk ik toch een en ander voor een beter begrip in dit artikel op te moeten nemen.

Overzicht over het jachtrecht

Ooit had iedereen het recht vanwege "res nullius" (een zaak, waarvan niemand het eigendom heeft) te jagen op haarwild, gevogelte en vissen, om in zijn levensonderhoud te voorzien. In de zeer vroege Middeleeuwen veranderde dit in bepaalde delen van Europa. In diverse gebieden eigenden de grondbezitters (koning en keizer) zich het jachtrecht toe. Toentertijd was de keizer / koning de enige eigenaar van alle grond waar hij zijn macht uitoefende. Door het instellen van het leenstelsel werd de grond aan anderen, hooggeplaatsten door afkomst of verdienste, zowel edelen als kerkelijke hoogwaardigheidsbekleders, beleend. Dat wil zeggen dat deze personen een aantal stukken grond, met de daarop staande erven, in leen kregen om tegen de inkomsten van deze goederen de heer in tijden van oorlog gewapend bij te staan. Met het verkrijgen van dit leen kwam de leenman ook in het bezit van het recht van jacht op deze gronden. De meeste leenmannen waren edelen, die in havezaten op het platteland woonden. Doordat de leenmannen zich weer opwierpen als leenheren, raakten de bezittingen versnipperd en kwam het jachtrecht in het bezit van de grote en kleine Overijsselse steden.

Was de jacht vroeger dus voor iedereen een variabele en welkome aanvulling op het eten, door het leenstelsel werd het eten van wild een status voor de rijken. Men ging een dag op jacht, hetgeen neerkwam op een dag plezier: een drijfjacht met paarden en honden naast het populaire jagen met de afgerichte valken. In de 15^e eeuw deed het jachtgeweer zijn intrede, waardoor gaandeweg de vallen, strikken, pijl en boog, valken en de meute honden konden verdwijnen. Naarmate het geweer werd geperfectioneerd, was men

in staat dieren op grotere afstand te vellen en dus het aantal geschoten stuks wild te verhogen. Tot het einde van de 18e eeuw was een aantal van voormelde "jachtwapens" nog in gebruik.

Stropen

Zoals reeds gezegd, het leenstelsel zorgde ervoor dat uitsluitend de adel, de geestelijkheid en de bestuurders uit de steden de jacht konden beoefenen. Dit nu zorgde voor scheve gezichten. De boeren die het land bewerkten om in eigen onderhoud te voorzien, maar vooral in het onderhoud voorzagen van de adel, geestelijkheid en burgers uit de steden, middels pachtopbrengsten, hadden dus geen recht op de dieren die zich tegoed deden aan het graan op de akkers. Zelfs moet het voorgekomen zijn dat jachtgezelschappen door het op de akkers staande gewas trokken, hetgeen met lede ogen door de boeren werd gadeslagen. De armste boeren probeerden zich dan ook een stukje wild voor eigen pot te verschaffen, door te gaan stropen.

De "Heeren" werden als indringers beschouwd, die zich ten koste van de plaatselijke bevolking het wild toeëigenden. Boeren hadden geen bezwaar dat er gestroopt werd. Naast het feit dat ze zelf wel eens een stuk wild stroopten, joegen ze de andere bewoners uit de marke of uit de naburige stad, niet van hun landerijen. Ze waren niet tegen het stropen op hun grond, omdat het klein wild, waarop zij en de anderen het hadden voorzien, de jonge aanplant en het gewas vernielde. De overheid bestempelde het stropen als "bos- en wilddieverij", hetgeen ze strafbaar stelde. Door het gewone volk werd het stropen eerder als een delict van een durfal gezien, dan als een misdaad. Stroperij werd gemakkelijker geaccepteerd dan de jacht. Bestrijding van de stroperij werd door de plaatselijke bevolking ervaren als zijnde gericht tegen de lokale gemeenschap als geheel. Stropers veronderstelden dat de wetten voor en door de hoge heren waren gemaakt om de kleine man te onderdrukken. Het stropen was een vorm van sabotage van de staat en de wetten, burgerlijke ongehoorzaamheid en een uitdrukking van solidariteit met de (dorps)gemeenschap. In de gemeenschap werd stropen voor de "pot", om eigen nood te lenigen, geaccepteerd, maar het stropen om geldelijk gewin (broodjagers) werd afgekeurd.

Het jachtrecht in de 17^e eeuw

Er blijken jaren lang geschillen te hebben bestaan over de gerechtigdheid tot de jacht van de kleine steden, waaronder ook Ootmarsum. Het verhalen van deze geschillen valt eigenlijk buiten dit artikel, maar het laat zien dat inwoners van steden tot de jacht gerechtigd waren. Dat ook inwoners van Ootmarsum in het verleden hebben gejaagd blijkt uit stukken in het stadsarchief

van Ootmarsum¹. Enige burgers waren in 1676 op jacht geweest, zeer tegen de zin van de drost, waarbij de toegesnelde edelen door burgers waren ontwapend. In 1686 werd de kleine steden verboden het jachtrecht uit te oefenen, tenzij ze konden aantonen berechtigd te zijn². Het was tot ver in de 18e eeuw uitsluitend de adel aan wie de jacht was toegestaan, hoewel de kleine steden in Twente dit betwistten. Over deze strijd valt in het boekje van Abbes veel te lezen³.

De 18e eeuw

Allerlei voorschriften werden steeds opnieuw weer door de Ridderschap en Steden van Overijssel uitgevaardigd over de jacht. Uitvoerig werd genoteerd wat wel en wat niet was toegestaan door de jagers evenals door de ingezetenen. Een kleine greep hieruit rond de tijd waarin het jachtongeluk zich voordeed: 4 april 1788, alle honden in het jachtgebied (het gehele platteland) werden geweerd: *"alle huishonden, zo ten plattelande als de Ingesetenen der Steden daar mede ten plattelande komen, zullen moeten gaan met een grooten sleependen bungel, tenminsten van een half elle lang (½ meter) en twee duimen (5 cm) dik bij (tegen) een boete van 5 goudgulden"*. De honden mogen dus wel bij de boerderijen op het erf loslopen, mits gebungeld (houten stok), zodat ze moeilijk hard kunnen lopen en dus geen wild buit kunnen maken.

Het gebruik van de loer, bij de jacht met stootvogels, was niet toegestaan. Een loer was een klos hout voorzien van twee vleugels, gewoonlijk voorzien van een stuk vlees, waarmee de stootvogel, na zijn prooi te hebben gevangen, werd teruggelokt. Eveneens werd verboden om strikken etc te gebruiken. De straf die hier op stond was Fl. 90,- voor het eerste en Fl. 10,- voor elk volgende strik. Het fretteren van konijnen zonder gebruik van honden en geweer, was door de tot de jacht gerechtigden wel toegestaan.

Patriottentijd

De 80-er jaren van de 18e eeuw stonden in het teken van verzet tegenover de wettelijke macht. De burgers in de steden pikten niet langer, dat ze door de overheid klein werden gehouden. De boeren hadden een fervent pleitbezorger gekregen in de persoon van Van der Capellen tot den Pol, die het voor elkaar heeft weten te krijgen dat de gehate drostendiensten werden afgeschaft. De drost, als hoogste rechter, kon nagenoeg elke boer (maar ook wel stedeling) verplichten voor hem op elk willekeurig moment te werken, zonder dat daar ook maar enige vergoeding tegenover stond.

¹ OAO 73 dd 2,14 en 27 januari 1677 en 23 nov 1685

² OAG 9

³ J.K.Abbes "De strijd om het jachtrecht van de kleine steden in Twente" van de Berg Enschede 1997

De burgers in de steden richtten vrijcorpsen op om zich bij aanvallen van wie dan ook te kunnen verdedigen. Zij werden patriotten of vaderlandslievenden genoemd, omdat ze streden voor bevrijding van het juk dat hen door de regering was opgelegd. Ze probeerden dus de gevestigde orde, met haar misstanden, omver te werpen. Ook Ootmarsum had zijn patriotten¹. Opmerkelijk is dat er een groot aantal rijke en ook belangrijke bestuurders, dus eigenlijk leden van de gevestigde orde, tot de patriotten toetraden. Dit nu gaf een tweedeling in de stad. Ondergetekende is bezig met een publicatie die ter zijner tijd over Ootmarsum zal verschijnen, die o.a. dit gegeven verder uitdiept. De instelling van burgervrijcorpsen betekende ook dat men over wapens beschikte. Had men een wapen, dan was het in deze roerige tijd niet vreemd dat men (stiekem?) op jacht ging, ook dus het gewone volk. De tot de jacht gerechtigde adel, de havezatebewoners, diende voor Fl. 25000,- bezittingen te hebben. In 1788 werd opnieuw vastgelegd dat de havezatebewoner alleen mag jagen in het kwartier (gericht) waar hij grond bezit. Hij mocht een aantal anderen uitnodigen, hoewel daar ook beperkingen aan verbonden waren: *"Niemand mag inheemsche personen, die tot de jacht niet gerechtigd zijn, ter jacht niet mogen mede neemen, dan wel een of ten hoogsten twee uitheemschen die bij hem logeren en met hem aan zijn Tafel Eeten, bij verbeurte van 25 goudgulden per persoon"*. Of deze genodigden een geweer konden hanteren, was de vraag. Op te merken valt dat de jacht op bepaalde dieren, ook vroeger al aan bepaalde tijden was gebonden. Waarschijnlijk werd elk jaar, afhankelijk van het weer in dat jaar, de aanvang van de jacht vastgesteld. In elk geval gold dat voor 1783 (Resolutie Ridderschap en Steden). Zo was bijvoorbeeld in 1788 de jacht gesloten tussen 21 mei en 1 november (Resolutie Ridderschap en Steden dd 4.4.1788). In 1788 werd het jachtrecht opnieuw aangescherpt waardoor uitsluitend en alleen de riddermatigen het recht van jacht bezaten...

Als in 1795, de Fransen de Nederlanden "bevrijden", is de jacht niet meer enkel en alleen aan de edelen voorbehouden. De burgers van de grote steden kunnen vrij jagen in de provincie en de burgers van de kleine steden in hun kwartier (het platteland om de stad). Zie hiervoor het eerdergenoemde boekje van Abbes.

Het jachtongeluk in november 1786

In november 1786 vergaderen de schepenen en raad van Ootmarsum over stadszaken, maar tevens over een verzoek van Berend Smithuis². Berent Smithuis laat weten dat hij als burger van Ootmarsum op 8 november 1786 op jacht is geweest met twee medeburgers: de gebroeders Hendrik en Gerrit

¹ " Enige opstellen over Ootmarsum in de Franse tijd" uitg. Heemkunde Ootmarsum

² OAO 7

Gorte, beiden buurman van Smithuis. Ze waren in de boerschap Tilligte op jacht geweest en "het toen gebeurd is, dat zij lieden komende voor een sloot, die ze moesten overspringen, dat Hendrik Gorte daarover gesprongen zijnde, hij Berend aan Hendrik, op zijn voorstel, zijn snaphaan (geweer) heeft willen overgeven, omdat hij dan onbelemmerd over de sloot zou kunnen springen, en hij zulks willende aanneemen, hetzelfde snaphaan is losgegaan, en de schoot ongelukkig denzelven getroffen heeft, zodanig, dat hij aanstonds dood ter aarde is neer gevallen".

Gelezen de requête van Berend Smithuis Burger van Ootmarsum, houdende dat hij op den 8. Nov. 1786. Zijn de geluewt op de Jagt met twee zijner mede Burgeren zine bijzonder goede vrienden, de Gebroeders Hendrik en Gharit Gorte in het Sandgarigte van Ootmarsser Buirschap Tilligte het toen gebeurd is, dat zij lieden komende vooreen sloot, die zij wilden. Zij kunnen voorgenomen weg vervoederen moesten overspringen, dat Hendrik Gorte daar over gesprongen zijnde, hij aan de elue, op zijn voorstel, zijn snaphaan heeft willen overgeven of toereiken om belemmerd daar over te lijnen springen, die snaphaan is los gegaan ende schoot ongelukkig denzelven zodanig getroffen heeft dat hij aanstonds dood ter aarde is neer gevallen.

Hij laat de gemeenteraad weten dit nu onder ede te willen getuigen. Hij be-roept zich eveneens op de getuigenis van Gerrit Gorte, die erbij was. Hij zegt te weten dat hij als straf volgens het aloude Landrecht het land (van Overijssel) zou moeten verlaten, dus verbannen zou worden en hij zich reeds buiten de provincie heeft begeven. Hij verzoekt de eed te mogen afleggen en daardoor "gepurgeerd" (gezuiverd) te zijn geen opzet te hebben gehad Hendrik Gorte te doden en verzoekt dus weer in de stad te mogen komen.

Uiteraard was deze zaak ter ore gekomen van de drost Van Heiden Hompesch, woonachtig op het Huis Ootmarsum net buiten de stad en van de Ridderschap en Steden (het toenmalige bestuurscollege van Overijssel). De drost Van Heiden Hompesch was de hoogste rechter in Twente en diende voornamelijk de zwaarste vergrijpen af te handelen. Dus ook dit geval? Neen, zei het stadsbestuur van Ootmarsum: volgens landrecht (Winhoff Deel II hoofdstuk XXI) bezitten wij het recht om misdaden door inwoners aan een andere inwoner gedaan te berechten. Maar.... het geval speelde zich op het platteland af, waar de drost het voor het zeggen had. Een grote "schrijfwoeu" tussen de drost, de Staten van Overijssel en de stad Ootmarsum komt nu op gang, resulterend in een grote papierwinkel, waarbij alles zeer breedvoerig uit de doeken wordt gedaan, daarbij steeds in herhalingen vallend. In het kort komt het hier op neer. Ootmarsum verzoekt de Staten van Overijssel Berend Smithuis weer als burger te laten terugkeren in Oot-

marsum, omdat hij onschuldig is. De raad van Ootmarsum beroept zich op een "Heimaalsgericht" van 1 september 1604, in de secretarie in de stad berustend, waarin gewezen wordt op het Criminele rechtsgezag van de stad. Dit stuk gaat over de molenaar van de Commanderie, die een moord heeft begaan.

Bij besluit van 17 maart 1787 van Ridderschap en Steden wordt Berend Smithuis, als hij de eed voor de Magistraat van Ootmarsum aflegt, toegestaan "de stad Ootmarsum en de Provincie van Overijssel niet te ruimen of zich daar buiten langer te blijven absenteren". Hij mag dus in Ootmarsum terugkeren en blijven wonen zonder verder vervolgd te worden. Dit besluit is waarschijnlijk een gevolg van de brief van Geertje Morshuis in 1761 gehuwd met Berend¹, waarin zij vraagt of haar man in Ootmarsum mag terugkeren. De brief is tevens door Jacobus Gorte en zijn vrouw Zwenne Bronnikhuis (vader en moeder van Hendrik) en de zus Margaretha en broer Gerit ondertekend².

Huwelijk tussen weduwnaar en weduwe

In een brief die Joan Georg Dröghorn, de ontslagen rentmeester van zowel de drost Van Heiden Hompesch als van de Prins van Oranje³ schreef aan zijn zoon Wernerus in Den Haag op 9 juni 1787, komt het volgende voor: *"Berent Smithuis die in 't laatste JagtSaisoen Hendrik Gorte bij ongeluk dootschoot, heeft van den Souverain pardon gekregen. Zijn vrouw, bijgenaamd Wasgeertken, is onlangs overleden, men zegt dat dezelve, om de verzoeninge met de vrienden (familie) van de verongelukte Hendrik Gorte zal in de Egt treden, een singulier geval"*⁴. Dus Berend Smithuis, weduwnaar na het overlijden van zijn eerste(?) vrouw Geertke, heeft toestemming gekregen van de Prins van Oranje om ter verzoening met de familie met de weduwe van Hendrik Gorte te trouwen. Mogelijk dat hij dit deed omdat toentertijd weduwen geen uitkering kregen en zij tot armoede zou vervallen. Of Berend haar uit liefde of medelijden heeft getrouwd, zal wel altijd een vraagteken blijven.

¹ Doop-, Trouw- en Begraafregister Ootmarsum

² Rijksarchief Zwolle nr. 3.1/4024

³ De Prins van Oranje bezat goederen in de Graafschap Bentheim.

⁴ OHK :S Om D 45

'n Pröätke metHendrik Avéres

Het pröätke met Hendrik Avéres vindt natuurlijk plaats in de keuken. Of is het de kamer? In elk geval het vertrek waar zich het dagelijkse leven bij Hendrik en Annie Avéres afspeelt. Ze zitten er te lezen. Annie kookt er het eten. Hendrik verkoopt er zijn honing. Annie voert er telefoongesprekken en beiden ontvangen er mensen. Veel mensen, want iedereen is welkom voor een praatje en een kopje koffie. Het uithangbord met daarop het zinnetje "De Soete inval", dekt dan ook volkomen de lading.

Maar het fraaie bord slaat ook op iets anders.

Er staat namelijk iemand op die op zijn kop in een vat met honing duikelt. En ook in het leven van Hendrik speelt honing een belangrijke rol en niet minder de producenten daarvan. Als we ons voor het pröätke aandienen, zegt Annie dat Hendrik nog buiten is. Daar loopt hij op zijn "erf" trots wijzend op een aantal sierkalebassen, enkele bloeiende datura's en een keur aan andere bloemen. "En hier zit miene vrienden", zegt hij en loopt naar een paar bijenkasten, waarvan de bewoners hem rond zijn hoofd vliegen en met gezoem verwelkomen.

Het moeten maken van een foto is een aannemelijk smoesje om wat afstand te kunnen houden. Even later wordt Annie naar buiten geroepen om samen met Hendrik tussen de bloemen te poseren. Eigenlijk is het pröätke dan al in volle gang.

Binnen wordt het meteen voortgezet. Hendrik noch Annie vragen waarvoor het gesprek eigenlijk is bestemd. Als dit na een kwartier eindelijk met verontschuldiging wordt meegedeeld, zegt Hendrik: "Kan mie niks schelln woar 't veur is. Probear d'r mear 'n paar cent better an te wodn".

Kruidenier en zo

Hendrik is de zoon van Gerard Avéres. "En dat streepke heurt d'r bie. Dat was vrogger ok zoa". Hendrik en Annie staan erop dat hun naam goed wordt geschreven en uitgesproken. Aan de telefoon melden ze zich dan ook als Aveeres met een lang ee in het midden.

Gerard Avères werd op 14 januari 1888 geboren in Nutter. "Op het spul van Krops-Dieks", verduidelijkt Hendrik. Hij zal ongeveer 20 jaar zijn geweest toen hij een handel in snoep en fruit begon in het pand Marktstraat 20A (nu café Bethlehem). Niet lang daarna vestigde hij zich in Marktstraat 2, nu kapsalon Vivaldi. Kennelijk ging de zaak zo goed dat een groter pand gekocht kon worden. Gerard Avères nam de winkel en woonhuis en een flinke tuin over van bakker Hendriksen, eveneens aan de Marktstraat, het huidige pand Avères. Zijn handel was inmiddels uitgebreid met kruideniers- en tabakswaaren, met drogisterijartikelen en groente. Gerard achtte deze basis voldoende verantwoord om te gaan trouwen en een gezin te stichten. De

landsgrenzen waren in die tijd kennelijk net zo open als tegenwoordig, want niemand legde Gerard Avères uit Nederland en Maria Baasdam uit Duitsland een strobreed in de weg, toen ze besloten een verbintenis voor het leven aan te gaan.

Het huwelijk werd met vier kinderen gezegend: Sientje, Hendrik, Lena en Johan. In deze volgorde. Hendrik kwam op 10 juni 1920 ter wereld. Al vroeg openbaarde zich de eigenschap bij Hendrik dat hij er een eigen mening op nahield, die hij slechts met moeite en onder druk van zeer sterke argumenten voor een andere wilde inruilen. Hij bezocht de lagere school. Allereerst de Openbare die aan de Oostwal stond. Deze werd in 1932 afgebroken en zijn laatste paar schooljaren bracht Hendrik in de nieuwe R. K. Jongensschool (Scheepersschool) door.

"Ik wol wa earder van school, mear oons vaar wol mie toen nog nich in hoes hebn". Toen hij dan toch de school had verlaten,

ging Hendrik bij Walhof in Almelo werken om ervaring op te doen en deze had hij na anderhalf jaar voldoende verzameld, vond hij zelf. Hendrik kwam thuis.

Familie Avères: staand v.l.n.r. Sientje, Hendrik en Lena. zittend: moeder Marie Avères-Baasdam, Johan en vader Gerard Avères

Venten

Hij nam meteen dat onderdeel van het zakendoen voor zijn rekening, dat hem met veel mensen in contact bracht en waarin hij zijn beste vaardigheid

kon botvieren: het venten en verkopen van artikelen. In het begin gebeurde dat met de transportfiets en de korf. Vermakelijk zijn de voorvallen die Hendrik zich uit die tijd kan herinneren. Zo liep bij Bouwman bij de boerderij altijd een schaap los, een ram en voor dat beest ging het gezegde "Zo mak als een schaap" beslist niet op. "Veural nich a'k 'n moal of wat met 't deksel van 'n korf rammeln. Dan kwam dat dear d'r an vleggn en probearn mie van de fietse te stoatn. Op 'n moal zat hee mie noa tot an Göttenmaker (T. Peters) an de Lippertsweg. Ik kon nog net binn komn. Mear toen bleef den rotram veur de deur stoan en koon'k nog ginne kaant op".

In de winterdag maakte Hendrik vaak gebruik van een slee. Fietsen was toen op de besneeuwde landwegen en smalle paadjes onmogelijk. Als er veel sneeuw lag, leende hij het paard van Eppink-Hendrik (Lohuis aan de Oostwal) en spande dat voor de wagen.

"Eppink-Hendrik hoostn ajt onmeundig vö!l", mengt Annie zich weer in het gesprek. Het is opvallend hoeveel zij van Ootmarsum en de inwoners weet. Leuke voorvallen die met het "roddel-circuit" niets, maar dan ook niets van doen hebben. Het was dan ook erg prettig dat ze met enige regelmaat aan het pröätke deelnam. Eppink-Hendrik hoestte zo hard dat hij 's morgens de hele buurt wakker maakte. Eens hadden leerlingen van de N. H. School, die naast zijn schuur aan de Oostwal stond, een papier op de deur geplakt met de tekst "Hendrik jij gaat dood", vertelt Annie Avéres.

Als in de herfst de binnenwegen modderig en glibberig waren, kwam het wel eens voor dat Hendrik Avéres met zijn fiets slipte of tegen een paaltje reed. "Ie kwamn dan wal ees met natte kleare in hoes".

Winkel

Hendrik moest natuurlijk wel de nodige diploma's halen, want hij zou immers de winkel van vader overnemen. "Mear wieder as't Middenstandsdiplooma en de papieren veur Kruidenier, groente en fruit he'k het nich bracht. Learn deu'k nich gearn, he'k oe net wal a zegd".

Hendrik had het geluk dat hij in Annie een flinke en doortastende echtgenote vond. Was het toeval dat ze elkaar vonden?

"Ik ben geboren in Diepenveen en was bij Kroeze (Tiedhof) in betrekking. Daar was Sientje Avéres getrouwd, dus kwam Hendrik daar ook over de vloer. Op zondag ging ik altijd nuchter, dus zonder eten naar de Mis van half tien en na afloop bij Grimberg, ook familie van Kroeze, koffie drinken. Daarna ging ik vaak even bij Avéres aan voor een praatje", vertelt Annie. Op zekere zondagmorgen zat ze bij Avéres met vader en moeder te praten, toen Hendrik binnenkwam en plompverloren vroeg: "Goa'j venoamd met noa 't Schuttersfeest in Noord-Deurningen?". Annie zei ja en Hendrik haalde haar op bij Kroeze: hij op de bromfiets en Annie op de fiets. "Ik mos mie de hele weg loatn trekkn", herinnert ze zich. En zo is het gekomen. "Noa

aanderhalf joar zèè oons vaar tengn mie dat 't 'n moal tied wedn um te goan trouwn", vult Hendrik aan. Op 5 juni 1956 traden ze in het huwelijk. Annie was vanaf die dag de baas in de winkel, deed de huishouding, moest voor haar gezinnetje zorgen, jarenlang de boodschappenboekjes bij de klanten ophalen en 2 jaar lang voor haar zieke schoonmoeder zorgen.

Als de titel van het bekende boek "Niet klagen maar dragen" op iemand van toepassing is..... "Je deed dat gewoon en vond alles vanzelfsprekend en zo denk ik er nog over", zegt ze lachend, terwijl ze haar uiterste best doet een geurige pot bami te bereiden. "Hendrik kan nich kokkn, mear hee möt mie wa mangs 'n betke helpn", zei ze eens bij een eerder bezoekje.

Annie was het ook die de vereiste diploma's moest halen. Het kruideniers-, groente- en fruitdiploma, maar ook de papieren voor tabak- en drogisterijwaren. "Beide laatste diploma's heb ik nog in het trouwen gehaald. Voor dat laatste moest ik in Amsterdam examen doen. Ik was in verwachting van Annet, geloof ik en was kotsmisselijk. Maar ik haalde het. Voor het kruideniersexamen ging ik tegelijk op met Gerard Hulsmeijer uit Breklenkamp, Bennie en Grada Fox en Jan Smellink. Na afloop dronken we er een paar en hebben toen staan dansen in de Reutummer Es".

Thuis

Het huwelijk van Hendrik en Annie werd met drie kinderen gezegend: Gerard, Annet en Gonny. "De jongen woont in Langeveen en de meisjes in Limburg". Met de laatsten is telefonisch contact belangrijk. Dat er vaak lange gesprekken worden gevoerd, bleek op de ochtend dat er een afspraak voor dit pröätke gemaakt moest worden. Ruim 20 minuten klonk de gesprekstoon.

Hendrik en Annie trouwden "er bij in", zoals dat toen heette. Dat betekende dat er weinig privacy was, maar ze hebben er beiden nooit spijt van gehad. "We zaten vanaf het begin ook met z'n vieren aan tafel te eten. Op een morgen zei vader Avéres onverwachts: "Annie kan ik oene plaats koapn veur ne reep chocola?" Vader kon dan beter op straat kijken.

Twee jaar na hun huwelijk overleed moeder Avéres. "Vader heeft toen nog zo'n tien jaar deel uitgemaakt van het gezin. Hij was erg gemakkelijk en was een goede oppas voor de kinderen".

Automatiek

Vader was het ook die de bekende automatiek aan de buitengevel verzorgde. Dat gebeurde vanuit de keuken. Avéres was de eerste ondernemer in Ootmarsum die een dergelijke service bood. "Ik wer nich hoo lang dat ding d'r hef zett'n. Volgens mie a veur'n oarlog", maakt Hendrik een schatting. Links zaten artikelen voor een dubbeltje, zoals een rolletje drop en wat kauwgum en rechts lagen de kwartjes-produkten. In die rechter vakjes zaten

ook één keer per week warme artikelen. "Dat was op zondagoamd. Dan deu vaar d'r knakwöskes in". Maar op zondagavond was ook altijd het uitje voor Avéres senior gepland. Een paar uurtjes naar hotel de la Poste. "Bie Beukers trof hee dan 'n stuk of wat vaste kunnigen oet de stad, zoas Jan Rikman (Rikmanspoel), Jan Johannink (vader van Louis) en Teunke van de Möl (A. Bökkers). As hee votgung, kreeg wie de bosschop: D'r mag gin väkske leug stoan". Als hij weer terugkwam, nam vader Avéres de automatick-taak weer over. "Het ding zit nog in de muur, maar achter planken", zegt Annie.

Dan was er nog de grenswinkel. Vlak bij de grensovergang De Laagse Paal had Hendrik Avéres een houten winkel waar hij hoofdzakelijk Duitse klanten kreeg. Zoals iedere keer tijdens het pröätke moet Annie voor de juiste jaartallen zorgen. Zij verbindt

Hendrik Avéres bij de fruitkraam voor zijn winkel.

deze aan een bepaalde, voor haar belangrijke gebeurtenis. Zo van: "Oons Gonny was drie moand toen vader sturf" of "Ik was van oons Gerard in vewochting", toen dit of dat gebeurde.

Zo weet ze ook dat Hendrik van 1957 – 1967 die Grenswinkel dreef, de "Butterzeit", zegt hij er zelf van. Hij zat daar dan elke dag van acht tot zes uur. "Zo lang was het grenskantoor open", verduidelijkt Hendrik. Uit die periode heeft hij ook de grote kennissenkring uit het Duitse grensgebied overgehouden. "A'k noe nog noa 'n feest in Ni'jnhoes goa of noa Loag', dan kaan'k wa veur niks dik' wodn, zovöl borrels wodt mie anbodn".

Verenigingen

Het valt niet te ontkennen dat Hendrik Avéres in Ootmarsum en omgeving een bekend persoon is en dat al vele jaren. "Vergeet niet dat ik in veel verenigingen zat", geeft hij zelf als verklaring. Zijn grote liefdes daarvan waren de Schuttersvereniging Odemarus en de Wandelsportvereniging Tubanters en Zandlopers. Van beide was hij geruime tijd voorzitter.

De Schuttersfeesten staan hem nog helder voor de geest. De optocht vooraf, het vogelschieten op de wei tegenover De Rozenstruik en dan de tocht door de stad met de koning en diens gemalin. Eén keer was Hendrik zelf schutterskoning. "Dat was in 1960", zegt Annie meteen. "Ik was in verwachting

van ons Gerard en kon dus niet mee in de koets". Maar een schutterskoning zonder koningin was ondenkbaar. "In z'n geval hoefde ie nich velèggen te zitt'n. Dan gung ie noa Weustink van café de Rozenstruik. Den har ja vrouwleu veur't oetzeukn", zegt Hendrik. "Ik har toen Riky Weustink as koningin". "Ik ben toen nog wel naar het feest geweest", vertelt Annie. "Mevrouw Barenbrug gaf me nog het advies om wat lippenstift op te doen. Dat fleurde wat op". Dokter Barenbrug was namelijk ook lid van de schuttersvereniging. Hendrik en Annie kunnen zich nog flink wat namen van leden uit die jaren herinneren. Henny Weustink, Gerard Smellink sr. (Hij bracht het ooit tot schutterskeizer), Jan Steggink (Bölte), Niek Hesselink, Ben Steinmeijer, Ben Stroot, Bernard Keupink, Jan ten Bokum, Gait Eilers.

Van de wandelsport is Hendrik 27 jaar lid geweest en daarvan de meeste jaren algeheel leider. Nog vol vuur weet hij te vertellen over de jaarlijkse KTT-tochten. In de Vastentijd begonnen de training- en oefentochten. Vaak op zondag tussen de Kruisweg en de Meditatie in. "Dan ko'j nog net z'n aanderhalf uur, want as de kark an was mog ie nich op stroat".

Bij de KTT-tochten liep Hendrik als een generaal naast de groep en waar nodig gaf hij instructies. Zelf had hij een speciale pas. Alsof hij in het leger was geweest. "Dat is mien' gaank. Zoa loop ik noe nog". "Als je dan weer eens een eerste prijs had gewonnen, belde je naar Ootmarsum dat we zo en zo laat terug waren. Dan stonden de mensen langs de kant om

ons toe te juichen. Ik stuurde dan alle roffelaars naar voren en helemaal voorop liep dan Frans Rolink, "de genie" met zijn trompet. Deze blies dan de triomfmars uit Aïda en zo marcheerden we door Ootmarsum. De rillingen loopt mie nog oawer de hoed a'k doaran dèenk", zegt Hendrik.

Het pröätke zou nog wel een poos door kunnen gaan. Hendrik en Annie hebben nog genoeg om over te vertellen. We sluiten echter af met de mededeling dat ze in 1982 afscheid namen van de winkel; er was geen opvolger. Ze bleven wel in hun huis aan de Marktstraat wonen. Aan verhuuren nooit gedacht? "Nee" klinkt het kort en vastberaden. "Hendrik wil hier dood goan", zegt Annie. "Dus mör ik hier ok mear vedan, voegt ze er lachend aan toe.

Ontwikkelingen op het Openluchtmuseum

De Schaapskooi

In het jaarboekje 1997 hebben we u bericht over de herbouw van het voormalige restaurant “De Wanne” op het nieuwe achterterrein van het museum. De bouw is inmiddels in een vergevorderd stadium en zal in het voorjaar 2000 worden opgeleverd. We gaan ervan uit dat de opening ook in de loop van 2000 zal plaatsvinden.

Op hetzelfde terrein gebeurt echter veel meer.

Al weer enkele jaren geleden werden we door de heer L. Hürink van de Landwirtschaftlichen Verein Neuenhaus geïnformeerd over een oude schaapskooi, gelegen op het erf van de familie Iemhoff in de buurtschap Wielen aan de Duitse kant van de grens bij Hardenberg. De oude en bouwvallige schaapskooi stond onder Denkmalschutz.

Na enige zeer positieve gesprekken met de familie Iemhoff en de Denkmalschutz werd het gebouw gratis ter beschikking ge-

steld onder voorwaarde, dat het een passende plaats zou krijgen in ons Openluchtmuseum. En dat

was uiteraard onze bedoeling. De exacte locatie werd vastgesteld, tekeningen gemaakt en na enige tijd gaf de Gemeente toestemming voor herbouw.

De kosten moesten natuurlijk beperkt blijven, dus werd er weer eens een beroep gedaan op de bouwgroep die ook de Wanne had gesloopt.

Onder aanvoering van de heren T. Jansen en G. Olde Meule sloopte de enthousiaste en deskundige ploeg de schaapskooi in Wielen, waarna het gevaarte werd opgeslagen op ons terrein. De jacht op aanvullende oude materialen kon beginnen!

De oude schaapskooi van de familie Iemhoff in de buurtschap Wielen (D).

Ton Jansen (links) en Henk Geerdink bewerken een stuk gebint voor de schaapskooi.

Het startsein voor de glorieuze wederopbouw klonk in september, waarna door de heren enkele maanden met grote zorgvuldigheid en vakbekwaamheid werd gesorteerd, gemetseld, gegraven en gebouwd. Tegen de winter 1999 waren de basiswerkzaamheden verricht en markeerde het imponerende oude gebintwerk het achterterrein van het Los Hoes.

Als het weer het enigszins toelaat, wordt de schaapskooi begin 2000 verder afge-

bouwd en zij we weer een prachtig gebouw rijker. Naar verwachting zal de schaapskooi eveneens in 2000 in gebruik worden genomen. Het terrein met een oppervlakte van zo'n 100x40 meter, waarop de beide panden zich bevinden zal een grote metamorfose ondergaan: er komt n.l. een karakteristieke en deftige strakke boerentuin met lanen, gazons en een akkertje. Zoals we het nu inschatten zal het geheel er zeer fraai uit komen te zien.

Een stukje historie

De schaapskooi is een historisch gebouw van 18x9 meter en dateert naar alle waarschijnlijkheid uit 1614. De kroniek van de familie Iemhoff geeft daarover het volgende weer: "In 1614 werd er toestemming verleent voor het bouwen van een voor die tijd enorme schaapskooi, die plaats bood aan maar liefst 400 schapen."

De naam en het geslacht Iemhoff zijn erg oud en duiken voor het eerst op in kloosterarchieven uit 1516. De namen "Immenbroek" en "Imhoff" zijn waarschijnlijk afgeleid van het feit dat de omgeving van Wielen destijds erg geschikt was voor de bijenteelt.

De Staten van Overijssel verpachtten het goed in 1604 aan ene Lubbert op de Imhoff. De landerijen behoorden aanvankelijk tot het klooster Sibculo. De Cisterciënser monniken van dit klooster stonden bekend om hun grote kennis van landbouw en veeteelt en zij waren van grote betekenis voor de ontginning van deze woeste gebieden.

In de annalen van het jaar 1679 is een bijzondere aantekening gemaakt namelijk: "De goederen van de Imhoff worden in eigendom gegeven aan Zijne Hoogheid Prins Willem III van Oranje. De laatste pachtbetaling wordt in het Statenarchief gemeld in 1704, waarna het erve wordt verkocht aan de pach-

ter Imhoff. Zijn nazaten oefenen er nog steeds hun boerenbedrijf uit. Op de plek waar eens de schaapskooi stond, bevindt zich nu een grote, moderne boerenschuur...

Terug naar anno 2000

De schaapskooi krijgt een geheel andere functie dan het stallen van honderden schapen!

Zij wordt n.l. een informatiecentrum, alsmede start- en eindpunt voor wandel-, fiets- en autoroutes langs de vele boerderijen in Twente en in het Duitse grensgebied die eens toebehoorden aan de bisschoppelijke Hof Ootmarsum. Een indrukwekkende expositie over de Hof is reeds te bewonderen in de z.g. Eppinkschuur op het museumterrein.

De route met bijbehorende brochures en ander informatiemateriaal, onder de titel "Heeren en Boeren" worden in de loop van 2000 afgerond. Zij betekenen een belangrijke aanvulling op het toeristische en educatieve aanbod van het Openluchtmuseum.

Voor de realisatie van "Heeren en Boeren" is een projectgroep in het leven geroepen met afgevaardigden van de Gemeente Ootmarsum, Landwirtschaftlichen Verein Neuenhaus, de Grafschaft Bentheim, Regio Twente, de GTLO, het Mr. Engels van Beverfordefonds, de Stichtingen Heemkunde Ootmarsum en Openluchtmuseum Los Hoes, Het van Deinse Instituut en last but not least de heer Ribbert uit Almelo.

Tot slot

Het bestuur van het Openluchtmuseum is een ieder zeer dankbaar voor het realiseren van gebouwen, tuinen en routes te weten alle sponsors, de familie Iemhoff, de heer L. Hürink, de Duitse Denkmalschutz, de werkgroep "Heeren en Boeren", de tuinarchitecten en de heren bouwvrijwilligers.

Herman Bekhuis (links) en Ellis Limani (rechts) als vrijwilligers bezig met de opbouw van de schaapskooi.

Ach Moedertje, Moedertje Aarde.

Ach Moedertje, Moedertje Aarde,
hoe zijn toch ineens in je lijf
die gruw'lijke wonden en gaten ontstaan?
Hebben je bloedeigen kinderen
jouw gave lijf dát aangedaan?
Ze leven toch allen alle dagen
van je graan en je groen,
ze eten je vlees en organen.
Maar uit je korst daar scheuren ze kolen
en zuigen het merg uit je bot.
Heeft nu nooit één van die kind'ren
voor zijn spiegel gestaan?
één die jou zóiets aan heeft gedaan?

Ach, Moedertje, Moedertje Aarde,
herinnert zich niemand meer
hoe jouw adem in een zacht zingen
streek over het donzige haar?
En keert dan 't gevoel en de sfeer
van vredige veilige liefde niet weer?
Zijn al je kinderen ijzeren blinden geworden
en zien ze geen wonderen meer?
Zien ze geen schram en geen wond
noch die trek van pijn om je mond?
Zijn soms je kinderen vergeten
het zuivere beeld van het Leven
en de Weegschaal die je ze mee hebt gegeven?

Ach, Moedertje, Moedertje Aarde,
met stalen en met stenen kerven

is je vel nu gelijnd en gegroefd;
dagelijks nog moet je méér lijden
en geen kind dat wil weten
waaróm je zó wordt beproefd.

Ach Moedertje, Moedertje Aarde,
wat is er met je borsten gebeurd
waar ieder kind zich aan sterkte en laafde?
Verontreinigd zijn melk en het vocht waaruit je ze baarde;
begrijpt dan géén van al die machtverslaafden op aarde
van zuiver water en vocht de wezenlijke zin en de waarde?
Jouw fonkelende zuivere water
dat nu je kinderen vervuilen
en voor wereldvreemd gif uit goudzucht verruilen.
Ook is je huid met puisten bezaaid
en vol met stinkende zweren,
die huid toch ooit door je kind'ren geaaid.

Ach, Moedertje, Moedertje Aarde
Ja, zelfs 't geluid en de lucht
die zuiver jij maakte en hield
zijn besmet met giftige klanken en dampen;
geen wonder dat ons Moedertje kucht en zo zucht.
Hoe droef dat de kinderen keren hun hoofd
uit angst dat door jouw weten en waarheid en wetten
zij van hun aanzien en weelde worden beroofd.

Moedertje, Moedertje Aarde
Jij die in opperste wijsheid verborg
en verzonk in de korst van de aarde
datgeen waarmee je voor kwaad
jouw kinderen bewaarde.
Nu wreekt zich in groeiende mate
het weigeren te luisteren naar de wet die laat dalen.

Het niet willen zien noch horen en weten
dat duistere stof in duister moet blijven.
Zo ontstond dat legioen van zwoegende lijven
veroordeeld in duister te hakken en houwen
en totterdood zweten.
De kinderen willen nog altijd niet horen
ze willen niet weten die wet;
ze blijven maar boren
en peurende scheuren je lijf.
En het tuig uit die stoffen geboren
paart boven op aarde en plant zich daar voort:
bekorend het wezen, de zielen misleid en verstoord.

Je kinderen, Moedertje Aarde,
moeten voor de spiegel gaan staan
en dan vragen, knielend ter aarde:
"Moedertje, vergeef onze daden
leer weer ons, bekeer ons
want wij hebben misdaan.
Vergeef ons de zonde
dat wij je lijf hebben onteerd en geschonden,
vergeef ons de marteling aan je lichaam begaan.
Vergeef ons! Wij hebben misdaan!"

Vader van Moedertje Aarde,
waarom toch moet het zo gaan?
Heeft ellende dan toch ook een waarde
opdat wij temeer zullen weten
de waarde van een smet'loos bestaan?
Zoals 't met Uw Zoon is gegaan?

Verkeren op het Platteland

De werkgroep Dialect en Folklore heeft aandacht geschonken aan gebruiken en gewoonten rond een aantal belangrijke gebeurtenissen in een mensenleven in vroegere jaren. Globaal is gedacht aan de periode vóór de tweede wereldoorlog en dan voornamelijk op het platteland. In deze aflevering gaat het over de periode vóór het huwelijk; de verkeringstijd en de voorbereidingen voor "De grote dag".

Verkering

Gelegenheden voor jonge mensen om met elkaar in aanraking te komen waren er beduidend minder dan thans. Geen disco elke week bijvoorbeeld. Men moest het hebben van spinvisites, de jaarlijkse kermis, 's winters op het ijs en van bruiloften en de daarmee gepaard gaande feestelijkheden. De bekende uitdrukking: "Van brulft koomp brulft", duidt al ergens op. Ook moeten de mogelijkheden tijdens de wekelijkse kerkgang niet worden onderschat. Ongetwijfeld dwaalden de gedachten van een boerenzoon wel eens af als een aantrekkelijke leeftijdgenote in zijn omgeving plaatsnam.

Evenals thans was men vervolgens inventief genoeg om de kennismaking verder op gang te brengen.

Er waren echter wel enkele niet te onderschatten hindernissen. Belangrijk allereerst de vraag of er wel sprake was van dezelfde geloofsovertuiging, immers: "Twee geloven op één kussen, daar sliep de duivel tussen". Belangrijk ook de vraag of er wel sprake was van gelijke "komaf". Een zoon van een "grote" boer moest zijn aanstaande vrouw in die zelfde categorie vinden. Het hield ook in dat de zoon van een arbeider eveneens bij zijns gelijken diende te zoeken.

Dat een meisje de stoute schoenen aantrok en enig initiatief ontplooidde in de door haar gewenste richting was volstrekt "uit den boze".

Het "wereldje" waarin zich de contacten afspeelden was nogal klein en de sociale controle groot. Dientengevolge waren ouders er snel van op de hoogte wanneer er van toenaderingspogingen sprake was en hadden ze ook al vlug hun oordeel gereed. Vóór alles gold de gewenste overeenkomst in de sociale rangorde en het op orde hebben van de zakelijke beslommeringen. En verder? "Ach, het lienmög'n koomp later wa". Doorgaans gold in die tijd ook: "Vaders wil is wet".

Uiteraard kwam het in die tijd wel eens voor dat een jonge man zijn mogelijkheden overschatte en in zijn verliefdheid de gevestigde orde veronachtzaamde.

Bij bezoek aan de ouders van zijn geliefde lieten deze hem duidelijk merken dat hij reeds was gewogen en.....te licht bevonden. Weinig spraakzaam in dezen maakte men er in de regel weinig woorden aan vuil. Er werd niet naar hem omgekeken en in het gunstigste geval kreeg hij enkel een kopje koffie aangereikt, “n’kaal köpke koffie”. Hij hoefde niet meer terug te komen. Waren de ouders van het meisje echter wél ingenomen met de vrijer van hun dochter dan werd er aandacht aan hem besteed en serveerde men bij de koffie een met ham belegde boterham, “stoet met schink’nvlaakk’n”. Het betekende een “welkom” in het gezin en de goedkeuring over het voortzetten van de verkering.

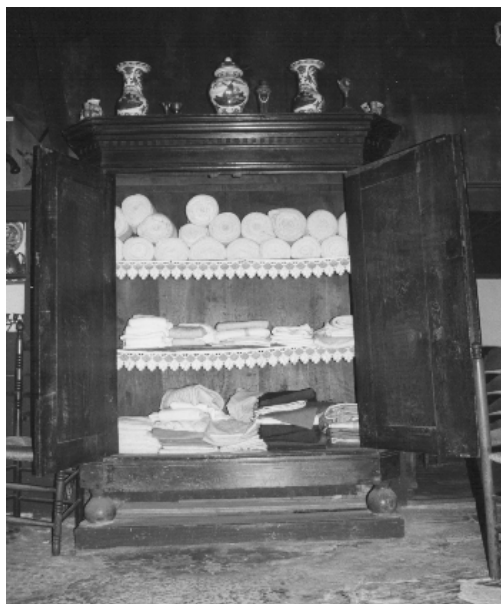
Vorbereiding voor het trouwen

Wanneer het zover was dat de jongelui wilden gaan trouwen dan moest er nog heel wat geregeld worden. Allereerst moesten de wederzijdse ouders instemmen met het huwelijk.

Uiteraard moest er veel over het aanstaande feest overlegd worden en moesten ook de zakelijke kanten van de verbintenis aan de orde komen.

De ouders van de jongen gingen voor dit overleg naar het huis van de ouders van het meisje.

Gebruikelijk was dat de dagbruiloft ten huize van de bruid werd gevierd en door de ouders van de bruid werd betaald. De avondbruiloft werd ten huize van de bruidegom gehouden en zijn ouders namen de kosten voor hun rekening.

Ook bestond de gewoonte bij “introuwen” op een bestaande boerderij, om aan de inwonende ongetrouwde gezinsleden, ooms en tantes bijvoorbeeld, de materialen voor een nieuw kostuum of een nieuwe jurk ten geschenke te geven. Confectiekleding was er toen nog niet.

Natuurlijk kreeg het meisje bij haar huwelijk ook wat mee. Een linnenkast geheel gevuld met linnen en ander textiel, op kunstige wijze opgerold en ruimschoots voldoende voor haar hele leven. Ook een

doodshemd hoorde daarbij. Verder kreeg ze meubels mee en..... de planken voor de doodskist. Belangrijk: De bruidskoe. Eén van de beste uit de stal. En als er geen was die aan de vrij hoge eisen voldeed, dan werd er een heel goede koe gekocht. Deze koe moest namelijk de basis vormen van de door de jongelui te vormen veestapel en werd later pas verkocht als daar, door ziekte of ouderdom, serieuze aanleiding toe bestond. Afhankelijk van omstandigheden kreeg de bruid nog grond, geld, uitstaande hypotheken of soms zelfs een hele boerderij mee.

De huwelijksdatum, gedacht moet dan worden aan het kerkelijk huwelijk, werd in gezamenlijk overleg vastgesteld. Hierbij hield men o.a. rekening met de hoeveelheid werk op de boerderij en soms ook of het vee buiten was. Katholieken mochten niet trouwen in de advent en in de vasten en in verband met het feit dat vrijdag gold als onthoudingsdag, waarop geen vlees mocht worden genuttigd, viel ook deze dag af.

Voor het burgerlijk huwelijk meldde men zich tijdig aan op het gemeentehuis, waarna men, zoals dat werd uitgedrukt: "In het keske wodd'n op-hang'n". Aan dit burgerlijk huwelijk werd nauwelijks waarde toegekend. Het was een gebeurtenis waarvoor men zich nauwelijks omkleedde en waarbij soms toevallig passerende bekenden werden gevraagd op te treden als getuigen. Met een borrel in een plaatselijke lokaliteit werd deze formaliteit afgesloten.

Belangrijk was het kerkelijk huwelijk. Het begon met een bezoek aan de pastoor van de parochie van de bruid om de huwelijksdatum af te spreken. Vervolgens werd het bruidspaar uitgenodigd voor een gesprek in de voorlichtende sfeer.

Minstens 3 zondagen achtereenvolgend werd dan, in de hoogmis, het voornemen om te trouwen, vanaf de preekstoel, aan de parochianen medegedeeld. "Zijn voornemens een kerkelijk huwelijk aan te gaan en worden hierbij afgekondigd voor de eerste maal:.....".enz.

Dit "vekunnig'n" of "ofkunnig'n" vond plaats om allen die dachten gegronde redenen te hebben om dit huwelijk niet te laten doorgaan in de gelegenheid te stellen hierover de pastoor in te lichten. Van ieder werd verwacht dit naar eer en geweten te doen. Het kwam echter nauwelijks voor. Eerder waren er na de kerkdienst gesprekken in de geest van: "Wie bint ok weer nen dag van't water dreenk'n of want Gerrad en Marietje bint van 'n preakstool of vall'n". Ook wel: "Ze bint der ofsmett'n".

Na de eerste afkondiging van het huwelijk in de kerk op zondagmorgen kwamen enkele mannelijke noabers van de bruidegom in het huis van de bruid bij elkaar voor het zgn. "Kroon'n vroagen". De wederzijdse ouders waren daarbij aanwezig. "Kroon'n vroagen" wil zeggen dat aan het bruidspaar werd gevraagd of ze het op prijs zouden stellen dat er voor hun toe-

komstig huis een ereboog werd opgericht en dat hun stoelen voor op het bruiloftsfeest mochten worden versierd. Als het antwoord “ja” was betekende dat voor de naobers een aantal feestelijke activiteiten.

Enige dagen voor het plaatsnemen van de boog werd ergens in de omgeving “greun haald”.

Veelal werden hiervoor takken van de jeneverbes, “waoghoolt” gebruikt.

Een aangename taak voor de mannelijk naobers van de bruidegom. Dankzij het door het bruidspaar beschikbaar gestelde, “liter foezel”, waarvan rijkelijk werd genoten, had dit al een zeer feestelijk karakter. De feestvreugde werd dikwijls verhoogd door ook onderweg nog eens aan te leggen bij “godshuuskjes” die men passeerde. Tijdens dit oponthoud kwam het nogal eens voor dat het verzamelde “greun” door onverlaten werd ontvoerd. Veelal kwam dit na betalen van “het losgeld”, een krat bier, wel weer boven water.

De vrouwen van de naobers kwamen op de avond van dezelfde dag bij elkaar ten huize van de eerste naaber voor het “reuskes maak’n”. Deze werden van rood en wit crêpe-papier gemaakt onder het genot van “’n gleaske road”. Een glaasje bessenjenever. De roosjes werden in flinke aantallen vervaardigd omdat zowel in de ereboog als bij het versieren van de stoelen en ev. koetsen uit de voorraad geput moest worden. Om alles goed op elkaar af te stemmen, maar vooral ook voor de gezelligheid, meldden de “greunhalers” zich later eveneens op deze locatie om samen met het a.s. bruidspaar het glas te heffen op de goede afloop.

Eerst op de avond vóór de bruiloft werd alles pas echt opgezet en versierd, ook de stoelen voor het bruidspaar. Het bruidspaar werd ook dan weer verwacht; nu om het zitcomfort van de stoelen te beoordelen.

Het versieren van de stoelen van de bruid en bruidegom hoorde bij de ceremonie evenals het versieren van de bruiloftswagens en de paarden. Het span paarden voor de wagen van het bruidspaar werd beschikbaar gesteld door de “veurnoaber”. Deze “veurnoaber”, veur’n is rijden, was dus de koetsier die het bruidspaar, per koets of in de “zèlwaag’n” naar de kerk reed.

Op eerder vermelde zondagmorgen, waar ten huize van de bruid het “kroon’n vraog’n” aan de orde was, werden ook nog de **“brulft’n-neugers”** aangesteld. Het waren er minimaal twee. Zij kregen lijsten met namen van allen die uitgenodigd moesten worden voor het bruiloftsfeest. Afhankelijk van de relatie die

men had met het bruidspaar werd men voor de gehele dag uitgenodigd of alleen voor de avond.

Deze lijsten werden door de gezamenlijke families opgesteld. Van de “brulft’n-neugers” werd verwacht, dat ze iedereen, minstens een week voor de bruiloft, hadden uitgenodigd. De “brulft’n-neugers” waren meestal een tweetal vrienden van de bruidegom of naaste familie van het bruidspaar. Zij nodigden de gasten persoonlijk uit met een gedicht dat voor iedere bruiloft wat werd aangepast. Verder kon het van plaats tot plaats nog weer verschillend zijn.

Het gedicht is een mengsel van dialect en Nederlands en in onze omgeving klonk het ongeveer als volgt:

*Gondag; hier zet ik mien’n stok en mien’n staf
en nem miene kipse veur oe allen af.
Now hop ik dat ie all’n stille zölt weez’n
want aans kaan’k ’t nich, begin ik te vreez’n.
Slao um te beginn’n de hoond veur’n bek
en jaag de hoonder ok op’t rek.
En zeg teg’n de vrouleu, dee daor staot te giecheln as gekk’n
stil weez’n, aans dan möt iej vertrekk’n.
As ’n ieder oonze röst zoa mos verstoort’n
kön ie van mien riemsel gin sikkepit hoor’n.
Ik kom nig oet’t Oost’n en nich oet ’t West’n
bin gin van de slimst’n en gin van de best’n
meer ik bin nen gezant van hogerhand oet ’t Twenteland.
Ik kom oe verzoeken te komen bij ’t trouwen
op de bruiloft die donderdag wordt gehouden.
Geziene Baas-Beernd dee wil het waog’n
um bie Jan Dieks te gaon slaop’n.
Die zich malkander graag mogen lijden
want ze waren al nen lang’n zet aan ’t vrijen.
Ze zullen zorgen, dat u zich niet hoeft vervelen
want vijf muzikanten zullen er fiedelen en spelen.
Het hoorn en trompetter die maken geschetter
en de keerl met de trom dee kan ’t nog better.
Gij behoeft er ook niet te vasten
want vol stoeten zijn alle kasten.
De sniezoomp zal ze delen in duftige plakken
en gij moet er zelf maar dikke boter op smakken.*

*De Brulft’n-neugers
Johan Veldboer en
Henk Velthuis gaan
op stap*

*Gij kunt er drinken en klinken met Jans en Geziene
 En ieder kan zeggen: Ik pak het miene.
 Maar drink er niet te veel van den brandewijn
 al is dat spul ook nog zo fijn.
 Want 's middags om één uur wordt er van alles op tafel gezet
 en wordt er verwacht dat u zich barstende dikke vret.
 Heb ik nu mien woordje goed gedaan
 dan laat mij hier niet langer staan.
 Schenk mij een glaasje bier of brandewijn
 maar het mogen ook twee klare jenevers zijn.
 En is die hier ook niet te vinden
 dan zijn we toch nog goeie vrinden.
 En zeggen tot besluit:
 Wij trekken op een ander uit.*

Over het algemeen legde men er zich op toe thuis te zijn om de “brult’n-neugers” waardig te ontvangen. De over het algemeen jolige knapen, voorzien van ”nen gaostok met’n reuske”, als belangrijke ambassadeurs van het bruidspaar, zorgden al voor de nodige voorpret bij de a.s. bruiloftsgasten. Ook werden de laatste nieuwtjes uitgewisseld. Dat ze dikwijls zelf, aan het einde van een lange dag, ook “de piep aorig vol hadd’n”, hoeft niemand te verwonderen.

Op de boerderij werd intussen heel wat voorbereidend werk verricht. Het geheel diende een verzorgde indruk te maken. Alles werd opgeruimd, ”’n beult wödd’n ankeard” en de veldkeien, neergelegd ter afbakening, werden opnieuw gewit. De bruiloft werd op de deel en in de koestal gehouden en die moesten dus grondig worden schoongemaakt en versierd. Tafels en stoelen of banken werden aangesleept en niet te vergeten: het warme eten voor de bruiloftsdag moest worden voorbereid; voor soms wel een paar honderd gasten. Een hele taak voor de “naober-vrouwleu”, die soms terzijde werden gestaan door meer professionele krachten als: Mevr. Bertha Geerdink, beter bekend als “Tante Bets”, mevr. Anny Buijvoets-Steinmeijer en mevr. Hanna Jansen-Hummels.

Als tenslotte dan ook nog de meubelen op de juiste plaats waren neergezet, het linnengoed netjes ingepakt en het bruidsbed van dons en ganzenveren nog eens extra was opgeschud, dan was alles in gereedheid voor “de brulft”. Maar hierover later.

Bronnen

1. Het leven in de “Naoberschap”, Stichting Heemkunde Ootmarsum
2. Fam. J. Stevelink te Groot-Agelo
3. Fam. A. Senger te Volthe

Wat zijn Buurwegen?

Toen ik in 1966 medeauteur was van de afscheidsbundel “WAARVAN AKTE’ ter ere van de door mij zeer gewaardeerde leermeester Prof. Mr. A.R. de Bruijn kon ik niet bevroeden dat ik nadien in Twente diverse malen te maken zou krijgen met het door mij daarin behandelde onderwerp “buurwegen” en daarover als deskundige geraadpleegd zou worden
Wat zijn buurwegen?

Artikel 719 van het thans oude Burgerlijk Wetboek (hierna te noemen B.W.), de enige wetsbepaling welke aan buurwegen was gewijd, luidde: “Voetpaden, dreven of wegen aan verscheidene geburen gemeen, en welke hun tot eenen uitweg dienen, kunnen niet dan met gemeene toestemming worden verlegd, vernietigd of tot een ander gebruik gebezigd, dan waartoe dezelve zijn bestemd geweest”.

Dit artikel stond in de vierde titel van het tweede boek: “Van de regten en verplichtingen tusschen eigenaars van naburige erven” en behoorde tot het zogenaamde burennrecht, een onderwerp dat noch tot de eigendom noch tot de erfdienstbaarheden behoort.

Om zich op een buurweg te kunnen beroepen is het niet nodig een rechtstitel te tonen of verjaring te bewijzen; het is voldoende wanneer blijkt van een door verscheidene eigenaren van naburige erven gemaakt gebruik, een tijd lang voortgezet, zodat men kan zeggen dat het voetpad, de dreef of weg aan verscheidene geburen tot uitweg dient en daartoe kennelijk bestemd is.

De buurwegen moeten wel onderscheiden worden van openbare wegen (in het Oudvaderlands Recht aangeduid met herewegen) en van de noodweg of uitweg, welke was geregeld in de artikelen 715 tot en met 718 B.W. en thans in artikel 57 boek 5 Nieuw B.W.

Daarin is bepaald dat de eigenaar van een (ingesloten) erf, dat geen behoorlijke toegang heeft tot een openbare weg of een openbaar vaarwater, van de eigenaars van de naburige erven te allen tijde aanwijzing van een noodweg ten dienste van zijn erf kan vorderen tegen vergoeding van de schade.

Een noodweg, hoelang hij ook heeft bestaan vervalst, zodra hij niet meer nodig is.

De bepaling over buurwegen stamt uit het Oudvaderlands Recht (zie o.a. Hugo de Groot in zijn Inleidinge; Simon van Leeuwen: Het Rooms-Hollands Regt) en de buurweg verkreeg deze naam omdat hij aan verschei-

dene buren gemeen was, waarbij gemeen de betekenis heeft van in gemeenschappelijk gebruik.

De buurweg is een weg, d.w.z. een gedeelte van de grond, dat blijkens zijn uiterlijke toestand bestemd is voor verkeer, maar is geen openbare weg.

Indien de grond geheel of gedeeltelijk openbare weg wordt, verliest hij zijn karakter van buurweg. Dit herleeft niet vanzelf indien de openbaarheid weer wordt opgeheven.

De buurweg is niet voor iedereen toegankelijk, doch het gebruik ervan is niet beperkt tot de geburen; buurwegen zijn “wegen, waarvan binnen de grenzen hunner bestemming, de rechthebbenden op de betrokken percelen gerechtigd zijn zodanig gebruik te maken of te doen maken, als nuttig of nodig is, om die percelen aan hun doel, waarvoor zij gebezigd worden, te doen beantwoorden, dus ook door personeel en bezoekers” (aldus H.R. 25-2-1937).

De buurweg moet aan verscheiden geburen “gemeen” (= gemeenschappelijk) in gebruik zijn, waarbij met geburen bedoeld zijn rechthebbenden van in de nabijheid van de buurweg gelegen percelen. Deze buren behoeven niet per se de gehele weg te gebruiken, terwijl evenmin vereist is dat het betrokken perceel rechtstreeks aan de buurweg is gelegen.

Ook de eigenaar van een achterliggend land kan gebuur zijn t.a.v. een gemene weg (buurweg), indien hij deze over het tussenliggend land krachtens een eigen **zakelijk** recht kan bereiken.

Een huurder of pachter kon derhalve door zijn handelingen geen buurweg doen ontstaan, doch indien een buurweg geldig is tot stand gekomen, mag een huurder of pachter het recht van buurweg uitoefenen.

Een buurweg ontstond door bestemming tot buurweg, welke bestemming uit de uiterlijke toestand kan worden afgeleid.

Een eenvoudig gedogen is geen toestemming en schiep derhalve geen buurweg.

De buurweg bestond reeds in het Oudvaderlands Recht en wel naast de erfdiensbaarheid van weg, welke toen (en ook reeds in het Romeins Recht) wel door verjaring kon worden verkregen, omdat het vereiste van zichtbaarheid en voortdurendheid voor het ontstaan van erfdiensbaarheden destijds niet werd gesteld.

Dit vereiste is pas later, als gevolg van begripsverwarring, in het B.W. opgenomen.

In het Nieuw B.W. is het onderscheid tussen zichtbare en onzichtbare erfdiensbaarheden en tussen voortdurende en niet-voortdurende erfdiensbaarheden weer vervallen. Daarom is daarin geen bepaling over buurwegen op-

genomen, omdat een dergelijke buurweg immers thans als erfdienstbaarheid kan worden gevestigd of door verjaring kan ontstaan en het tevens mogelijk is dat de buurweg als mandelige (gemeenschappelijke) zaak in de zin van titel 5 Boek 5 wordt bestemd.

Hoewel de buurweg dus niet meer (apart) wettelijk geregeld is, zijn de bestaande buurwegen bij invoering van Boek 5 van het Nieuw B.W. niet opgeheven, maar uitdrukkelijk gehandhaafd.

Artikel 160 van de Overgangsbepalingen in verband met Boek 5 luidt n.l.: Het in werking treden van de wet brengt geen wijziging in de rechten, bevoegdheden en verplichtingen met betrekking tot een buurweg, welke voordien is ontstaan; artikel 24 lid 1 van Boek 3 is niet van toepassing op de bestemming tot zulk een buurweg (N.B. dit slaat op niet in de openbare registers ingeschreven feiten).

Ten onrechte wordt vaak, ook door juristen, gedacht dat indien er geen **erfdienstbaarheid** van weg is **gevestigd** er geen recht van uitweg kan bestaan. Zoals ik heb aangetoond kan de eigenaar van een ingesloten erf te allen tijde een noodweg vorderen en afdwingen, doch in veel gevallen zal er bij een (vaak reeds lang) bestaande uitweg of pad sprake zijn van een buurweg. Een buurweg kun je zien en is vaak duidelijk zichtbaar tot weg bestemd en aangelegd.

Daarnaast zijn er ook nog buurtwegen; dit zijn (half) openbare wegen of paden, welke niet slechts zijn bestemd voor gebruik door de rechthebbende burens, doch ook door bijv. kerkgangers en toeristen; denk hierbij aan oude kerkepaden en toeristische paden.

In Ootmarsum zijn als voorbeelden te noemen het verlengde van het Oldenzaals voetpad vanaf de Alleeweg achter de boerderij van Aarnink langs naar de Oldenzaalsestraat ('t Vinkenpad), de buurweg vanaf de Almelosestraat langs Veelers, welke oorspronkelijk zelfs liep tot het Tichelwerk. Andere buurtwegen zijn eveneens het pad langs de Watertoren naar de Oriënteer tafel van de A.N.W.B., diverse paden rondom de Kuiperberg, alsmede naar en van de Oostwal en Westwal.

Het komt soms voor dat een buurweg geheel of gedeeltelijk wordt opgeheven (of afgesloten) of gewoon vervalt, omdat deze niet meer gebruikt wordt en geen nut meer heeft, bijv. als de gemeente de betreffende gronden verkregen heeft en er daar een nieuwe woonwijk of industrieterrein met nieuwe wegen ontstaat.

Een buurweg kan echter alleen opgeheven of verlegd worden met goedvinden (althans zonder bezwaren) van alle rechthebbende burens, die daarbij belang hebben.

Eenzijdige afsluiting van een buurweg, zonder goedvinden van (mede) gebruikers, is echter ongeoorloofd en elke rechthebbende kan dit verbieden en eisen dat deze blijft opengesteld, dan wel naar genoegen van de burens wordt verlegd.

Noot: Dit artikel is een zeer verkorte bewerking van – en ontleend aan – mijn publicatie “Buurwegen contra erfdienstbaarheden” in het liber amicorum “Waarvan akte”, Opstellen aangeboden aan Prof. Mr. A.R. de Bruijn, bij zijn afscheid als hoogleraar in de wetenschap van het notariaat aan de Rijksuniversiteit te Utrecht.

Voor verwijzing naar rechtspraak en literatuur verwijs ik naar die publicatie.

Van Tichelwerk tot Steenbakkerij

Het opschrift, de titel van dit verhaal doet denken, dat er een technische uiteenzetting volgt over de fabricatie van dakpannen, tegels en bouwstenen. Immers, de woningbouw vraagt om deze materialen door de eeuwen heen. Egyptenaren en andere volkeren uit de Oudheid bouwden reeds in steen: natuursteen, maar ook gebakken *'tichels uit leem'*, zoals in het Oude Testament wordt verhaald in Exodus I, 13-14:

'En de Egyptenaars deden de kinderen Israëls dienen met hardigheid, zoodat zij hun leven bitter maakten met harden dienst in leem en in tichelsteenen ...'

Neen, de fabricage van tichelstenen stond maarschappelijk ook hier in vroeger dagen niet in hoog aanzien. Het was een geploeter van belang, ofschoon van steenbakkers in het algemeen geen slechte dingen kon worden gezegd. Daarom wordt dit geen technisch, maar een historisch verhaal, waarin het soms gevaarlijke en ondankbare werk in verbinding wordt gebracht met de mensen, die de leiding namen, die initiatieven ontplooiden om aan de dringende vraag naar geschikt bouw materiaal te voldoen. Dat het werken in deze tak van nijverheid soms riskant kan zijn, blijkt ook heden ten dage nog: *'Man bedolven onder oven (ringoven) van steenfabriek'* in de Twentse Courant Tubantia van 15 november 1999.

Tichelwerk te Ootmarsum

Ter illustratie volgen nu gegevens van het historisch onderzoek van de werkgroep naar het tichelwerk en de steenbakkerij. Het was al vroeg bekend, dat de klei rondom Ootmarsum en dan vooral de klei van de Kuiperberg gebakken kon worden tot stenen voor de bouw en dakpannen voor de daken.

Het gebied waar tot 1968 de steenfabriek van Scholten stond, leende zich uitermate goed om de ondergrond in productie te nemen. Generaties lang is naar klei gedolven voor die steenbakkerij. Meister Jacob Joris (Tichler) exploiteerde sedert 1661 het tichelwerk, waarvan de naam Tichelwerk behouden is gebleven. De aanwezigheid van de oude zeeklei vindt haar oorsprong in de ijstijd,

Steenfabriek Scholten op de Kuiperberg gezien vanaf de Almelsestraat.

waarin de stuwwallen werden gevormd. Het bewijs hiervoor wordt geleverd door het feit, dat in het gebied Borne-Ootmarsum-Uelsen nog steeds haai-entanden worden aangetroffen. Die klei nu, is een prima grondstof voor het fabriceren in casu bakken van pannen en stenen.

In de loop van de jaren kwam het gebied telkens en opeenvolgend in andere handen. Droge opsomming van jaartallen is soms niet spannend, maar voor de globale historische ontwikkeling van 'Tichelwerk tot Steenbakkerij' wel noodzakelijk.

Voorlopig is **1661** het jaar, waar sprake is van een Tichelerij, vermeld in nr. 193 van het oud-archief van Ootmarsum.

Hieronder volgt de originele versie van een gedeelte van de akte uit oud-archief Ootmarsum nr. 193.

1661. Huurschedule van de Tichelaar.

'Ick Meister Jacob Joris Tichler bekenne kraft dieses veor mij en mijne erfgenaemen datt die Welgeboorne Heer Johan Diederik Baron van Heyden, Heer des Huyses Ootmersum ende tegenwoerdige magistraete van Ootmarszem tot vultreckinge van de tichelerij voor de Corten tot Ootmerszem bij mij vorgevangen mij deuchdelijck verstreckt ende verschooten hebben die summa van vijfhundert carl. Gulden ad 't twintich stuver 't stuck waervan bij Welgeboren Heer van Heyden die rechte halfscheijdt ad twe hondert carl. Gl ende die magistraet van Ootmarszum d'ander halfscheijdt van gelijcke twe hondert vijftich carl. Gl. Uytgekeert ende erlecht ende gemerckt; ick Mr. Jacob Joris deze angevangene ende an mij verpachtede tichelarije.'

Uit genoemde akte van dit archief kan men concluderen, dat het winnen van klei en het bestaan van een steen- annex pannenbakkerij op de Kuiperberg al in een vroeg stadium is begonnen.

Interessant in dit verband is wat Snuijff rond 1920 schrijft op blz. 303 van zijn boek:

'Wanneer wij de stad naderen vanuit Almelo, dan is al mee het eerste wat zich aan ons oog voordoet het Tichelwerk. Even als zoo vele steenbakkerijen van vroeger tijd is ook deze verlaten.'

Hij volgt enkele zinnen verder:

'Het eerst lezen we in een stedelijke papieren van een Tichelwerk op het Erve Splinterink. In 1614 nl. kwamen Henricus Voltelen, achterrichter van Ootmarsum en Johannis Palthe, secretaris van Gisbrecht Uff den

Berge, R.D.O., Commandeur van het Huis Ootmarsum (1593-1624) overeen met Burgemeesters en Schepenen en Raad van Ootmarsum, dat voor één zomer aan de commandeur zou worden toegestaan om een hut te plaatsen in het veld om daar voor eigen gebruik steenen te doen bakken.'

Rentmeester Dröghorn ondertekende in **1745** de volgende schriftelijke verklaring:

“De tiggelmeester Hendrick Hankamp heeft jaarlijx beloofd ingevolge contract van 17 juni 1743 aan het Huijs Ootmarsum voor pags of huur te betalen een summa van F 62,10.”

In het boek van Tilly Hesselink – Het tichelwerk van Gerrit Bouhuis te Albergen – wordt op blz. 46 en volgende vermeld de aankoop van stenen door rentmeester Dröghoorn ± 1750, wellicht voor zijn huis in Ootmarsum. Moet daaruit worden afgeleid, dat het tichelwerk in Ootmarsum toen nog geen stenen fabriceerde en dat Dröghoorn deze stenen uit Albergen liet komen?

Interessant is te weten wanneer voor de bouw van boerderijen het gebruik van bakstenen werd ingevoerd. Hierover schrijft Herman Hagens in zijn boek ‘Boerderijen in Twente’ op bladzijde 96 het volgende: “Toepassing van steen bij de bouw van boerderijen werd rondom de 18^e eeuw in Twente doorgevoerd.”

In de steden begon men eerder in steen te bouwen, want bijvoorbeeld op het schilderij van Ruysdael ‘Gezicht op Ootmarsum’ van eind 17^e zijn in ieder geval alle huizen van rode pannen voorzien. Deze pannen moeten haast wel uit een tichelwerk afkomstig zijn.

In het boekje ‘Het stadsrecht van Ootmarsum’ schrijft men op bladzijde 27: *‘In 1548 heeft men het over het opmetselen van spikers.’*

Wij gaan nog verder terug!

In het burgerboek van Ootmarsum wordt voor het jaar 1478 al een Teijgeler genoemd: ‘Meister Dijrich den Teijgeler’ en even verder Alert Teijgeer’.

Kennelijk was er omstreeks die tijd ook al een tichelwerk!

Nieuwe tijden

Na Meister Jacob Joris duikt in 1797 de naam op van weduwe H.J. Noordhuis.

Het is **maart 1797**

*Ontvangen van de weduwe H.J. Noordhuis 65 guldens en 10 stuivers
voor een jaar pacht van 't Tichelwerk.*

Aldus ondertekend door J.W. Essink, cameraar (ontvanger).

Op **9 februari 1805** betaalde genoemde weduwe aan E. van Laar 65 guldens en 10 stuivers voor een jaar pacht van het Tichelwerk. Dat pachtbedrag blijft vele jaren op hetzelfde peil, want ook verder in de 19^e eeuw – eigenaar is dan B. Cramer – wordt dit bedrag betaald:

'De erven Noordhuis debet aan B. Cramer de pacht van het halve Tichelwerk bedraagt jaarlijks vijf en zestig guldens en tien stuivers met de landslasten, die daar de hundert moet betaald worden.'

In **1813** is sprake van de gebroeders Noordhuis. Het Tichelwerk bakt stenen en dakpannen. Er zijn rekeningen bewaard, waaruit op te maken is wat die pannen en stenen kostten door een rekening voor de Erven Wolderink van de gebroeders Noordhuis:

1821 oktober	3	1500	stenen	f.	16,00
	8	1600	dito	f.	19,20
	15	600	dito	f.	6,00
	26	600	dito	f.	6,00
1822 juli	3	11	vorstpannen	f.	1,65
	4	25	pannen	f.	0,875
1823 maart	3	100	pannen	f.	3,15
1825 februari	14	100	pannen	f.	3,00
1827 februari	13	35	wrakken	f.	0,55
1828 oktober	6	1800	stenen	f.	18,40
1829 juli	6	206	stenen	f.	2,00

Rekening voor Johannes Bonke:

28.04.1816	400	stenen	f.	5,40
	200	stenen	f.	3,00
	400	stenen	f.	6,00
	1000	k. stenen	f.	10,10

Een geschil ontstond er over een nalatenschap tussen Hermannus en Jan Noordhuis enerzijds en 'hunne broeder' Hendrik Noordhuis anderzijds. Advocaat Mr. H. Bloemen te Ootmarsum poogt te bemiddelen.

22 juli 1814

‘Begeve mij volgens afspraak van gisteren naar het Tichelwerk. Daer-komende vind ik Hendrik Noordhuis niet te huis en ben dus genoodzaakt na eenig vertoeven onverrichter zaak terug te gaan.’

Aldus Mr. M. Bloemen.

Op grond van de Wet op het Patentrecht dienden de regeringen patenten af te geven. Met ‘regering’ wordt hier het College van B&W bedoeld!

Voorbeeld:

Patent voor het jaar **1818**

‘Gemeente Ootmarsum, waarvan de bevolking bestaat uit 1227 zielen, behorende tot de steden of plaatsen van den 7^e rang stelt vast, dat Hendrik Noordhuis patentschuldig is als Steen- en Pannenbakker met een oven volgens Par. 1, Art. 28. Totaal te betalen f. 24,61.’

Het ligt voor de hand aan te nemen, dat hier sprake is van een soort hinder-wetvergunning.

Later ± 1830 wordt vermeld, dat hij – Hendrik Noordhuis – geen zes personen employende heeft en dat hij stenen- en dakpannenbakker annex koopman is. Van deze patenten voor zover aanwezig, is een copie gemaakt.

Later koopt Noordhuis een weide genaamd Kokkerskamp of Fokkerskamp of Kokkenskamp naast de wei van oud-burgemeester Stavermans en de Kortenkamp. Deze ligt bij het Tichelwerk.

Familie Scholten

Na Hendrik Noordhuis (1818) komen we vervolgens de naam Anthonie ten Bokum tegen (steenbakker 1829) en Hendrik Caspar Avéres, die grond kocht van de Gemeente Ootmarsum (1865/66). Door Avéres werd de pannenbakkerij – ‘Het Tichelwerk’ de vroegere uitspanning is daar naar genoemd – in het leven geroepen. Florijn heeft dit voortgezet.

De oude archieven vermelden vervolgens de naam van de familie Teusse (Justinus Teusse had een veldoven), de familie Staverman (ook in het bezit van een veldoven aan de westzijde van de Hezeberg) en tenslotte kwam in **1910** de steenbakkerij in handen van de familie Scholten uit Borne.

Op 30 maart 1999 vond een gesprek plaats met Henk en Jan Scholten te Ootmarsum met de leden van de Geschiedeniswerkgroep I van Heemkunde Ootmarsum en Omstreken over de steenfabriek van Scholten, die in 1968 werd gesloten. De grootvader van Henk en Jan Scholten heeft van 1910-1912 de grote ringoven laten bouwen. Hij woonde toen nog in Borne, alwaar de Scholtens reeds een steenfabriek runden.

Aan de schoorsteen van de ringoven prijkte een gevelsteen met het opschrift:

De familie Scholten werd dus ook in Ootmarsum actief. Aanvankelijk werkten er 20 à 25 mensen in en rond de steenbakkerij. Het was letterlijk en figuurlijk handwerk om de grondstof – de zeeklei – uit de grond te halen.

Hierdoor ontstonden nog meer kleiputten, die zich in de loop der jaren met water vulden. Soms werd om welke reden dan ook zo'n put gedempt, maar de meeste kleiputten zijn nu natuurreservaten geworden.

Het was letterlijk en figuurlijk handwerk om de grondstof – de zeeklei – uit de grond te halen. Op de achtergrond de steenfabriek en de man met de bolhoed is de heer J.H.B. Scholten eigenaar van de steenfabriek.

Dat aantal mensen, waarover zojuist werd gesproken, groeide door de behoefte aan stenen, verder uit... Door de opkomende mechanisatie van beter gereedschap, is dit aantal weer naar het vroegere aantal teruggelopen. In de oorlog en enige jaren daarna lag de fabriek stil.

In de oorlog werden Duitse militairen na vordering ingekwartierd. Daarvoor in 1941 werkten er nog 20 mensen, die gemiddeld f. 20,- per week verdienden. In 1945 kwamen de bevrijders – Canadese militairen – in de fabriek, waarna van 1946 – 1968 weer volop werd geproduceerd. De harde rode bakstenen van Scholten zijn vandaag de dag nog te herkennen aan huizen en

gebouwen in Ootmarsum en boerderijen in de omgeving, die daarmee werden opgetrokken, zoals dat gebeurde met de kerk van Vasse.

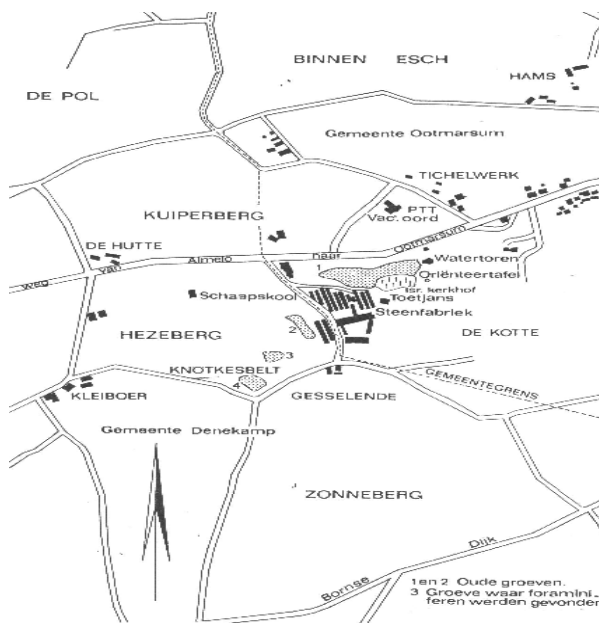
Steeds wordt gesproken over de steenfabriek, maar de pannenfakkerij van Avéres (1865) en later van Florijn nam ook in de bouw een voorname plaats in.

Besluit

Er zijn in de zestiger jaren veel steenfabrieken gesloten wegens ingrijpende sanering van deze tak van nijverheid. Zo moest ook Scholten in 1968 de fabriek sluiten en kwam er een einde aan een lange periode van productie van stenen in Ootmarsum. In Losser is nog een steenbakkerij in werking, die speciale producten op bestelling vervaardigt.

Werknemers van de steenfabriek Scholten, Derde van links is Hesselink (ToetJens). De man in het nette pak is directeur J.H.B. Scholten. Foto:1930

*De machine rechts is voor het afgraven van de klei
De linker machine is voor het afgraven van het leem.
Deze leem werd vermengd met de klei..*

Gerard Scholten op de transportwagen waarmee de klei naar de steenfabriek werd vervoerd.

Jan en Henk Scholten bij de "broodjes"-snijmachine. De broodjes uit deze machine werden eerst gedroogd en dan in de ringoven gebakken.

*Henk Scholten de laatste directeur van de steenfabriek.
Op de achtergrond de ringoven waarin de stenen werden gebakken.*

Bronnen

1. Oud-archief Gemeente Ootmarsum, nr. 193
2. Archief Mr. W.J. Engels van Bevervordefonds, D XVI, nr. 1–8
3. Henk en Jan Scholten, Ootmarsum

Literatuur

- Anderson, W.F.*: De Kuiperberg te Ootmarsum, Jaarboek Twente, 1970.
- Geesink, J.*: Het Burgerboek van Ootmarsum, Verslagen en Mededelingen Overijsselsch Recht en Geschiedenis XXIX, 25–48.
- Hesselink-van der Riet, T.*: Het Tichelwerk van Gerrit Bouhuis te Albergen, van Deinse-Instituut, Enschede, 1997.
- Lezingen van Dr. G.B. Janssen, 1997, Tubbergen.
- Snuif, C.J.*: Verzamelde bijdragen tot de geschiedenis van Twenthe, heruitgave boekhandel Broekhuis B.V., Hengelo, 1975.
- Werkgroep Geschiedenis I*: Het Stadrecht van Ootmarsum, Stichting Heemkunde Ootmarsum en Omstreken, Ootmarsum, 1975.

Nationale Boomfeestdag 1999

Bomen, heel veel struiken, veel enthousiaste kinderen en een aantal betrokkenen veelal “groene Ootmarsummers”. Dat waren de benodigde ingrediënten voor de afwerking van het herinrichtingsplan van de Stichting Natuur & Milieu Ootmarsum voor de parkeerplaats bij het openluchtzwembad

Grootse inzet van de Ootmarsumse jeugd voor de natuur.

de Kuiperberg. Waarschijnlijk is het de meesten van u wel opgevallen dat het nu *Boomfeestdag* heet in plaats van *Boomplantdag*, dus daar kun je méér mee dachten we hier in Ootmarsum. Daarom willen we iets over deze bijzondere dag vertellen.

Openluchtzwembad de Kuiperberg

Het huidige in 1998 gemoderniseerde zwembad, maar vooral ook de grote parkeerplaats is feitelijk gelegen in de zo kwetsbare natuur van het Molenbeekdal. In de zestiger jaren, toen het zwembad werd aangelegd, creëerde men de eerste parkeervoorzieningen door overtollig puin in dat Molenbeekdal te storten, waardoor twee doelen gediend werden: verhard en opruimen. Nu we met zijn allen steeds meer leren beseffen, dat we ook nog wel een beetje groen willen behouden en zelfs zo mogelijk herstellen, moeten we dat nieuwe denken een serieuze plaats geven. Gelukkig zijn voor zulke plannen van overheidswege ook subsidies, mits zij onderbouwd zijn met een technisch en financieel haalbaar plan. De Stichting Natuur & Milieu Ootmarsum heeft desgevraagd die uitdaging graag aangenomen en heeft vervolgens - binnen die bestaande beperkingen en eisen welteverstaan - haar plan waar ook de Regio Twente als subsidiënt volledig achterstond, ingediend bij de gemeente.

Een goede instructie en de beukenheg wordt door de jeugd geplaatst alsof ze specialisten zijn.

En op deze boomfeestdag werd door de enthousiaste groepen acht van de basisscholen met de aanplant van beukenhagen, struiken en bomen, de groene afwerking gerealiseerd. Want schaduw is belangrijk op een parkeerplaats van een openluchtzwembad, omdat je meestal gaat zwemmen als het mooi weer is. Velen van u kennen vast wel de hitte van een zon-doorstoofde auto waar je met een moe-gezwommen gezin toch in moet stappen. Dat de kinderen deze beplanting helpen

aanleggen is des te meer toepasselijk, als je bedenkt dat juist de jongelui het meeste en ook nog het langste hiervan gebruik zullen maken. Bovendien maken we hen op deze manier – hopelijk – bewust van de waarde die de ons omringende natuur heeft. Dat die er niet vanzelf is, dat je er trots op bent, dat jij die mee tot stand hebt helpen brengen, dat je er daarom ook meer respect voor hebt en dat je er voor leert zorgen.

Dat het allemaal zo goed verliep was ook voor een groot deel te danken aan de steeds weer prima inzet van mannen van Openbare Werken. Ook een vertegenwoordiger van de Natuurstudiegroep van onze eigen Heemkunde was samen met enkele leden van de Stichting Natuur & Milieu Ootmarsum aanwezig en samen waren wij de ‘groene leraren’ van deze dag. Grote deskundige en trouwens ook bedenker van dit plan was Bas Slatman, die op anschouwelijke wijze aan velen instrueerde hoe diep, op welke onderlinge afstand, waarmee en waarom je welke plant zo neerzet.

Eerst flitste eerlijk gezegd de vraag door mijn gedachten: “Hoe krijgen we dat allemaal de grond in?” Maar de jongelui zetten er een flink tempo in en voor we het in de gaten hadden was de klus geklaard. Ook was er tijd om onderling af en toe lekker te dollen en zo hoort het ook. Dat is ook een van onze belangrijke drijfveren voor de instandhouding van een mooi en groen Ootmarsum: om heerlijk een frisse neus te halen, lekker te bewegen, samen - of alleen – kijken en ruiken en voelen en zo als het ware de natuur te beleven, zodat je er weer tegen kan in het keurslijf van alledag, de hele dag luisteren op school en leren, leren en nog eens leren.

Kroniek 1999

*De archivaris van de heemkundebibliotheek **Hans Voorpostel** houdt ook het knipselarchief voor de heemkunde bij. Berichten betreffende Ootmarsum en omstreken worden per jaargang ingeplakt. Op een geheel eigen wijze geeft hij een bloemlezing uit de artikelen betreffende Ootmarsum, die het afgelopen jaar in de pers verschenen. (gedateerd op krantenbericht)*

Januari

- 11 Pastor Rob Willems en pastoraal medewerker Piet Hoekstra worden door deken Jansma onder grote belangstelling in de H.H. Simon en Judaskerk geïnstalleerd.
- 13 *"Loat de tied mear tikken, ik bin al in hoes"*. Daarmee presenteert zich Jan Bank als de nieuwe Hoogheid Prins Jan VI van de Othmarridders samen met zijn adjudanten Hans Spaltman en Jurgen Lohuis tijdens het Prinsenbal in Hotel Vos.
- 29 In Velp overlijdt oud-burgemeester Jan Grotenhuis. Van 1966 tot 1972 was hij burgemeester van Ootmarsum.
- 30 Een ruime meerderheid van de Eerste Kamer is het er niet mee eens, dat gemeenten met minder dan 20000 inwoners automatisch worden samengevoegd. *"Ik heb altijd al gezegd dat het spel nog niet is gespeeld"*, met deze woorden van Jan Hesselink blijft het actiecomité 'Ootmarsum Zelfstandig' vasthoudend doorspelen in het nieuwe millennium... ..naar de eindzege?

Februari

- 3 Voor het project Hof van Ootmarsum wordt overwogen fl. 648.365,- beschikbaar te stellen.
- 12 3x11 jaar. *"Het is mooi geweest"*, met weemoed neemt Henk Veldboer afscheid van zijn Hofkapel.
- 15 De Ootmarsumse Siepelsonkers nemen met hun creatie voor de eerste keer deel aan de Oldenzaalse Carnavalsoptocht.
- 22 De heemkunde op de bres voor het pand Rikmanspoel. Zij wenst zo mogelijk handhaven van het beeldbepalend gebouw of op zijn minst nieuwbouw in dezelfde karakteristieke stijl.
- 22 *"'t Los Hoes ziet er weer piekfijn uit."*, 30 vrijwilligers zijn een hele zaterdag in de weer om het terrein rond het Los Hoes zodanig in te richten, zoals zij dit zich wensen.

Maart

- 4 Voor behoud van een Zelfstandig Ootmarsum bestoekt het college van B & W van Ootmarsum Tweede Kamerleden met ultramoderne middelen: een Cd-rom "Ootmarsum is uniek en moet zelfstandig blijven".
- 25 Het 16^e Jaarboekje van de Stichting Heemkunde Ootmarsum e.o. wordt door voorzitter AnneMarie Roelofzzen tijdens een ludieke bijeenkomst overhandigd aan burgemeester van den Baar. Tevens opening van een fototentoonstelling in het Molenhuisje getiteld "Van Be-ne Cantate naar....Siepelstadrevue".
- 27 De heer B. van Wulfften Palthe schenkt een traditioneel Twents hekwerk gelegen tussen het Paltheweideke en de parkeerplaats van het zwembad.
- 31 Dagboek vanJan Brandehof. *"As poaskeerl lèèf ik met de jongs met en hoal ze altied de haand boawn 'n kop. Mer 't poasvuurden hoop mag wa wat höger, jongs."*
- 31 Hans van Benthem bij Van der Valk in Hengelo in het zonnetje gezet als kampioen brood- en banketbakken 1998 van de Twentse bakkers.

April

- 2 "De Poaskeerls goat noar de Pruus veur 't holt veur 't Poasvuur". Zoals beloofd zullen in 2000 de paarden hun wagens niet verder dan het Springendal hoeven te trekken.
- 3 Juwelier Mensink maakt ingenieus korte metten met nachtelijke overvallers: hun droom een flinke buit binnen te halen, ging letterlijk in rook op.
- 6 Martin Koster wordt met zijn gezin in de Radboudzaal gehuldigd door

burgemeester van den Baar en de Nederlandse Vereniging voor Brandweercommandanten: na 31 jaar trouwe dienst bij de Vrijwillige Brandweer van Ootmarsum

neemt hij vanwege zijn "pensioengerechtigde leeftijd" afscheid.

- 17 Bart Hinderdael (uitblinker tijdens nationale en internationale schaatswedstrijden) en Kitty Sanders (volleybalspeelster bij uitstek) worden in sporthal de Schalm gekozen tot sportman en sportvrouw van Ootmarsum
- 20 De Stichting Natuur en Milieu Ootmarsum ziet haar werk bekroond met de Vrijwilligersprijs 1999 van 't Landschap Overijssel.

Mei

- 8 Ridder in de Orde van Oranje Nassau. Theo Oude Elberink, helemaal verrast, krijgt thuis deze onderscheiding voor zijn verdiensten in en buiten Ootmarsum.
- 19 Veel talent bij de K.V. Oud-Ootmarsum: liefst zes teams van deze vereniging worden in het seizoen '98-'99 kampioen.
- 21 De schooljeugd brengt ruim 18 mille bijeen voor computers op de basisscholen van Ootmarsum en Agelo. We weten inmiddels dat sponso-
ren (in deze vooral het bedrijfsleven) het bedrag verdubbeld hebben, zodat een 70-tal computers kon worden aangeschaft.

Juni

- 4 Bij de Sprengen op het Springendal wordt door Staatsbosbeheer een gedenksteen onthuld als sluitstuk van het beekherstelproject "*Bronnen en Beekdalen*".
- 4 Wethouder H. van Zuilekom opent het Welzijnsgebouw aan de Wilderhof. Sociaal Cultureel Werk en Scouting zijn dik tevreden. Het gebouw zal "'n Emter" heten.
- 22 "*Pannenkoeken voor het Restauratiefonds*". Hiermee opent de Nederlands Hervormde Gemeente onder de eigen gemeenteleden een actie over een langere periode met als doel de restauratie van het kerkgebouw en het monumentale orgel.
- 23 Het eerste miniteam van Set Up haalt in Haaksbergen op een sublieme wijze de Regiotitel binnen.
- 26 K.V. De Brink schiet zich op de Zonnenbergweg naar de overwinning tijdens het succesvolle toernooi om de ABN / AMRO beker.

Juli

- 7 "Alle schoolplaten van Isings in Educatorium Ootmarsum". Aan deze expositie, die in mei werd geopend door voorzitter H. Schippers en F. Verhulst, wordt in de Tubantia een hele pagina gewijd. De expositie trekt vele bezoekers.

- 9 Een door de gemeente aangezocht adviesbureau stelt dat het stadje goed af zal zijn met een stadserf.
- 24 "Ik heb er genoeg van, van die racebaan voor mijn deur"! Horecaondernemer Paul Klaas uit grondig zijn misgenoegen over het snelverkeer langs zijn terras, waar patatjes en bierglazen door snelle auto's van de tafels worden weggevaagd! ... om van de terrasjesmensen met platgereden tenen nog maar te zwijgen.

Augustus

- 3 Op de Ageler Es wordt op ouderwetse wijze een perceel rogge land geoogst door drie landbouwers: J. Voorpostel, F. Engbers en B. Tjink. De oogstdag werd geïnitieerd door de gemeente en de Stichting Openluchtmuseum Los Hoes.
- 8 Het Openluchtmuseum Los Hoes is met zijn karakteristieke en historische gebouwen, vijvers, boompartijen en grasvelden omgetoverd tot een ware Hof van Eden. De bloemenpracht "Flora Ootmarsum" gaat vele bezoekers trekken.
- 18 Kunstenaars vechten om een stek op de Ootmarsumse Kunstmarkt; 170 artiesten maken Ootmarsum tot Kunststad van het Oosten.
- 25 De nieuwe stadsconciërge Gerard Sanders wordt "het oog en oor van de gemeente en de politie en praatpaal voor de burgers". De functie is vergelijkbaar met een stadswacht, maar met dit verschil dat Sanders ook een bekeuring mag uitschrijven.
- 28 Op een hete zomerdag, 31 augustus 1949, trouwden ze: Bernard en Marie Wilbers. Nu is dit 50 jaar geleden en geloof maar alle redenen voor een feest, want: "We zouden het zo wel weer over willen doen!"

'Schoftied' tijdens de roggeoogst.

September

- 1 Het is zo ver: "de veldwachter komt terug in Ootmarsum". Theo Reinink wordt de stadsagent van Ootmarsum. Met een babbeltje en zo nodig met bloknoetje en pen.

- 8 "Eindelijk een huis voor vele woningzoekenden". 44 bouwkvavels in het plangebied Vinke II wachten op hun bouwers en bewoners.
- 15 "Ter herinnering aan TH. C. Budde, Ootmarsum 1889-1959", dit opschrift staat vermeld op de bank langs de wandelroute achter het zwembad. De bank werd geschonken door de familie Budde als herinnering aan Theo Budde, de Ootmarsumse dichter, fotograaf en promotor van de Twentse taal en folklore.
- 15 Agelo wil met het project "Agelo schoon en groen" de boerenerven een net en schoon aanzien geven. Er zijn subsidies voor gekregen om streekeigen groen, zoals beukenhagen rond de erven aan te planten.
- 18 "Van hondenkar tot Turbodiesel". De BMS presenteert een boek over het vervoer in Ootmarsum door de jaren heen. Vrachtwagenverzamelaar B. Heisterkamp laat bij uitzondering bij deze gelegenheid zijn massale wagenpark zien.
- 24 "Kuiperberg zes weken gesloten voor alle verkeer". Deze periode ...we weten inmiddels beter! Rond de jaarwisseling zou het worden! Vrouwe Fortuna moest het afleggen tegen de wirwar van kables, de weerbarstige taaie klei en de dwarsliggende mensheid.
- 28 "Hezingen en Hesingen: living apart together". Een enorme gedenksteen met de jaartallen 799-1999 moet ons doen stilstaan en we mijmeren "In Hesingen begon de geschiedenis". Vanwege dit feit vierden de Hesingers "veur en achter de poal te hoap feest".
- 29 "Centrumuitbreiding van Ootmarsum met Verzorgingshuis en Winkels". Theo Oude Elberink ziet mogelijkheden. "en zie: B en W tevreë, de burgerij loopt mee, want een ware Siepel bracht dit goed idee."

Oktober

- 2 "Ootmarsum als stadserf een gemiste kans" en "Afsluiten binnenstad is nog altijd taboe", meldt journalist Alphons Weierink.
- 6 Dakkapel Ootmarsum viert 2de lustrum met een soort "kapellenfestival" in Zalencentrum 't Ottenhof. Een eigen CD wordt gepresenteerd.
- 20 Een tiental lopers van de Ootmarsumse Lopersclub reist af naar Venetië om daar de marathon te lopen. Wat een prestatie voor Karel Bökkers, Richard Eertman, Wendy Groener, Paul Sijtsma, Harry van der Heiden, Frans Wilbers e.a.

- 20 Na 25 jaar neemt juffrouw Fien van Benthem afscheid als leidster van de Peuterspeelzaal 't Rakkertje. In die jaren ging ze met de kinderen mee van de Fabeltjeskrant naar de Teletubbies.

November

- 15 Met een staande ovatie dankt de parochie Ootmarsum de scheidende pastor Johan Mulder. Het onderstreept de waardering voor zijn nooit aflatende inzet. "Met hart en nieren betrokken bij alles en iedereen".
- 17 Een ramp gaat zich voltrekken in Agelo. "Koeien van vijftig boeren rond Agelo op T.B.C. getest". Voor veehouder Pikkemaat zij de gevolgen rampzalig en triest; zijn veestapel zal geruimd moeten worden.
- 23 Hij speelde 40 jaar op zijn harmonica. Gerard Heisterkamp zweepte de Boerendansers ermee op en maakte de boerendans tot een ultiem genot voor "daansers" en publiek.

December

- 15 "Slopers zijn met de afbraak van de 50-jarige Blokhut begonnen". Menigeen, ieder met zijn eigen gedachten, staat stil mijmerend even met zijn fiets bij de ingang van de tunnel. "Die mooie herinneringen nemen ze me niet meer af", moeten er heel veel gedacht hebben. Uit wraak voor zoveel onbegrepen tomeloos geweld, heeft de Blokhut zijn geheim (de loden koker) meegenomen.
- 20 "Weer terug in Bethlehem". Het Openluchtmuseum Los Hoes is voor de tweede keer het sfeervolle decor voor het Kerstspel.